

НАША ГРОМАДА

Ч. 1

(Минуле сел: Ясюнка, Крива и Баниця на Лемковині.)

НАПИСАЛ

ТЕОДОР ДОСЯ

1969

ЮНКЕРС, Н. И., СИА.

1969

НАКЛАДОМ АВТОРА

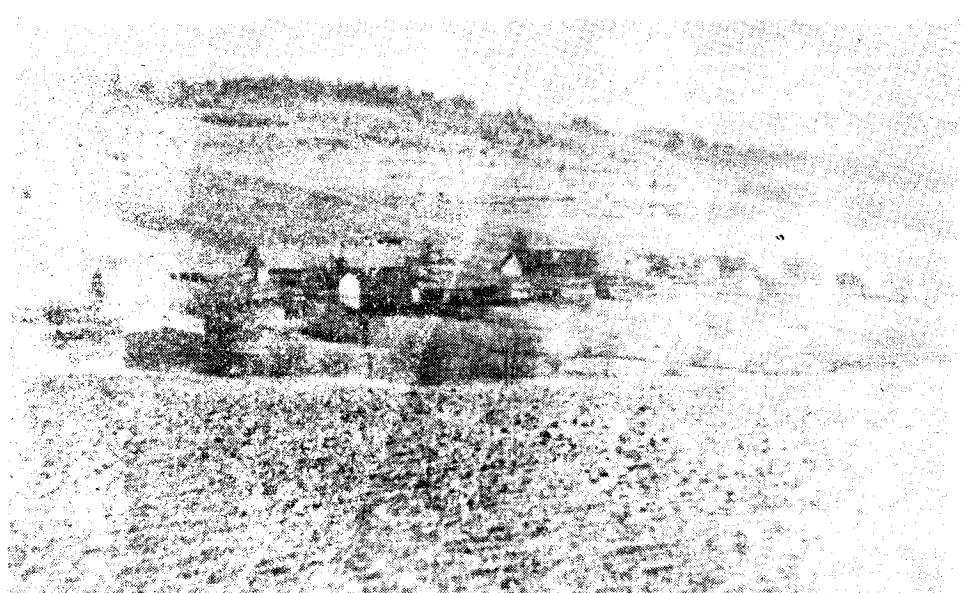
Роботи друкарськи виконано в типографії Лемко-Сокса

*Ex Libris
Bogdan Horbal*

На фот. видно нижній кінець села Ясюнка, даліше видно Криву
и на горизонті виліють баницькі гори.
Фото АВТОРА, 1961 р.

НАШЕ РОДИННЕ СЕЛО ЯСЮНКА

Вид на середину села, де поляки побудували ПГР.
Фото ІВАНА ГАЙТКА, 1968 р.

ЯСЮНКА

Зачынаючи виповнити пусты картки історії нашого родинного села Ясюнка, буду хотіл вивязатися з того обовязку, як лем буду міг найліпше, але в розумінню зневажаючи історії буде то лем барз маленька частинка того, чого треба бы было ту описати.

Минувши стотіччя лишили нам барз мало відомостей о великих народах, а што-ж мы мame вимагати од нашої маленької осады в горах Карпатах, которая подібна до соток інших и таємнича, як и всі они.

Коли постало наше село? — и други справы звязаны з тым — все мі были барз інтересны и зато підняв ём ся собрати всю, што лем заховалося в моїй памяті и што было можливе з минувших днів нашого села. Списал ём так, як я розумію, жебы будущи покоління мали хоц даяку частку відомостей о своїй маленької отцовизні, которая нам належала од віків, а коли пишу тоты слова, то юж 21 рік нам одобрана.

ПОЛОЖЕНІСТЬ СЕЛА

Село Ясюнка (громада и гарафія Крива, гміна Гладышів, повіт Горлиці) лежить в самім серці нашої дорогої нам Лемковини, в горах Карпатах. Горы ту невисоки — деси в границях од 600—800 метрів над ноземом моря, пороснені лісами: смереково-ялицовими з домішкою бука, сосни и других дерев. Росне тіж велике число ялівців, а в низьких місцях барз дуже черешен, сливок, грушок, яблінок, ясенів, яворів, вільх, верб и других дерев и кряків.

Сама Ясюнка розтігатся з півдня на північ над маленьким річком, которую назву Ясюнка. Село оточене горами: Чертежом, Сухом, Горбом, Опаленим, Липняком (Границя). Верхом, Горбками и Обшаром. През Ясюнку переходить дорога з Грабу и Радоцини до Горлиці через Криву, Панкну, Маластив, Руску Ропицю и Санкову над Баницьом дорога тата єст перетята дорогом з Гладышова до Волівце (до Волівце лем польова), бо зас за Баникім Вершком була кус літла дорога до Волівце. Гнеска винятки тоты дороги можна назвати польовыми, бо инхто іх не наїравлят.

Ясюнка граничить з такими селами: Чорне, Липна, Конечна, Ждуня, Кріца и Воловець.

Річка поповняна єст двома потоками, которые берут початок — один під Липняком а другий за Лісиком, де на Кроцкірці потоки сходяться и річка богатна в воду керується на північ. Пониже села робить закрут 180 ступенів, при котрім на Млинісках сходиться з Кривянком и одталь піднімут на всхіл до Волівце. По дорозі впадают інци річки з під Сухої и з Банчині. Треба додати, же до тих річок впадати чим велике число потоків и потічків, а то Журавівський, Шопівський и други.

ПОХОДЖНЯ НАЗВЫ СЕЛА

Назва нашого села, як голосит перехованій серед нас устний переказ, походить од того, же коли наши предки прибули ту на тото місце, де єст положене село, де потім осіли на все, то застали в насі

села велику ясеневу пущу, котру мусли корчувати, жебы побудувати сопі хвіжы. То од той назвы "ясень" охрестили своє село Ясюнка. Тот факт быв переказуваний з покоління на покоління и дотер и до наших часів.

Треба ствердити, же з того переказу была якыса част и правди, бо свідками той ясеневої пущи зостало кілька грубезных ясенів, вили они розсіяны по цілім селі: коло Демка Онущака, Василя Романьчака и на Онуфрієвім Гайтковім коло Кицея на загороді. Тот остатній ест тепер під охороном природи, а то за свою грубост и старіст. Рахує собі

СВІДСК МИНУЛОГО ЯСЮНКИ

З лівій сторони видніє споминний ясень
по правій видніють остатки Шведського стаду

кілька або кільканадцет
лоток років. Обою помще-
ла ест фотография того
ясена.

Будучи ищи в Ясюнці, яслухал ём ся о тім ясени
новдань, з которых памя-
ам, же там в давных часах
ар'ники заверчали ріжни
вороты: тифус, червінку,
колеру, и т. п., то біда то-
му, хто бы одважылся то-
яти. Атоси юж пробувал
тинати того ясена, то на
сци згинул. Тот страх пе-
ред смертью в певнім
тогни зберег тоту історич-
у памятку природы и ста-
ренкого свідка минулого
ла, котрий стоїт до гнес
а тім самім місци, як и в
от час, коли наши пра-
редки пришли ту закла-
ти свою нову оселю и од-
и ото взяли назву для той
голові осады — Ясюнка.

ЧИСЛО ФАМЕЛІЙ И ОСІВ

Повістне описал ём коротко за наше село, а ту хочу вимінити
чи звідлі и их наименів, яких я запамятал, або чул з оповідання.

Давно в селі мешкали таки фамелії: Васенко Гриц (4)*, Копча
Гриц (7), Гайдбержник Петро (5), Шона Євка (3), Шона Василь (5),
Гайдбержник Іван (4), Пан Михал (4), Пан Петро (6), Гайдонь Василь (8),
Гайдбержник Семен (6), Гайдбержник Анна (2), Пріловский Юрко
(5), Гайдо Стефан (3), Прегон Петро (6), Гайтко Стефан (9),
Гайдбержник Микола и Петрова (2), Романчак Фенко (8), Кобан Петро
(2), Гайдка Михал (7), Онущак Демко (7), Докля Лукач (5), Докля
Семен (2), Зорило Франко (5), Перун Стефан (3), Перун Петро (7),
Докля Гнат (7), Зорило Петро (2), Зорило Василь (2), Быбель Ів. (2),
Зорило Михал (2), Нілеш Петро (1), Гелеш Стефан (5), Марчак Михал (5),
Гайтко Михал (5), Гайтко Іван (2), Васенко Яким (7), Быбель
Михал (5), Квочка Митро (2), Квочка Василь (5), Пелеш Євка (2),
Васяко Петро (4), Дзьола Стефан (6), Быбель Іван (8), Зорило
Гаврил (6), Гайтко Михал (5), Зорило Миколай (6), Копча Митро (6),

Квочка Фенко (4), Квочка Митро (7), Нелеш Фенко (3), Кинець Іван
(1), Кинець Митро (7), Гайтко Іван (5), Грушаник Євка (1), Нелеш
Параєска (1), Нелеш Василь (3), Шведа Параєска (6), Зорило Юрко (6),
Гайтко Гриц (6 з внуками), Шкурат Петро (7), Феленчак Ілько (7),
Грачень Гриц (5), Нелеш Наста (4), Зорило Іван (3), Копча Гриц (4),
Смий Семен (3), Гайтко Митро (2), Романчак Василь (7), Василько
Михал (5), Зорило Михал (8) и Феленчак Євка (3).

З інших народностій жили в Ясюнці: жъд Хaim (6) — корчмар
р почек Чохей Скурский (5) — коваль. Сбі тоты фамелії мешкали на
віншнім кінці села. З повышшого виходить, же Ясюнка чыслила 73 фа-
мелії и скло зе осіб.

* Число в дужках означает з кількох членів складалася фамелія.

МАЕТОК И БОГАЦТВА НАТУРАЛЬНЫ СЕЛА

Такій було: а) орной понад 300 гектар в
б) лісів и пасовиск понад 200 г.

в) громадским всіліни и панським лісам понад 100 г., то ізла но-
верхня виносила понад 600 гектарів.

Маєток села виглядал в приближеню так: понад 140 штук худо-
бы, 50 коней, 80 штук овец и велике число домової птиці — кур гусей
и качок, як тіж інших домовых звірят, як пацята, кроли и т. п. Неру-
хомий маєток складался з около 60 хиж и будинків господарських, по-
над 62 вози, кілька машин до ме-
лочиня и қератів, кільканадцет
млинків, січкарні и велике число
розмаїтого знарядя рольничого и
домового, котрого числа ём не го-
ден подати.

Богацтва натуральны, то дерево
на першім місци смереки, а так
ялиці, буки, ясні, яворы и други
гатункы. Пожывны богацтва нашої
землі: грибы, ягоды, яфыры, мали-
ны, черниці, дики овочевы деревя.
то єст черешні, грункы и яблінкы
— вишнікого того виступувало в вели-
кій масі. Треба додати, же и в середині землі находилися пожи-
тучи річки, потрібни для нашого
жыття, а то велике число студенок з барз добром водом, а меже тым в Річи м студенка зо соленом водом
(солянка), велика маса каменя
здвижного до будовы (на підмуркы
и будову дорог), ріжни гатувані
тіні (на сіца, як бітум и підбі-
чення будова), велична маса
други суглинка, сірка, кріпильни
и інші матеріали для будовы, як
будови, будови, будови, будови, будови,

На фот. стоят: С. Докла, Перунка, М. Докла, И. Скудзак и Л. Докла, 1966.

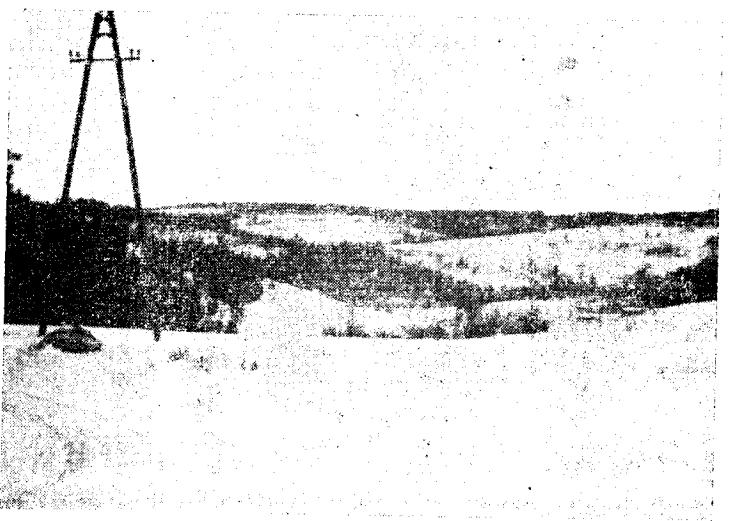
Если ходит о богацтва мінеральны, то мыudem о тых видах, ито зме их видели, але земля наша крыє их даже до гнес и то есть певне, бо даякы сайды на тот факт были доводом, же они сут в земли. И так при копанию студні за водом у Михала Гайтка (Ампелькового) была выкопана руда металю, але никто не знал мі вияснити, что то за металль або склад металів там выконано. Было то ины перед 2-ом световом войном, то пришла якыса польска комісия з Горлиц, але николи зме ся не довідали віднину докладных бадань либораторийных або ци они були.

ПОЛІТИЧНА ПРИНАДЛЕЖНІСТЬ

Як ціла нація Лемковина, так і інше село Іссянка належало в давніх часах до Київської Русі, а по розпаді Київської Русі до Галицько-Волинського Княжества. Але о тих справах, тем вспоміну в кількох словах, щоби мати яснийший образ минулих часів.

Що до фактів історичних записів, то трубо єсть глядати на еміграції, коли не мається доступу до архівів, які знаходяться в Геральдіях або Кракові, як теж в Неремині або во Львові, на тоді треба було часу, зати довгі, трони аби там поїхати і віднайти всю з тих архівів. Знакомі, котрі проживають в Польщі, об'їзди помоччя між тих справах, що можливо, але на обіцянці ся скіччено. Повсюдяю між доповнити соту лінку паколи в будущості, а зробити того може я сам, а можливо може захтіти інші з молодшого покоління. Я лем постараємся описати якнайточніше часу, котрі знам з оповідання старих і зо своїх власних переказів і досвітчесь.

НАШЕ СЕЛО ПІД СНІГОМ

На фот. видно Гранаты, Кисти и Верх. Фото С. КУРЧЕС, 1963 г.

Історичні пам'ятки - будинки хорватів, котрі в якому числі прибули в гори Хорватії, як і в Італії ставали їх колоніями, працедоподібно, в цій історичній місцевості міста у IV столітті по хрестах. І, Хорвати були синами землі, які заснували тут своє місто, але їх багатих хорватів під напором східних військ було розгнано в Словенію та в Югославії, а ренесанс почався в іншій формі - з початку північно-західним - - во обох сторонах північно-західної Європи.

Житя в давних часах було інакше, як гнес, бо було барз примітивне и залежне од природы и ен богацтв. Наша прайредка бестя очи-
си и не відмінна лиса, але місцями город ляними постянами, мали везде
їх присутність в утриманні при житю. Ясно дати солі раді, то ж усам
собі взаємно помагати при полюванні на звірину, насачиню (корчеванню)
лісів, судові хіж и інших трудных занятіях. Але природа наших гар-
нала богата и прекрасна, то труд оплачался и любов до околніц встримати
поміж предків до останніх на все. Лиси були новини звірів, гриб в, яй-
дичник, лялечки давали дос потрібнои, чистои и здоровои води и кіль-
ко риб, дикы блочеви дерена - грунки, колбаки, деревини и
спірки для свін бопочів, а коляни и луки над річками давали ріжких то-
глики, сладких трави для хованои худоби и овець. Ві корчування и спа-
чення леса спускали нас під управу зерна, яриці, а в 19 століттіо бандур,

Село пане запохила групна людина, котра була з собом сподіванкою родовою, що свідчить о том називка, котра повтаряється і буде вже вже вже народного села: Зорини, Квочки, Нелепини, Гайтки, Панчи, Грушевини, Ільїни т. д. Некотори називка встричані і в інших сусідніх селах, що свідчить о звязи з другим родом. І так, тут і на півночі, як, наприклад, Сранськ, Журав, Докля, Підбережжя встричані біж в бортім, чого дає нам образ, же бортянин з ясновітами, синок, біж в бортім, чого дає нам образ, же бортянин з ясновітами, вимішувати свою кров, що і на інших селах мали змісівих як біз таї вони були, євреї, Наприклад з Кривої Вислії і Васенки; з Баниці Фоманівка і Филиппівка з Голівеце Кохан, Іоліна і Ерекон; з Липиной Колиця и т. д. В кождім разі, коли би зчавати бадати туту справу в окolinaх селах, то винесено буде відповідь, що зме іправі винятки собі курине, що походять з єдного племені, білокоріваті і сильно тримамеся в групні племені. Що ж ми чужі синані, влившися в нашу групну, котра була засимітована на нашу корист.

Як юж єм вспомінає, то ми яківчане є потомками тих більш хорватів, котрим меніками в Карпатах и с котрих походять всі ціни земліки. Належучи до Київської Русі, котра в 10 столітнію була співною и Богом державом, то того маю великий вплив на наших людей, котри поїм все орентувалися на Русь. В року 988 князь Кий-Ізко¹ Руси Володимир Костянтин прийняв християнство и казав охрестити ціній край. Але інші практи в тих часах, більше як сто рок в, були християнами. Се князь в часах напутання Великоморавського Білобога, коли Кірило і Меодій впроваджали в ру християнку, то наїх предки тік сей прийшли. Для Руси цими духовними особами бар' були предки и сини італо-світського християнства и пісменності разом з греками, турками, іранцями. Світське походи² Русі мало величчне значення, бо від прийняття в ІІІІ віку пронесла з собою науку и високу культуру. І наїх більше засновували на чисто южній церковні були писані на старосільській мові, до якої вже вже писали церковні писані на старосільській мові, до якої вже писали церковні

Король Польська ІІІ-го розігнався на могилі і підкористів, які він же сам
збудував, та то до Радзико-Водницького Княжества, котре вже не в своїх руках, і після з лівостії Речинської. Одно з тих кін їх — Ганною,
котра померла в 1275 р. Але останні кінти з лівостії Речинської
після Мартина Святого (1250-1270), не трапилися собі після таємної
браку з дочкою старої сусідів по селах і містечках, більше в 1240
рока, імені супружескої Казимир Великий і мадярській Карл пішов може
бай, Радзичам. Тут починається багато для польської історії.

I СВІТОВА ВОЙНА

Рік 1914 був для ясюнчанів, як и всіх лемків, роком нещастливим, бо принес недобру відоміст о вибуху війни. Війна вибухла с поводу забиття наступника трону австрійського Фердинанда. Забил го сербський студент.

Війна зачалася в інтересах воюючих держав, котрим не так ходило о забитого наступника, як о поділ світа. Потрібувала она молодих людей, котри бы боронили тих интерес в, а в заміну отримували раны и каліцтво на ціле життя або смерть од своїх братів.

До війска були покликані таки ясюнчане: Осиф Зорило, Демко Онущак, Лукач Докля, Петро Зорило (форштан), Митро Пелеш, Марчак (згинул на війні), Стефан Дзьолпа, Митро Копча, Гыба (загинул без вісти) и на італіянському фронті були Іван Васенюк и Фецко Пелеш. Були ици и котри сильше, але я не знам докладні хто. З вище упомянутых двох згинуло, а Лукач Докля повернувся тяжко раним в ногу и ціле життя терпіл на туту ногу, бо рана все одновлялася.

Вояки австрійської армії, а меже ними Лукач Докля, котрий сідіт перший в другім ряді. Всі они наши русине.

Були они покликаны до Кракова и там достали мундуры и зброю, а так выслано их на фронт в околиці воєводства люблінського. Перед вімаршом на фронт проголосил до змобілізованих промову бискуп краківський, котрий заохочувал их до війни з руськими и шкалювал руську армію, як найгірше можна було. Бискуп краківський повіл до війдждаючих на фронт так:

“Солдаты, идете боронити свій край и цисаря перед москаліями. Але памятайте о тім, же москалі, то окропний народ! Они хотят нас всіх

Од того часу юж 629 років а наше ици находяться під забором и в неволі.

Од 1340 року аж до розборів Польщі жили наше предки під пануваньем Польщі и хоць були ріжни и барз трудним окресы, то єдинак пережили они все и заховали свою національность, свою релігію, обичаї, культуру и святу для нас назву — русин.

Треба тіж сномнити, же повстання Богдана Хмельницького в 1648 року проти польської шляхти мало великий вплив на наших людей, котри виділи свою будучість и визволення на ході. З того часу зостало дуже легенд и си висок о козаках, што єст доводом любви наших предків до козаків и їх ідей.

Знаме з історії, же в тих часах, котри звано середньовічком, панувало так званий феудалізм, де винятко належало до пана, то и наше предки были піддільни панам и мусили одрабляти панщину. Панщина початково была легка (1 або 2 дни в тижні), але в пізніших часах треба було робити и цілій тиждень на панськем, што руйнувало барз наших газдів. Не мали они часу зробити на своїх газдівках, котри з того поводу були занедбаны и підупадали. Єднак в наших горах панщина была дуже лекина, як на теренах низинних, бо не було місця на велики фольварки, а лісі в тих часах не мали так великої вартості, як гнес. То тіж пан, до котрого належали наше села, задоволялся лінне данином в виді продуктів нашої землі и лісів, як тіж грошами.

Коли Польща упала по трьох розборах, то наше предки переходять під панування Австро-Венгриї, што належить тіж до тяжкого окресу, бо русин мусить гнути плечи перед польським паном и австрійським або мадярським шандаром и урядником. Хоць шандаря в тих часах барз рідко видили наши ясюнчане, бо лем раз на рік або и довше, як одвиджал село, але сама тата назва была чымси страшным, звязаным з гнетом.

Полекшыня приходить аж по знесеню панщини, бо в тот час люде стаються вільными и могут ити собі де хотят. Ідуть в тот час на Венгрия на жива и розночинаються розвивати гандель, што дає більшу можливіст до житя.

Тоти часы юж знали старши люде добрі, котрих я встрічал и выражалися о них дос добрі. Памятали рік 1848, то єст повстання Кошута, котрий в оповіданнях наших селян был барз мудрий и хитрий. Єдно оповідання твердит, же оточений войсками австріяцькими в Зборовським замку, перекул коня в задгус и втюк австріякам, котри го веце не переслідували, бо думали же він ест в замку.

В тих часах, коли населеня зростало, а заробити не было де, то (19 століття и на початку 20 ст.) велика маса наших братів и сестер виїдждали на Венгрия, до Югославії, Соединенных Штатів Америки и Канады, што поліщало кус ситуацію наших фамелій. Виїзджало и по кілька осіб з єдиної фамелії, а часом и цілі фамелії. Тоту справу ширше описану найдете кус дальне, де пину веце о еміграції.

Їх нам відомо, то в наших селах в 19 и на початку 20 століттій створялися два погляди: русофілів и українофілів, але наше село позиціонувало при традиції старої нашеї русин, русин, русин и т. и., до осені 1914 року погану в ім и не погано. Тот погань потік: нашеї Гармохи. То було сіре часе, де ми мусили бити всіх русин нафтой, якоби — утримувати панщину, та інші 100 родів, які не хотят з не друїти спільноту, а в тих часах було відомо, що всі русини — заслуги паном, якщо змінити їх мож никоти, якбені, же нас цілком знищат.

зиніцити. А вас солдаты и старшины, в разі бý сте попали до неволї, всіх позабивають. Старшинаам, котры мают звіздки на раменах, выпалят тікво звіздок на іх тілі. Уважайте мої діти, жебы тово вас не встрітило! Буйтеся прикладні, а николи не здавайтесь до неволї!"

Повысши слова оповідали мі участники першої св. войны, котры повернули по пару роках назад до села. Они не вірили в тоты слова, але не были певны, як бы так русски поступили з нима, коли бы попали направду в плін. Єднак всім удаєся быти в неволї, до котрой попали, лем не в єдном часі, але слова бискупа не справдиліся.

Мої няньо, Лукач Докля, попали до плену по кілько тыхиевых боях. Были они высланы на патроль разом зо шестьма вояками, на котрой мали збадати фольварок, де находилася плянтация хмелю, а де были окопаны русски. Русски пустили іх п'їд самы окопы, а потім отворили до них оген. Еден вояк з патролі втюк, а решту русски заняли до неволї. Няньо зостали ранны в ногу, а зауважил іх падаючих на землю тово вояк з патролі, котрому удаєся втеча, то замельдувал австрійкам, же няньо зостали забитий. То фамелія наша была повідомлена, же няньо забитий, але по пару роках отримали лист з неволї, то заспокоїтия, же не єст так.

По кількох днях попала до неволї ціла армія, то няня, долучилась до них и взяли до таборів для воєнно-плінных в Білорусі. Там гнали іх до роботи: ставяти мости на ріці Березині и сыпали каміни против выливови рік. Русски обходилися з плінними барз плайно и мерли они сотками з голоду и хворот: тифусу, червінки и т. п., лем аж візита Шведського Червоного Креста позліпшила іх долю. Хоц переживали они барз тяжкы часы, але и серед таких пережыть встрічалися и хилі комінцы, что потім нам оповідали.

"Мъортвы бются"

Єдной зимы, а властиво при кінчи зімьї, воєнно цілінны страшні хворіли и вмирали з холоду, голоду и хворот. Мого няня и іх колегів викратувало лем то, же робили кошыкы з возины и продавали білорусам, котры ім давали за тово хліб и бандуры. А хто зас здался на ласку альсу, то вмерал безварунково.

Мерців, по кілька десят на добу, клали до великой дворской столы, заміненої на трупярню, бо не давали рады іх хоронити. При трупярні стоял русский вояк. Вартовник єдной ночы гриєтіл зо свого постерунку з великим страхом и криком: "Мъортвы бются!"

Лем тово ріврюк на вартовни и зараз виал на підлогу. Коли го підняли други вартовинки, то был юж нежывий. Помер зо страху.

А мертвы не билися, лем єдного словака виесли до трупярні, бо думали, же він юж номер. Але він быд жывий, лем барз ослабленій и там на морозі пришел до себе. Зачал ся рушисти и встанати, та взял и розевалил зо інсса скостнільних мертвів, зложенных понередко до трупярні, что зробио великий лоскот и настражило вартовника. Словак тут пережыт револю и зімьем разом втюк з Россії в 1919 року домів.

Выніцініх работам и схвореніх воєнно-плінных, по З-ох роках тяжких робот, порозьбізни на роботы по газдах, котрых сінове были в гарской арді. Іншым іскусінім пришло іхати далеко на Сибір, чо єст в околіці Омска, Томска и налі Каїка.

На Сибірю жилесін айнне, як в обозах, бо "хайні" дака и юж досліти, то у "хорес" гозали вертало. А робити нашы ясюнчане знали,

чо кождый мал свою газдівку, то и там газдували добре, за што іх там любили.

Газдове, то были всі засланці, котрых цар засыпал за якысу кару, а были они з ріжных кінців імперії и ріжных національностей. За Сибіру вернули ясюнчане в роках 1918--1920.

ФРОНТ В СЕЛІ

Коли австрійска армія зачала уступати, то фронт не оминул и Ясюнку. Оконы, котрых сілды зостали до гнес, были копаны на Верху, коло границі зо Ждиньем. Боі там провадилися довгы місяці и зо змінным іценцем. Найгірше потерпели наши селяне, бо козаки и австрійки, на зміну, стояли з кінми в селі, то выкормили вшытко зерно и пашу, а худобу забрали на мясо, лем лышали по єдній корові на родину. З того походу по уступлению фронту настал великий голд и запанували ріжны заразы, что причинилося до вымертя дуже людей и то пріжного в ку. Як оповідали старши люде, то была то страшна трагедия, бо в гаждій ден когоси треба было вести на цментір або и кілька осіб. З дакотрих фамелій вымерло по пару осіб. Не было кому заняться похоронами, то мерці лежали го кілька днів дома. Худобу т же не было чым кормити, то здерано навет кычки з хыж, жебы дочекати даяк літа,

ТАЛЕРГОФ

ЕДЕН З МУЧЕНИКІВ ТАЛЕРГОФУ

На фот. ЮРКО ІВЕДА, бывший віт села, зволненік трансферу и потім мужчина Талергофу.

Як їнны наши села утратили своїх найліпших сынів, так и наше село не оминула тяжка трагедия - Талергоф. Были забраны до Талергофу такы особя: Антонь Зорило, Митро, Петро и Андрей Нелешы, Юрко Шведа, Пац и фамеліи Романчаків и Зорилів з вышніого кінца села. Поводом было тото, же высіне згаданы ясюнчане были ініціаторами поставленя каплиці в Ясюнці, котра стояла коло Мітра Целепія (за моїх часів жыл там Якым Васенко), а хотіти дати єй освятити на православну, але ім австрійці и грекокатоліцкі церковны влады не позволили. Да-котры з них были теж заарештуваны лем зато, же дали на Службу Божу в Грабі, де одирався священик М. Сандович зо Ждині, котрий быд розстріланий потім австрійцами. Вицінко тут видал австрійкам жыд Хайм.

В Талергофі переживали они велики мукы, голод и хвороты, но и там потратити здоровля и свое житя.

Як іншы нашы села утратили сю х наліпших син.в, так и наше село не оминула тяжка трагедия — Талергоф. Были забраны до Талергофу такы особы: Антонь Зорило, дмитро, Петро и Андрей Пелешы, Романьчакы и Зорильы з вышніого кінца - - цэлы фамеліи, Юрко Шведа и Гац. Головодом было то, же высше з аданы ясюнчане были ін зиятрами поставлены каплиці в Ясюнці, котра стояла около Пелеша Дмитра (за моих часів Якым Васенко), а хотли дати ей освятити на православну, але ім не позволили австрійцы и грекокатолицкы церковны ёлады. Дакотры з них были тіж заарештуваны лем зато, же дали на Службу Божу в Грабі, где одправлял священник М. Сандович зо Ждыні, который был розстріляний австрійцами. Віштыкто тово выдал австрійкам жыд Хайм.

ВТІКАЧЕ ДО РОССІИ

При цофанюся русских войск з Карпат и приході австрійців, дуже молодых людей втікало з русскими на всхід, боячися переслідування. Нереважно втікали молоды, котры не были забраны до войска, а сподівалися, же австрійцы іх заберут або до войска або до Грацу. Втекли такы молоды хлопці, як Петро Копча, Василь Грацонь, Иван Зорило (Майків, который не вернулся) и Иван Копча (тіж не повернулся). Были они в Києві, Харкові и Гірлатаві, а по візбуху революції вернули назад.

ЧАСЫ МЕЖЕВОЕННЫ

Село наше было барз знищене ві.ном и люде пережывали страшну нужду. Не было што істи, не было в і то ся убрести, а хвороты десяткували осталых при житию. Але помалы якоси собі люде радили, помогаючи єдны другым. Ишли они на другы села и там купували, што ся дадо и так помалы загаздувались.

В 1918 року по розгаді Австро-Венгриі повстає нова Польща, але и нашы лемкы не спят и творят 5 грудня 1918 року свою Лемковскую Республику, которую проголосили в селі Фльоринка на Лемковині. Лем же лемкы были барз знищены и здесяткуваны Талергофом и хворотами, то не могли дати поперся своим провідникам, та полякы по 16 місяцох існування той республики выарештували є уряд и знищили ёй од фундаменту. Зостализме зданы на ласку льосу полякім, а друга часть чехословакам.

Полякы зараз зачынают заберати оставших ицы дома хлопців до войска, але більшіст не хоче ити битися за інтересы Польщи и крываються по лісах або вт чут на чехословацку сторону и там чекают на конец войны польско-совітско". Втікачами были такы, як Степан Гайтко, Петро Копча, Василь Грацонь и други.

По установленю польской рлады на наших теренах зачинят кус поліпшуватися, бо полякы были змушены уступити и дати яку таку свободу, але під надзором польских легоністів, а потім гранатовых шандарів. Постерунок м'стился в Гладышові, одкаль шандаре надзерали на околичны сета.

Ночинают люде приходити до себе, але неоднівго приходит великий экономичний кризис (инфляция), который зас руїнує людей. Коли в єдинім тыжні продал дахто корову, то на другий віторок купил за тоты коруны куру. Тыма корунами, то и я бавился, бо родиче тримали их промятку.

Житя не было легке, бо Польща не дбала о своіх підданых, а ицы іншой национальности — руснаків. Гравда, же люде якоси собі радили, бо ишли на роботу до ліс.в и до Длугоша в Шарах. В роках 1920—1930 жыди закупили ліс на Чертежы и там всі нанималися до стинки и звізки дерева. Не зарабляли там дуже, але хоц дашто, то и тово было лішне як нич. Як стинка ліса ся минула, то ишли возити дошки и галікы з тартаків з п.д. Чарного. Помагают нам тіж наши американски ясюнчане, бо з каждой родины хтоси выхал на еміграцию, а и по кілька осіб. (Еміграция зачалася в другій половині 19-го століття).

З часом економічны обставины наших ясюнчанів сталися дос добры, бо окрім зар.бків в паньских лісах, юзят и продают дерево зо своіх власных ліс.в. Купуют тово дерево жыди в Горлицях, як Грубнер и др., котры мали свои тартакы, або продавано копальнякы до поблизуших копальнь в Ропиці Рускій, Кобылянці або Бічу.

Окрім повышших зарібків, дакотры трудяться гандльом, то єст ходят на Чехы. Идут они на свою руку або іднаются жыдови Хаймови. Єдну таку выправу оловідали мі нянько, в котрій разом з іншыма молодыми сусідами брали участ. Хайм нанял их за якысу там заплату и несли му зато по крыйому през границю на плечах спиритус. Выправа єдна ся им не удалася, бо чехы их поімали. Довідатися, хто єст организатором той перемитнічай группы, укарали Хайма 25 палицями и забрали товар. Але тот, што рахувал палиці, то на 19 ся помыли и рахувал зас од початку, што в сумі дало: 19 плюс 25 єст 44 палиці, котры мусіл приняти Хайм и забыти потім о тім гандлю.

Польські власти на початок дали яку таку свободу, але коти запанувал в Польцы фашизм, то зачали переслідувати. За присяги насе все х спольонізувати, а помагали ім настаны польськы урядники и учитель. В нашім селі пробує зорганізувати польську молодіжну организацію муж учитель, ган Габеля. В тій сілі веде він агітацію серед повертаючих з польской армії хлонців, як Митро, Андрей и Федко Шопы, Андрей Зорило, Семан Докля, Штефан Пелеш, Гаврил Зорило, Штефан Зорило и други. Агітация його нич не дала, бо наши хлонци сторонили од таких сирав, бо уважали, же край нацест інд оккупациі и з окупантами не може быти ніякой співіпрани.

В 1938—1939 роках переслідувані доходят свого піку и люде же собом бесідуют : о тихы, же полякы к ж хыбаль паціют: В школах запрещают науку и молитву, научая всіх предметів по польски, бархе сідомчих газдів, учитель і священик, в арендуют и вывозят до концетратійного табору в Березі Картузкій, кото хыб кажег бірти глаюты, забороняют в ріках імати рыбы и т. п. Припомніам собі, ск нас хлонці імали фінансы, бо мы перекрочили туто заборону и в едну сонечну неділю імали собі рыбы, але всім нам удаєся втечы. Тото всё переходило границі теритивости, але не было рады и мусіли зме теритиви, штобы пережыти тот трудній окрес.

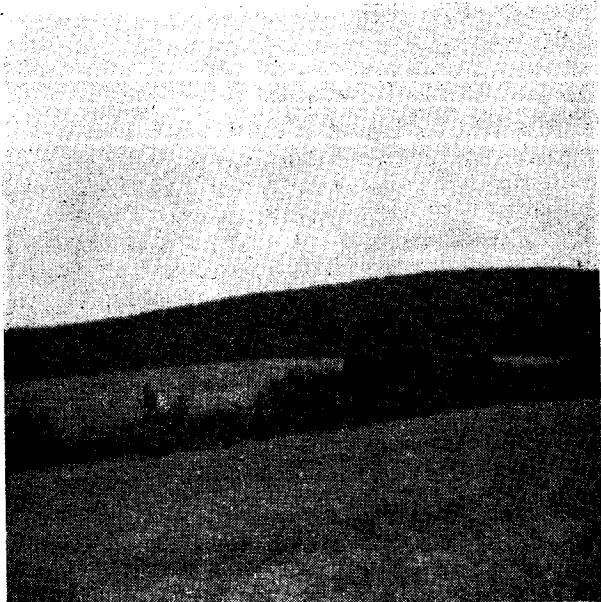
Коги із сіл по відомо, же загосця на війну з Гітлером то зас до нашой громады візіджаются розмаіты активисты и меже іншими гарцерскими дружынами и вчат, як мame боронитися перед німцямі, а передовсім перед газами, которых сподіваюся, же іміці іх ужішт. Кізали нам вікна, двері и коуны закрывают мокрыма шматами, же газы не передстанутся до хыбы, коли так будеме робити. При тых учениях хватилисі мотоды пропагандисты, які полякы сут сильны и же німців не боятся. "Ані єднога гузіка не oddами!" — повтаряли.

В першім ряді стоят: Марія Шуга, Митро, Семан, Анна і Фецко Докля, Улька Шуга, Євка Докля і Анна Перун; в другім ряді Марія Курило, Улька і Лук'я Докля і Перунка.

— 14 —

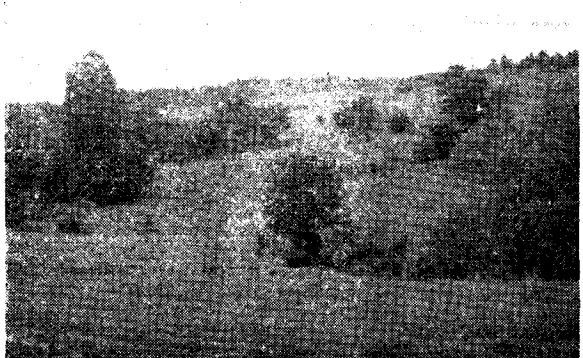
Перед тим всім одбувалися на широку скалю маневри войска по наших горах. Як тіж в літі 1939 р. проваджені быти приготовлені оборонны по горах а найбільши на Maguri в Гладышові. Всіх жителів нашого и окolinaх сел женут до роботи на гору Maguru (меже Гладышовом, Нанкном и Маластовом). Хто мал коні, то ишол до роботи з кінми, а хто не посідал коня, то ишол сам. Робили там засіки против немецких танків. Стінали смереки и ялиці, которы кінми стігали до потоків, зарівнюючи іх, жебы німці попадали до тых пропастей. Наші селяне, которы быти воїками в першій войні и молоды, которы служили в войску, сміялися з тых оборонных приготовлений, бо знали ся кус на тых справах. Але розказів треба было слухати и ити на безсенсовну роботу на Maguru, инебы не пустити німців до Польщы през нашу демковську Maguru.

Видак зі Благовісного и Суху

ІІ СВІТОВА ВОЙНА

Не помогли ни іні стягнені супреки до потоків, прикрыты гоузьом, ни хвати-бы, же: "не oddами ані гузіка", бо Гітлер з озброєном по зубы армійом канал на Польщу и за два тыжні перенід ей цілу и сперся аж на Сяні.

Вищий конец села Ясюнка. Хыжы понищили поляки в роках 1947-56.

При першій мобілізації были забраны до войска такы ясюнчане: Фецко Шо- (підлігаль до войска), Андрей Шопа, Гриц Конча и Стефан Зорило. Братья они участ в війні и пізніце попали плену. Перебывали они в неволі в таборах Ніжеччини и на Венграх. Гриц Конча и Андрей Шопа вернули до Ясюнки, а С. Зорило и Ф. Шопа

— 15 —

были в Німеччині цілу войну, а по війні виїхали: Стефан Зорило до Австралії, зас Фецко Шопа до Канади.

Як припомінає собі з оповідання учасників війни, то війна тута була страшним балаганом, бо нико не знати, що робити. Гючатково ищи воїнське польське трималося своїх отділів, але при перших потычках з німцями всі розлітувалися, як блудни уці. Узброєння польського войска було планне в порівнянні з німцями, але ищи тута барже перешкоджало проваджину війни головне командування, в котрім були в більшості шпіони. Таке доведство не старалося о здатності бойову, лем одворотні и войско польське було нездатне до боювання. Кватермісчовство функціонувало недостаточно, то коли треба було воїкам куль до канонів, отримали они хл.б., а коли войско було голодне, то привожено іому кулі до канонів, але іншого калібра.

До Ясюнки німці пришли в вересні 1939 року з Ждані, через Верх. Було іх трох на мотоциклю з причепом. Пороззерали они по селі и поїхали до Кривої. Война минула без єдного вистрілу. В Ждані натоміст мала місце потычка німців з плясками и при тім були поарештувані люди, котрі потім були випущені. В наступних днях було видно лем конни патролі, котрі переходили полями и помеже ліси. И так пропала Польща, котра не шанувала права меншінств, а меже тута доптала и наши подставові права и зачалася тяжкий окріс окупації гітлеровської, окрес переслідування и нищення всіх славян и всього людства в підбитих німцями краях.

ТЯЖКИ РОКИ ОКУПАЦІЇ

По упадку польських властей наступат нова ера, бо на их місце приходять німці. С початку німці обходилися дос добре з нашими людьми, але то не тривало довго. Перши вражения були блудни, бо коли ся они добре розсмотріли, то зачали показувати свої зуби.

В первых початках назначают по селах солтысів и підсолтысів. В нас було визначені солтихи на громаду, то єст на три села: Ясюнку, Криву и Баницию. Солтысом зостал визначений Григорій з Баниці, а підсолтысом в Ясюнці було назначений Семан Смій (зят Прегона). Громада наша була приділена до гміни в Гладышові, де вітом було назначений Кобаній. Поліцаями зостали т. зв. "січовики", котріх німці назначили, лем дали ім свого коменданта (німця), котрій називался Дуве. Дуве мешкал (як ся не мылю) в Устю Рускім.

СІЧОВИКИ

Если ходит о січовиків, то були то переважні закарпатці от Мягкого города и більш ст з них то бывши венгерські вязні, котріх Гітлер взял на службу, щоби іому помогали іоневозяті бідных руснаків. Іх шітьрьорічний побут на терені нашої Лемковини не принес ім стави. Со своїма поступками лем причинилися до того, же наші інде зненавідін іх барз и до гнес вспоминают іх недобрыма словами, но и зо слезами в очах. Ноц трафіться меже

На фот. стоят: Іван Урда (січовик в Устю Рускім), Марія Зорило, Митро Ваньцко, Улька Зорило, Семан Демчар и Текля Пач.

ними и прихильний чоловік до наших людей, але більшість з них була ніправдивими катами и бандитами, то тута остатні попсули цілу справу. Діяльність січовиків на наших селях причинилася до того, же наши люди, ноц може ніправильно, относяться ворожо до віщтого що єст звязане з ними, а меже тута и до назви "українець, Україна".

До нашого села Ясюнка з'явилися они деси в осени 1939 року, а то в справі полагоджиня спору меже сусідами. Полагодили они туту справу дуже скоро, уживаючи драконських метод, а то набили всіх вмішаних в туту справу, тілько лем хотли, а при тім и свідків.

— Та то таки свої люді и так з нами ся обходят, як з найгіршими преступниками? — бесідували собі ясюнчане и други лемки. Лем же то було тілько початок, бо потім були ищи гірше. За найменшу провину били людей, а найліпшим спеціялістами од битя були Пежук и Єойко з постерунку в Гладышові, а Кісель з Устю Руского.

Помагали они німцям, як лем могли: пильнували, жебы всі молоди хлопці и дівчата, котрі були визначені шолтисом на примусову роботу до Німеччини, виїхали на визначені час и не було мовы о виратуванні ся од них; молодих хлопців помагали заганяти до юнаків, котрі в тяжких варунках мусили виконувати роботу и муштру войскову. Але наші хлопчики ратувалися од того, як лем могли, наприклад втікали сами до Німеччини, бо лекше було робити в бавора, як перебути в юнаках. До Німеччини втекли таки: Андрій Шведа (тепер живе в Кліфтон, Н. Дж.), Стефан Онущак (живе тепер в Гамільтон, Кан.) и други. З Кривої Іван Демчар довго укривался дома, але коли му юж барз докучило, то тіж виїхал до Німеччини. (Тепер живе в Ворволіт, Н. Й.,

НЕВІЛЬНИЧИ РОБСТВО

Німці од початку війни з Сівітским Союзом зачали барже нам докучати и вытігати всі соки, што лем ся даю: найперше зачали взыти панські ліси, потім громадські и вспільні, як Канікова Долина, Суха, Громадські ліс, а на других селях Сновзний и други. До звожиня дерева гали всіх тих, хто мал коня, а до станиці безконя. Треба було два раза на тяжкі дзвіни завести дерево або дырка до Горлиц. Нагір ясюнчане, кривянє, баничане и інс з охочих сел висили наївное дерево и дырка зо Сновзного (ліс меже Незнаївом и Розетайном), то єден ден бавичи, жебы привести з ліса, а другий взяло ім завести до Горлиц. З того виходить, же треба було стратити шітьрьо дні в тяжні, жебы одробити туту занину, бо то винятко треба було виконати майже задармо. Виконаня того обовязку пильнували п'отые з підсолтисом, а хто не виконав той чинності, то приходили до него в найближшом часі так званы

Вид на Ростоку и Вершок.

вы "форшуты", німецка лісова поліція, котра бестияльсько розправлялася з винними. Были в ньой люде без одробини людзкого учутя, а коли зъявлялися в селі, то люде лем терпли, што з ними пороблят.

Єдного разу, в неділю, зъявилися форшуты в нашім селі и зашли по хыжах од нижнього кінца, спрваджаючи, ци всі въканали свої обовязкы в звізі дерева. Колча Петро, котрый в тот час был дуже хворий, бо збералася му "руж" на нозі, што навет не міг рушытися з постелі. З того поводу не въканал обовязку звізки дерева. Коли форшуты спрвадили, же має коня, а не возил дерево, то не зважали на його тяжку хвороту и біль, але збили го окропі и наказали, же буде інше гірше, коли не буде въкануват своїх обовязків.

До Петра Зорилы стріляли, бо втікал, коли зауважил, же форшуты сут в селі, а тіж не въканал пляну звозки. Єднак удається му втечы щастливі, а потім в якисий спосіб перекупив іх, што більше го не переслідували.

Люде, комбінували, як лем могли, жебы възволитися од той тяжкой роботы, то зачали перекуплювати дохторів ветеринарійных в Горлицях, котры давали звільнія, же кін хворий и не може тягати. Boehde специальні закували коней, жебы кулями або выдумували іншыя сопособы, штобы ся хоц кус звільнити з роботы.

Окрім вспомінных высіе робіт треба было поправляти дороги, сдавать высоки контингенты зерна, молока и отдавати худобу, а въсьо задармо. Настали барз трудны часы, бо въшытко ся отдавало, а купитинич не можна было, бо німці нич не продали. Можна было лем достати в скленах, т. зв. кооперативах: цвячкы, шкелка до лямп, сіль и часом сачарин. То был головний список товарів, котры тіж не быто за што купити, бо не было одкаль взяти грона.

Обходилизмесь лем о своім, што дома зме въпродукували на гарадівні: лахы шылизме зо свойой роботы ленинного и начісного полотна, керци або деревянники з выработеной по крыщому скоры, капоты и холоні зо сукна з овечої вовни, шапкы з кроличых або ягнячых скірок. Жывилизмесь тіж лем тым, што родилося на паних полях: яре жыто, ярец, оркіш, овес, бандуры, капуста, карнелі, физоля, горох, біб и лен. Зерна повысіны молоти зме в млині и искли з муки хліб, варили перогы, огняцкы, різанку, замішку або мастиво; ярину и бандуры варили, а з лену Романьчак Василь або в Чапкій Горонцак выдушали з муки олій, котрый был найліпшом омастом тых тяжких военных часів.

Контингенты зерна и бандур были барз высоки на пани можливости и треба было въло везти до Горлиц або до громады, ци гмінія. Єдного разу мойому імянови бракаю 20 кільограмів вівса (1943 рік), то сіховики пришли до нас и забрали нам въло зерно, што ины зостало в сусіках, як тіж грозили нам всім поза уха. Подібны вънадкы пережыли и други ясюнчане, але я не памятам докладні кто. Был то рік найбарже памятний и тяжкий до пережитя в часі войны, бо коли пришла весна, а потім доновинки, то запанувал великий голод. Не малі зме нич до іджини. Хліб пекли зме з вівсянных остий и з бандуряных луп, котрый быд подібний до чорной землички. Але и того бракувало и не было одкаль взяти, бо на околичных селах тіж панувал такий самий голод. Єдиним нашым ратунком были наши коровы и уші, котры своим молоком и выработенным з нього сыром и маслом нас выратували од смерти голодової. Як тіж в літі сама природа нам пришла з помочом, бо зародила нам яфыры, ягоды, малины и грибы, котры были доповненьем до молочной диєты.

На жнива и новы бандуры чекали зме, як на спасение, лем же дуже того зерення або бандурок не было на поля, бо в яр не было насіння на сіяння и саджінок на саджыня. Єднак якоси з великим трудом мы пережыли, бо попродали зме всю, што нам зостало: хусткы теметівкы, кілька овец, але всю потаємні, то в знайомого поляка в Кобылянці купили імяньо кус зерна и бандур, што нас уратувало од голоду. Так каждый наш лемко комбінувал, штобы пережыти тоту велику нужду и якоси всі пережыли, помагаючи собі взаємні. Помагал брат брату, сусід сусідови, як тіж помогли нам дуже полякы з околиц Кобылянки и наши братя на словацкой стороні з Полянок, Комлоши и других сел.

ГАНДЕЛЬ З РУСИНАМИ НА ПРЯШЕВСКОЙ СТОРОНІ

Біда гнала наших братів и сестер во всі стороны, штобы якоси помошы собі и родині пережыти тот трудний час. Хоц грозила нераз смерт, то и так дуже наших ясюнчанів пробуют щещя в гандлю. Потаємні в ночы зberаются и переходят границю в Конечній. Несут они на своіх плечах масло, яйця, кропку и іншы товары, а з Пряшевицны приносят полотно, хусткы, черевікі, файковий дуган и тому подібны речи, котры потім продают з зыском або отдают своїй родині на ужыток.

Іочатково тот гандель оплачался, бо хоц граничнякы (німці) поімали дакого, то не карали барз остро. Треба было ден або два порізати дырва на пляцівці и пустити домів. Потім єднак заострили кару и висыпали поіманых до Німеччини на роботы або били и іцули пасми.

Тимко Шведа з нареченом Євком Романьчак и ей товаришком Є. Докля.

Што до того гандлю, то пережывали повышы люде такы въправы нераз в страху, нераз в радости, а часто поносили цілковиту стра ту. Несли въшыток товар на плечах, то тіж идуши в ночы по лісах, пото-

ках и ріжних паріях, а в зимі по снігу и леду, падали, що часто з копыка з яицями текла яшници и з колку на "зіск" лишалися лем скорупки. В таких випадках похідному приходило лем гірко собі заплакати.

В пізніших роках німецької окупанії ясюнчане перестали ганнювати, бо грозило то смертью, а кождий мал фамелію, то не хотів вмерати або ити до обозу.

ВІЙНА ГІТЛЕРА З СССР.

Коли гітлерівці напали на Сovieцкий Союз, то кілька котюми німецького войска перешло через наше село. Была то переважні мелодеж, котра зо співом машерувала на всхід. Старши віком вояки іхали на роверах. За два дни іхали од Чарного до Кривої, але не всі були задоволені, передовсім тоти старши, котри помятали попередню сійтову бойну.

Єдному німцови зопсулся ровер и коло нашої хижы зостав за правдити го. Нинєо служили в австрійской армії и знали кус піменку мову, го зачали з ним бесідувати о війні, але він поозерался и як упевнился, же нее близко його колегів, повіл ім, же він не хоче війни, бо він знає чым она пачне, але тот проклятий Гітлер зо своїма ватажками хотят, бо понайдали велики бріхы, та хотут іх в Россії потратити. Мама мої вынесли му молока, котре му барз смакувало. Хотел заплатити, але родиче не взяли гроши и дякуючи поіхал за своїом колюмном.

Як нам відомо, війна німцім не повелася, хоц ціла Европа на них робила, то єднак русски, українці, белорусы и іншы народы противостояли гітлеровской бестії и хоц с початку німці занимали в скорім часі Україну, Білорусь, але єднак на Сталінграді, Москві и Ленінграді в Россії поламали свої зубы. Потім інци в скоршім темпі втікали назад до свого гнізда.

В часі той війни німці здерали з нас, що лем могли, а як юж ём споминали, то заберали нам всео: лахы, вовну, старе желізо и всі продукты, а в заміну не доставалиме нич, хибаль часом папючки. Лем же на ценя тово вышло ім боком и за нашу кривду русски (а при их боку и наши лемки), американе, англикы, французе и други народы сдали ім за нашу кривду.

ПРИМУСОВЫ РОБОТЫ В НІМЕЧЧЫНІ

Коги німці заняли Польшу в 1939 р., зараз но Новім Року 1940 зачали заберати молодіж од 16 або и од 14 років в гору на робота до Німеччыны. З нашого села были на тых роботах такі: Мария Конча, Фецко Шона, Імітро Шац, Анна и Иван Підбережняк, Антонь и Петра Гаталович, Мітро Гайтко, Стефан и Иван Онущак, Анна Докта, Мария Сорнало, Мария, Антоха и Анна Перун, Анна Зорило, Андрей и Улька Гайтко, Стефан Быбель, Михал Нелеш, Мария Быбель, Юлін Кінец, Мария Гайтко, Андрей Шведа, Мария и Тевдоска Сорнало, Василь Романчак, Фецко и Стефан Зорило и Тевдоска Феленчак. Всіх роюм 30 осіб. Ёбили они по баворах (газдах) або в фабриках и были разшмарены по цілій Німеччині. Поводилося ім розмайті, бо то залежало до якого часевка трафили. Але переважно всі мусіли тяжко робіти, за что доставати мизерне ідло, даяки стары лахы и пару марок.

Повысіны особы в більшості повернули назад до Ясюнкы, нарушах до СНІА, Канады и Австралиі, лем Тевдоска Феленчак загынула без вістки.

Сідат: И. Онущак, С. Докля, А. Гатальевич, М. Зорило и др. Шона.
Стоят: Михал Нелеш, Анна Перун, и Андрей Шведа.

окопы

Окруж повинностей треба було виконувати і інші обов'язки для гітлерівців, а то заберали людей до копання окопів. Тоту роботу мусіли виконувати нащі селянє (і всі окolinaчні села) в 1944 році, коли русски выганяли німців з України і Білорусії, а приближалися скоро до Карпат. В літі 1944 р. всі молоды, котри не були забрані до Німеччини, а могли юж двигнути опату, були визначаны через підшоломись Семана Смия и мусіли ити копати окопи до села Снітниці, бо там приготувалися німці до оборони, хоц ім тут то ся не придало нанич, бо фронт сперся на довго в селах Тихані, Крамина,

На фотографії

фамелія

Митра Пелеша,
а то його син

Стефан і невіста

Марія з дітми.

Дошиця і т. д. Пізном осенью 1944 р. брати теж німці до копання окопів, але юж під самим фронтом в Тихані и Жидівському. Там було барз небезпечні, бо понад голови літали кулі. Робітники тоти мешкали в Жидівськім, а під ослоном ночи ишли до роботи. Чули нераз, як русски собі бесідували, грали на гармошках або сівали. Што до боїв, то часто русска артилерія давала о собі знати и обстрілювала іх при копаню, або коли одиночивали. Але на це після нікто не згинул, а коли німці втікали, то всі повернули домів.

СПРАВА ЖЫДІВ

Од початку війни німці зачали зищати над жидами и циганами. Жиди мусіли носити ознаки зо звіздом, яко ознаком іх національності. Зганяно їх до т. зв. гет и гнано до найтяжіших робіт, при тім зищуючи над ними немилосердні и морено іх голодом.

По якисім часі пагонка на жидів наберала звірського характеру. Зачали їх забрати з Горлиці и з наших лемківських сел до Бобови, а там они сами мусіли в себе викопати велики ями, над котрими іх розстрілювали и дриляли до тих ям, котри потім присыпали вапном и землю. Дуже попадало жывими, то на куні так всі гинули. Оповідали люде од Бобови, же інші на другий ден ціла тата гора з глини рушалися. Страх аж о тім подумати и бракує слів описати так бестияльські учинки ініціюваного съта, котри мали місце не так давно и на наших силах. Других жидів забрали німці до концентраційних таборів, як Середзем, Майданок и други.

Тоты, што оставалися на місци, то теж не лішне іх трактувано, бо гітлерівці зищалися, як лем могли. Наприклад морили голodom або стріляли до них просто на дорозі, ци в місті на ходнику, як до даяків предмістів. Еден такий образ віділ мій брат, Семан Докля, котрий був в Горлицях з деревом (контингентом), то идуши через міст в керунку ринку віділ и оповідал нам о такій трагедії: "Передовном ішло старенький жыд, але по хвилі минул мене теж молодий 23-рочний гітлеровец з пістолетом при боку. Коли гітлеровец доходил до жыда, витяг з хабури пістолет и стрілял просто в голову бідного старенького жыда. Жыд впал и скінчил на місци, лем кус скакало в қонвульсіях його худеньке тіло, але виет успокоїлося. Гітлеровец з усмішком, як же бы забил заяця, сковал пістолет и пішол дале, лишаючи жыда на ходнику. Был то окроїний образ, який я івіділ в своєму житю и зненавіділ єм тых людей-звірів, што таки бестияльства вдумали и з усмішком виконували."

В Ясюнці був жыд Гершко, а потім Хайм, яко корчмар, але перед самом війном виїхал до Палестини. Перед виїздом взял и спалим корчму, а мал на юю високу секурацію, то оплатился му тот інтерес. Діти Хаймови були всі женаты и мешкали в околиці Горлицького повіту, але не всі виїхали з вітцом, то оставшися зостали помордуваны гітеровцями.

В Кривій мешкал жыд Абіс, котрий трудился кравецтвом, але німці теж го забрали и з його цілом фамелійом розправилися, як и зо всеми жидами. Хыжу Абісьову кривянє мусіли розобрati, так што не востала жадной памятки по них.

Кривянських циганів теж хотіли німці забрати и помордувати, але оборонна іх війт з Гладышова, Кобаний, котрий переконал німців, же тоти цигане сут працовиты и чесны. И так они обсталіся при житю и гнес праві лем они заселяют Криву, бо з лемків жают там лем дві фамелії, а то Михал Урда и його братова з дітми.

Ясюнчане, не знам докладні котри, переховували єдної жыда во Ждані, котрий називался Вовк. За переховуваня жыда грозила кара смерти, але же жыд був про них колись добрий, то посвятилися го счасті од смерти. Жыд в Ясюнці до літа 1943 року и дуже людей то віділі и ратували, даючи йому поміч в пожыві и теплій куток в хыжы зимовоем пором.

Єдної сонечной неділі, деси по полуночі, горі селом машерувала група січовик в з Гладышова и Устья Русского зо своім німецкым комендантам Дуве. В тот час таки перемарши были часты, бо юж давали о собі знати партизане, котри не давали спокою німцям, як тіж юстечникам українських поліціїв, січовиків, котри рядилися по наших селах. То думали зме всі, же идут на якису облаву на партизантів до Чарногоріи або Радоціни. В селі нашім, як теж и на других лемковських селах, винятки газдове мусіли тримати варту в ночи и в ден, а коли днівого зауважено в селі незнайомого, або на полі и в лісі, то треба было захоти знати до коменданта варти. Комендантів варти забирали самі газдове с посеред себе и в нашім селі було іх кількох, але не приномінам собі хто в тот час був.

Той сонечной, але нещасливой, неділі настуха віділ іякогоси зарученого и чужого человека в Долинках під Горбом. Тото долеслося до коменданта варти и тот мусіл заметьдувати січовикам, котри з'явилася на вартовні, котра містилася в січевиці Михала Гайтка. Узброєно до зубів в пістолеті, автомата и манілоном карабіним вирушили січовики на ході з Дуве до указаного місця. Был там невеликий, сколо-

15—20 річний смерековий лісик, котрий обступили доокола и так обстріляли го з машинових карабинів. По обстрілюю помалы зашли до смеречків, а там лежал забитий серийом машинового карабина Гнат Зорило, котрий мал в тот час понад 45 років, а коло нього сідил перетрощений и зарослий чловек, котрого віділи пастухи. Был то жид зо Ждуні, а звался Вовк. Його кулі не досягли, бо в часі обстрілу іл на півлежачы, што му Гнат Зорило вынью. Гнат при нім стоял, то го через пояс и груди подіравили кулі. Гнат осиротіл жену Насту з Підбережняків и пятеро дітей: Анну (в тот час била в Німеччині), Ульку, Митра. Мельку и наймолодшого Андрія. Была то тяжка страта для жены, дітей, родины и для цілого села, бо Гнат был добрым и уцтивым членом нашого села, а так марно мусіл згинути и то од своїх людей — од братів з Закарпаття, котры служыли Гітлеру.

Жыда привели до села и сідил на заспі, коло Гнатовой хызы, а небіщыка положыли на смертельну дошку, серед великого плачу и наріканя дітей, жены и всіх ясюнчанів. На ціле село впал великий страх, же жыд выдаст з ким ся встрічал за 3 рокы, а за того грозила кара смерти. Люде ходили, як блудны уці. Але жыд был так уцтивым, же никого не выдал. Січовики забрали го до Гладышова и там сідил в арешті и через єдну ніч підбробал підмуркы, же лем кус му бракувало, то бы втюк на свободу. Коли січовики зауважыли того, то Пежык взял го на Магуру и там застрілив го. Так скінчил житя перед часом, як и мільони його вспівлеменників з рук озвірілых гітлерівців и их вірных слугів січовиків.

ПАРТИЗАНТКА

По высшем згаданых выпадках, як юж было писане первое, немцы и з ними січовики тратили грунт під ногами и боялися о свою скору, бо на Лемковині, Польши, Україні, Білорусі и в Чехословакії зачала добератися до іх скоры партизантка. В тых передостатніх конвульсійных місяцях наробыли найвеце пакости нашим лемкам, як тіж и сусідам словакам и полякам. Немци часто высылают регулярны войска на области по лісах и буються з партизантами. Єдного разу дуже партизантів поіжали и провадили з Волівце через Ясюнку до Ждуні. Але там над Шопівским потоком, коло кривянских Млак, кільком партизантам удалось втечи. За партизантів з нашої громады єст дос дуже описано кус дальше, то єст в історії села Банишя.

ФОРШПАН

На фронті немци тратили што раз то більше занятых земель и гнали на захід совітськими войсками, приближалися до Карпат. В тот час заберают з наших сел людей на форшпан. З Ясюнки был забраний Іван Грацонь, то и там деси на Україні загинул.

Другий раз заберали на форшпан, як юж втікали цілком немци, а было то на самім початку 1945 року. Забрали товдиль праві вшытки коні з Ясюнки, Кривой и Баниці, лем хыбаль дахто мал барз молодого (гача) або барз старого, не надаючогося до тягніня. Дакотры поховали коні, як Василь Романчак до стоянки на Верху, а Митро Васенко (Якимів) втюк з кінми з Кривої.

На тім форшпані всі коні пропали в околицях Шымбарку, бо тамади, втікали немци на захід, а фурмане повертали жывы, лем Марко Быбель (де перше был Софон) был тяжко поранений, деси коло Шымбарку, але въздоровілся и жыє, лем барз плакал за коньом.

ПІД ФРОНТОМ

Коли юж было відомо, же пімі програвают війну, то и вспомянуты міном січовики в літі 1944 року зникли зо всіх постерунків на Лемковині. З Гладышова и здаєся з Устя Руского відмашерували через Вірхню и Баницю на захід в новим узброєнню, што вказувало, же були перед тым поінформуваны, де мають збератися. Як ся потім оказалось, пішли они в лісі и були нерічними організаторами так званої Української Новстаньчої Армії (УНА), або як їх звано "бандеровці". Лем же в тот час независ без ліку инич зме за них не знали. Аж в 1945 року дали о собі знати, але тово описане єст в історії села Банишя.

Конец літа 1944 року был барз странным для нас и всіх окличних сел на захід. Прорываются в тот час русскии через фронт и дотергають до наших сел. В Тихани, Грабі, Жидівскім, Крампін и других селах точаться завзяты бої. Русскии, котры дотерли до наших сел, выцофуются з величыма стратами на захід, а лінія фронту усталяется на Тихані, Крампін и других окличных селах. Людей з тамтых підфронтовых сел пімі выселили и розышлися они по южай Лемковині на захід, а некоторы были вывезены аж до Німеч. Через наше село переходили люде з Роестайн, Жидівского, Крампінной, Тихані, Грабу, Ожинной, але в наших селі ім не вільно было затримуватися, лем аж дале на захід. Лем лишилася єдна родина з Грабу в Насты Зорило (вдова по Гнаті), бо то были близкы кузине.

Треба вспомнити, же в 1944 року и навёт первше, были порозділаны по наших селах переселенці и втікаче з Україны, а походили они з Києва, Харкова, Полтавы и других частий Советского Союза. До Ясюнки приділено іх кількох и мешкали в таких газдів, як Петро Копча, Наста Зорило, Наста Быбель, Дмитро Пелеш, Михаил Гайтко, Илько Феленчак, Параска Шведа и Гриц Копча. Были то самотны люде и дашто хворы, то прото іх не заберали до Німеч на роботу, лем лышали по наших селах. Переїхали они всі в селі до приходу русских, а потім в 1945 року всі виїхали на "Родіну".

Коли зме юж кінчали жнива, памятам як гнес, а грабали зме остатній кавалец вівса коло Лісика на вышнім кінци села, то первший раз зме віділи війну в повітрю. Чути было гук пару европлянів. Я іх зауважыл найперше и показувал ём сестрам, брату и родичам, же там над Марешком летят. Наражувал ём іх двадцет, а потім іх надтетіла ціла хмара и юж ём не был в стані порахувати, бо тіж мал ём страха, як зачали до себе стріляти. Вшытки полігали зме до борозд и коло меджы, жебы часом нам дашто з боку не прилетіло, але на щещя вышли зме щасливі. Европляни зас, стріляючи до себе, зробили колесо з над Марешкы и над Незайлову, Чорне, Ясюнку, Волосец и назад на всх'д. Але над Марешком зауважили зме, як з єдного зачал выдобываться дым и за кілька секунд летіл своім носом долину и впад на гору Марешку. Іншо юшл выскочыти, а был то русский офіцер в рангі капитана, котрою переховували вітчичане.

Новіжний образ был первним, коли фронт приблизился до наших селів. Со потім іти сюї томе підстави и то худими по кінці руки то тои. Першым, як си видно из діл, то на фронті до руских відішли більшість членів и членів горто. А тук матчыши каноніи и другі варії не цікавіть. Было то вісім і вісімнадцять то тои півтори місяці. Поміжняким и до того яко си вризали місці. Здаваючи, же та юж так мусіт бити.

Зараз потім через Ясюнку іхали колюмни панцерни и самоходови. Іхали кілька днів, так що часом не мож було через дорогу перейти. А дорога була дос добра (бита), але по переїданю тих колюмн зостали лем трясависка, а фосы (ропи) зостали зарівнаны.

При тім до села заїхала колюмна самоходова, котра одпочивала кілька тижнів. Авта тягарови и вшыток свій еквінунок номаскували німці при хижах, але лем превелике щеня для нас, же була барз панна погода: лят дойдж и гори були покриты мілом, то русскии европляни не викрили, бо інакше бу зме всі пропали.

При вишнім кінці села, од Ростоки в гору, були магазини амуніційни и варстати направи авт. Амуніцію и ріжни гранаты, міни и др. зарядя смерти тримали німці в ямах під Верком, повіконуваних в меджах и одповідно замаскуваних.

По одпочинку и направі самоходів, колюмна, котра затрималася в нижній часті села — од Ростоки долину — виїхала на американський фронт, а на іх місце приїхал отділ кватерміщовський. По наших хижах замешкали магазинери, а нас повиґаняли и лем зме мешканці и спіти по стайннях и на поду цілі 4 місяці. В трудно и на початку січня було барз морозя, то на верха на ієрін було аж інєй, але зме нечоверзі, лем дакотри зме хворіли на запаліні очей. Того тривало до утечі німців в початках нового року 1945.

Німці мали магазини во військовими продуктами споживаньми и з нашого села достарчали гросто на фронт. Наприклад в білках Фецка Романчака (де ієрін біл Кобай) и в нашім мали магазини з хлібом, в Петра Зорилы Кухню, Стефана Дзьони мясо, в Семана Ілбережника и Петра Наца зо зерном и т. д. Дакотри з тих кінців були добри люди и можна было од них дostaти цукрю, кобасы, зерна и іншы річи. Наприклад в нас мешкал еден Ганс, але юж старший, бо в тот час хал около 60 років, котрий часто з ніньком бесідувал о ріжких справах. Показувал нам фотографії зо своєї фамелії. Просто, були людзяйний, то тіж мы го полюбили и часто мы го гостили молоком, яшнињом, маслом и сиром. Він, жебя нам одвіччятиця, то сам брал на ілечи 50 кільограмів мішок зо жытом або пшеницю и інос вечером до нас з пів кільометра. А як одходил, то при пожеганю дуже плакал, же не зна, чи увидит свою родину, бо війна странна и не выберат, хто якій чловек, лем забиває всіх.

Коло дороги и коло хиж мусіли зме повікоувати ямы, аби там ховатися, коли русскии европляни зроблят налет. Вікна треба було закріпяти, жебя не передоставалося світло на днір. И так в тім страху якоси зме пережали и дочекалися Нового 1945 Року, котрий мад принести конець тым всім страхам и чекану довго свободу.

КОНЕЦ ОКУПАЦІЇ

Грудень 1944 року були одмінний од інших років. Снігу не було, лем морозя стисло землю, котра сталася скалом. Німці готовилися до втікання. Наші магазинери в цілім се її зачали помалі виносити: через Радочину ухникати на Іришевицю и то інни дос заїхали перед головним офісом, котрий зачатає поїт на початку року 1945.

Люди чогоси чекали, але сами не знали, что ся стає. Ли чайдали що ціто, ци треба буде згнити от той страшной війни, із четру зме ся призерали з близка за тих пару місяців.

В Лінній стояли русскии воєнно пілони, котрих німці трансформували

Зараза перешмарилася на цивільных житељів и дуже людей з Липной вымерто на тоты хвороты. Страх падал на всіх и були зме готовы на вшыто найгірше.

В Ясюнці розпаношилася тіж хворота скоры, то ест "свербячки", што сталося плягом в тых тяжких часах. Выхъчили не було можна, бо не позваляли на то обставини: жыли зме по стайнях и в негигеничных варунках, то не було мовы позбытися той заразы.

Коло Хайма, на Шоповім полі, німци зробили центр и там привозили з фронту и ховали своїх забитых. Крестів прибываюло штоденno вене. Выхъчали зме, же атоси змінится, але никто не міг одгаднути...

Но пісак ховалися ріжни люде, котры просили од нас хіба, а коли зме ім дати, то лем звідалися дорогу и ишли в свою сторону.

З Волівце до Ясюнки німци вели велике чичло русских всеюю панінках, котры побити німців-конвоентів и сами втекли. До якой-хижі, до німців, зголосился еден поляк, котрий не хотіл вертати до русских и зачутдувал о тім выпадку. Зараз пінна облаза, але всі втекли.

Од Стефана Дзьони, в котрого мешканці німci, здизергувал еден німціній офіцер.

Інші спащають нам худобу и линяют чим по єдиній або дві коровы. Міг ховати худобу перед нічю, але зараз мусіли зме порізати и по крійому хоснутьти. За зброну худобу (моі родичам забрали 6 штук) давали на лонку, але то було бара матенько. За туто пілонку мы купували од німців або русских, котры були при німцях фурманами або даякими поміщиками. Войсковы лахи: піашы, коши и т. п.

Зараз на початку 1945 року зас зачалася велика стрілянина и то зо військових сторон: на вході, півдні и на півночі. Стрілянина тривала пару днів и не було ій кінца. Ми юж знали, же пітоси буде нове. И нальюю тот ден, же німці гианы русскимя втікати на збиту голову. Але при кінці інци забрали нам всі коні и возы, котры нам пропали, но и втекли там, одкаль пришли.

Єдного дня групіа німців перешла через наше село з Волівце до Ждуні и то тым самим місцом, котрым пришли до Ясюнки в 1939 р. Інши они барз помалы, як гуси в єдинім ряді. Были убрани на біло, жебя не одріжниться од снігу, котрий в тих дніх зачал прикрывать нашы скостины од морозу горы. Были то остатні німci, якіх умі відібрали, а котры за тих пару років так немі ѹсерді нас трактували, яко своїх рабів.

Люде зачали лекие отдыкати и чекали нетерпінне, як то до нас однесутся русскии и які заведут порядки? Але русскии не пришли зараз до вітого села, бо аж за пару тижнів, котрий поправляли лінію телесферичну, перебігаючу через Ясюнку до Грабу. Ціла маса русского войска ишла в іхала іншими дорогами, то ест через Горниці на захід, а друга групіа через Барвінок и нашу Іришевицу гнали німців на збиту голову до іх гнізда. Дуже німців зостало в наших горах, бо не мати часу відчехи. Але русскии о них не дбали, знаючи, же они мусіть здатися в неволю або згинуть з ходу и голоду. То потім люде в сріботових склонінах зстрічали німців в бункрах, а смільни імати их и оточили русским.

Єдного разу, Михат Сміт з Волівце, ішов до Ждуніного, жебя приобрести з білока на фронт, а при тім данито найти по іншіах. Занімал де єдного бункра и напол себі відро, и другим відро обіці були скрипі, котры тіж з радістю хватил під назуху и іншої дози. Але не сильна засіка, бо за ним німці звернулися и то відро зі скрипі засікали, але засікали стріли.

ляти. Михал шмарил и відро, и скірні, таї ледво з жытъом втюк назад до Волівце. Веце юж не был інтересний звиджати фронт, хоць німців юж потім не было, бо іх вымано.

Люде помаленъкі зачали вертати назад до своїх сел, але не вшытки мали десвернути, бо барз дуже хыж в селах фронтовых было спаленых або розобраних на бункры. Ладотры зас ишли лем на шабер, але тото остатне было небезиечие, бо сеза тамты бывали помінувани, то тіж дуже людей побило або покалічило. Од мін и розмаітых материялів военых гынуло найвеце молодых хлоніців, а то в віку од 7-14, котры зачали бавитися блицанцыма забаўкамі, а они выбухати. А было того знарядя смерти барз душе по нашых селах. Старши зас удавали мудрых, то бралися до розбераня мін, гранатів и др.. то тіж гинуло дуже и дорослых. И так в Радоцині коло Ішуты и Боздынна быва змінувана на нижня загорода и ёден хлонец выберал з тых мін запальники. Довго ся мы тото удавало, але при кінци міна працівтанкова експльодувала и

Так убералися дівчата в часі війни.

тіло того хлонця, а радше кавальці тіла, вышмарило аж над дорогу. Іншых лем покалічило. Такых выпадків было велике число по нашых селах, але в Ясюніці обышлося без смертельных, лем мали місце покалічия и то лем легки.

В селі цілий рід мужескій бавился в войско и праві каждый мал карабин або автомат. Коли пришла неділя або свято, то сходилися в одновідніе місце и організовували сой спорт стріляня и пописувалися стріляючи до цілю. За тарчу ужывали вербы, а ліпши стрільці стріляли до фляшок на кыю и тому подібных річей. Марко Быбель, в тот час 16 річний хлонец, купил собі од єдного розстаньчана автомат але не знал, як ся з ним обходити, то пішол за хыжу и маніпулювал коло нього. Нехотячы нашол спосіб стріляня и серія куль посыпалася з автомата и то просто понад голову Дмитра Копчи, котрий орал на Камяніку. Пізніще, хто мал зброю, мусіл рееструвати, а порееструвану за пару тыжнів треба было здати на гостерунку в Гладышові. И так тот спорт заник по наших селах, бо забракло прирядів спортивых.

ПОБІР ДО СОВІТСКОЇ АРМИ

Внет по прибытию русских, наши хлонці зачали зголосватися за охотників до армії. Але охотників не было барз дуже, то пізніще руски сголосили загальний побір. Было то тіж нібы охотничо, але обов'язково. З нашого села покликано рочник 1927, але комісія узнала лем таких: Митра Васенка и Петра Квочку. В русской армії служыл ишы и Митро Гайтко, але він был на роботі в Австріи и одтамаль го забрано. Кликано тых поборовых на комісію и там ся іх звідувано: "Хочеш ити до русской армии?" Зрозуміло, же ніхто не одмовлял, но всі были залишуваны, яко охотники.

Рекрутскій перешкіл переходили они в Рабці, одкаль были висланы на фронт або до обслуги транспортів, котрыма достарчано на фронт материялы военны и провант, а зас з Німеччины гнали худобу и вызвали розмаітє багацтво до Советского Союза.

Нашым лемкам приносило бити з гітлерівцями на Чехах коло Праги и там іх дуже згинуло, але ясюнчане вернули щасливо. Окрім того такожи бывали забраны аж на японский фронт, де был з Чарного Иван Шута и други.

ВИЙД ДО "РОССИ"

Зараз по зменшю русскимі ішаної Лемковини зачачася вести пропаганда, жебя мы ся все залишували и виїзджали до Советского Союза (або як виняткі наше звали до Росії). Лакотры людэ з того ся барз тіниди и наперед уяўляли собі, як то там буде добрі, тівко зароблят на рік зерна, тівко іроній, но и в радости аж росли. Други, котры бывали в России в іхоли в роках 1914 - 1920 інакие сой всею представляли и не вірili в туту пропаганду, котру голосили рускыя делегаты.

Але як зело било таких, что хотіли іхати на охотника, то змінило методы. Зачачася працьдива інформка. Зачато нас страшнти, же як не залишемся и не виїдемо до Сов. Союза, то польчики що спољонізвуть и отберут всю, а нас выженоут з гір. Тым зас, што ся пописали дано велики права и они мали нас усвідомляти. А же были розмаітые людэ, то шырилася меже нима ненависть.

Тоты, што ишли до Сов. Союза, то мали свою міліцию, а навет нашлися и такы, што доносили рускым, як дахто дашто повіл против

выйзду. Народился поділ на дві групи — виїзжаючих и остаючих. Грат братови не вірил, ани не говіл ніч такого, щоби було протів виїзду. Каждий був сам в собі замкнений и лем в своїй хижі бесідувал: "Што то буде дальше?"

В Ясюнці проводили тій кампанії: Василь Романчак, Тимко Шведа и Семан Смій. А коли юж були невны, же виїзджают до Гесси (так звано тот виїзд), то поробилися горди и смотріли на нас з укоса, же зостаєме в бідних горах, а іх чекат велике щещя и богаство в руских колгозах, а діти іх покінчат высоки школи и будут лікарями, інженерами, учительми и т. п. Наперед рахували кілько зароблят на рік зерна, а кілько грошей.

З нашого села виїхали люде деси в квітню 1945 рогу, але барз довго чекали в Горлицях на стациї, покаль достали вагони, котры прилучено до транспорту и повезено іх на всхід. Виїхали такы фамелії: Іриц Васенко, Анна Підбережняк, Митро Шопа (самотний), Антоха Перун, Стефан Дзьолга, Михал Гайтко (Амполів), Стефан Кицей, Тимко Шведа, Іван Кицей, Петро Шкурат, Іван Грачонь, Адам Грачонь (самотний), Митро Гайтко, Семан Смій, Василь Романчак и Михал Зорило. Всіх разом виїхало понад 60 осіб, але господарки по них позостали в руках іх родини, бо кождий з них лишив когось зо своєї близької родини — сестру, брата, родичів и т. п.

Коли юж отримали вагони и заладували свій маєток, то потяг рушыл на всхід, лем же подорож тривала дос довго. Были то часы, коли кінчалася війна, то и всьо было ионищене, а в тім и табор коляйовий, дороги и мости. Переїздаючы через всхідню Галичину пропонувано ім остатися в околицях Дрогобича, Львова, Тарнополя и Станіславова, де по виїхавших поляках зостало дуже господарств. Были там добры газдівки, поле было засіяне, лем треба было сісти и зберати в жнива готовий хліб. Але провідники транспорту и всі виїзжаючі повіли: "Мы хочеме іхати глубоко в Росію до колхозів, а ту не останеме." На іх одказ завезено іх до колхозів, але не до Росії лем на всхідню Україну до Харківской, Полтавской и Ворошиловградской областей.

Но и аж там на місци люде ірозріан, што поробили, але то було кус запізно, бо одворот был замкненим. Завезено іх до колхозів и по-придільно до тамтешніх колхозників. Ізактры достали місце в хижах так званих "ліпнянках", котры были післені з глині и крыты соломом, и другим припало мешкати в землянках. Меблі: лужка, шафа, столы, скрині (лады) и други річы, котры з собом привезли, не містілись до тых "новых камениц" и виїтко треба було лышыти на ягорі. Потім тамтешні жителі ночами розкрали totы річы, а рентя ініло на дворі.

Найгірше переживали наїни темковескі газдіні — бо там не було цюса дров, то и не знали собі порадити в зваренню обіді: або гасіч хліба. А місцеві газдіні палили в піну соломом або сунцептум і некум наволом. Всяю наїним ясюнчанкам дортя почавъявчилася кіногает і totы штоденник чинності, але зас того і д'о нахло ісприємі, та и ходили голодни, сю им не ишлю до гамбі.

Місцевій гаряд колхозу дад наїним переселенцям цехі в продуктах спожывничих, але они самі були бідни, бо по війні було все знищено, але ділілися чым могли. Здеромих и здібных до роботи приділено до колхозу и визначено ім роботу на колхозных полях, стары оставали дома або ишли до струнушкам, а діти всі приділено до цехів. И так од початку зачался tot рай, о котрім снили наїни бідны лемкы, лем же був він для них існым пеклом.

Од початку свого побуту зрозуміли наїни переселенці того, же зробили жлі, бо лышыти свое родинне село и свою любому Лемковину, котра тепер была в іх очах чымси годінам до раю. На новім місци было всьо інше: не было той водички в студенках и потічках, того чудового повітря гірского, тых уальовничых околиц гірских, ни не было чым палити, ани што істи. Отношение місцевых людей было неприязнє и гварили ім: "Чого сте ту пришли, як мы сами бідуєме?" Бесіда, культура и обычаї тіж ріжнилися од наших лемковских, то нераз пришлося поплакати, коли треба было переживати такий тягар. Виїтко было противне до того, што они сой выображали будучы ицы в Ясюнці.

Повысши противности были просто незносимы и пожывши кілька неділь або місяців на всхідній Україні лышали виїтко и втікали з того раю, жебы лем приди ближе в Лемковині. Але не всім удалося втечы одтамаль, бо некотры не могли з поводу хвороты або з дрібными літми не могли нигде рушытися. А інши зас зостали там на вікы, бо номерли з голоду або сой сами зробили конец.

Тоты з ясюнчанів, што втекли, то некотрым удалося вернути назад на Лемковину, а решта оселилася в околицях Тарнополя, Дрогобича и Львова. До Ясюнки вернули 4 особы: Антоха Перун з дівчиною Ольгом и братя — Митро и Петро Дзьолпы, сынове Стефана. А з окольничих сел пришло тіж пару фамелій, як з Радоцины Гілетка, Кавуля, Ілаксонь и други; з Незнайовы Хвалик; пару людей з Липной и з других сел, але трудно мі всіх вычислити. Решта зостала там, як єм юж вспоминал, коло Львова, Тарнополя и т. п., бо не могли передостатися через границю и укладали себі жыття ту на західній Україні.

Початково доставали они газдівки, бо ту в Галичині не было ицы колхозів и помалы ся якоси дорабляли, але як то гварят "од вжыці". Газдівки тоты мали дакотры аж до 1950 або и 1952 року. Потім и ту впроваджено колхозы и всі мусіли ся підкорити тому праву, а вымовки не было жадной. Наприклад єдна родина ясюнчанів мешкала на так званой кольонії и было іх там лем 3 фамелії, то не было з кого створити колхоз. Але и зними сой порадили, бо іх примусово выгнано з хижы и приділено до сусіднього села, де был юж колхоз. Хыжу іх розбурено и всьо знищено, жебы не мали де вернути, то юж мусіли позостати в колхозі.

В колхозах зас был барз тяжкий жывот, бо робити треба было цілий рік, а не відомо было, кілько заробится и кілько достанут при обрахувку, при кінци року. Часом трафлялося и так, же не лем же заплаты не отримал з колхозу, але ицы мусіл доплачать до колхозу з той присадибной ділянкы (нарунадает арів землі, котру давали на фамелію). Трудно было виїти и люде змушені были на найгірше, на найбарже неприємну дорогу, то ест красти зерно и інши продукты, жебы якоси прожыти на дальнє. Выробилося серед них повіджыня, же: "Хто не краде, тот проіаде". Зерно крали в ріжкий спосіб, а то шыли себі велики кишені и в тых кишенях штоденни носили домів або в скринях за холявами насыпали зерна и так переносили зо страхом. Нераз шенци завело то контроля ишла дэмів и всьо находила, што было барз остро карає. І приходило неедному сідити в криміналі, бо виїтко бракувало: хіба, дров, солому и сіна для коровы и т. п.

Гнеска, коли гину totы слова кус ісж ся ім поліпшило, але ицы палеко до того, жебы повісти, яким щасливым жытъом тішатся наїни переселенці, бо лем тым лішне, што роблят по фабриках. А з ясюнчанів лем фамелія Шкураты жые в Бориславі и роблят в фабриці. Сын

Шкуратів ходил на студія і правдою дібні вивчався на інженера, бо так єм чул, коли смі був на сідвіднині в Сов. Союзі літом 1960 р. За життя наших ясюнчанів знала більше все, бо єм міг іхати на весілля до Феца Романчака, котрий женився в часі моєго побуту, але не міг єм гроший, щоби заіхати од Тарнополя до Дрогобича, та єм не скорыстали з той оказії і на жаль єм не віділ своїх ровесників і знайомих.

З тих, що поїхали до Сов. Союза, то некотрі юж померли, а молоді позакладали свої фамелії. Померли таки особи: Михал і Анна Зоріло (з ұышного кінця), С. Смій і його жена; Михал Гайтко (Амполів) і Гриц Васенко зостали замордувані місцевими бандитами, бо штоси на них выповіли, зас син Гриця Васенка, Андрей, зостал поражений громом і помер. Позостали при життю мешкають порозмітуючи по Україні: Ворошиловоград, Тарнополь, Львів і Дрогобич.

В розмові з ясюнчанами і іншими лемками на темат наших родинних сторон переконал єм ся, же жалуют, що зробили таку велику помылку. Старше поколіня вертало бы зараз назад в горы, а молоды людекше переживають розлуку з рідним країном и згодили бы ся и там жити, знаючи, же в Ясюнці всю знищенню и треба бы было зачынати життя од нова, од підстав, а там юж мають якысы свої хыжы и кус юж тепер загосподариліся. Нагриклад фамелія Дзьопів і з зятьком Козаком (бортнян) побудували собі хыжу в селі Прошова, обл Тарнополь. Хыжа мурувана з цеглы, котрой част ест выпалена, а част лем сушена на сонци и крыта етернітом. В середині сут два покоі, маленька чухенка и сінці. В хыжы нее підлоги, лем глина. Подібны хыжы ставили в тот час и други наши лемки, а сут в Прошові з Чарного и Волівце. Коло хыжы ест огорід, з котрого найбільше утримуються.

на фо. о сліт кр. в с. Дзьопів з дівками, зятком и гнучками

Контакти ясюнчанів одбиваються и дальние. За перших кілька-надість років лем то себе нікак, а за остатні роки їздят до себе в єдинині, а то для того, бо сут улекінені отрави віздови, як з ССР, так и з Польщы.

(Част друга послідує)

ПОВОЄННЕ ПОЛОЖЕНЯ, БАНДЕРОВЦІ И ВЫГНАНЯ

(1945—1947)

ЧАСТ II.

Тяжке было наше життя зараз по войні, бо виштко бывло позищенню и треба было зачынати од нова. Помочы мы не мали ніякой, бо іншы туто, што нам лышыли німці, треба было оддавати русским, а потым полякам.

По выезді наших лемків до ССР, дакотры села ростали праці пусты и польске войско приїзділо на сінокосы по тых селах. Ясюнчане, як и всі други селяне, были гнаны до таких сеі, як Незнаіова. Розстайны, Радоціна, Довге, Выневадка и др. до роботы. Робити треба было задармо и ицы до того треба было хорати (кормити) воіків, котры тых робіт пильнували. Худобу, кому німці лышыли дахто більше, як єдну або дві коровы, або як дахто сховал перед німцями, треба было давати на контигент. Мушено было ити до роботы на дорогу, а в зимі одгартати сніг. Едині в лісі можна было дашто заробити, а то при стинці паперівки и копальняків, але лем марны гроши. Хто зас мал свої лісі и коня, то міг завести до Біча або до Гориц дерево, тем же треба было мати позвоління од лісничого, так звану "асигнату".

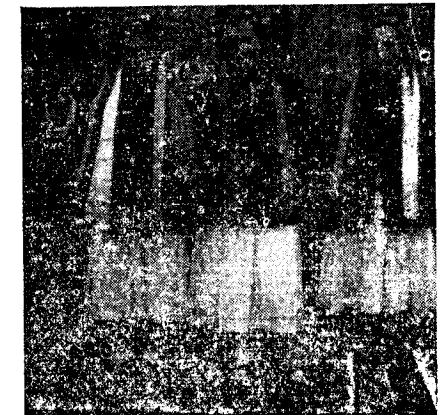
Житя наше не было легке, але все юж кус ліпше, як в часі войны. Люде взялися до роботы и помаленьки зачали кус одживати. Хто мал добру родину в Америці, то доставал поміч в лахах, обутю и грошах. Але часто нақункы были обкраданы, а гроши з листів выниманы. Рік 1945 прожыли зме дос байка и з том надійом, же буде виштко добрі, лем же то била фальшивая надія, бо справы набрали іншого обороту.

На початку 1946 року зачали поляки імати тых лемків, котры втекли з Сов. Союза и примусово вивозили іх назад. А в яр и в літі ходило войско по селах и імали всіх, хто не виїхал до ССР и вивозили

Коло М. Пелеша, де ест ПГР., 1961.

до Гориц, де під страхом и террором примуцяно до заснисуванії и вміжено на всхід. Люде зачали втікати и крітися по лісах. В дені чу били дома, але зме пильнували, ци не иде воіско з Еріхой. А як хто піуважыл, то давали зме сой знати и ціле село втікало до ліса. Хыжи бетавали пусты и коли войско явилось, то лем находи о нустку. Войско викрадало, што лем ся ім подабало. В ночы зас зме винятки спали в

Молодиця з дружками, 1946.

На фото Наста Зорило (Квочка) з дівками:
Анною и Марійкою, но и з зятем П. Прегоном.

лісі і по потоках як Канікова Долина, Гуна, Лісник, Шопівський потік і т. п. Життя тає гим барз докучало і по кількох тижнях такого страху перестали змісся крити і якося ся всьо уснокоїло. Поляки перестали нас імати і ми тає кус ся уснокоїти. Але то лем била тиня перед бурьом.

В тот час появляються на арені, т. зв. УПА (бандеровці), о которых мы нині не знаємо, лем доходили до нас чутки, же якось узброєні люди ходять по полях і забирають хліб, бандури, уні, худобу свині, добре лахи і обути. В 1946 році заходи ходили в зимі і ціле літо, а найбільше їх било на перелодочі 1946/47 рр.

Єдного зимового вечера я вістатася з Кривої з клебаній, бо єм ходил до священика Володимира Гайдукевича по метрики, а то про себе і про сестру. Треба нам бло вислати стрыкови до Америки, котрій нас хотіл взяти до себе. Переходжу через Границе, а там стоїт

якись чловек і кричить на мене: "Стій!" Я затримался і він мене визідался, што я за єден і запровадил до хыжы Васильків, де єм мусіл сісти пару годин. Потім мене пустили, але наказали і загрозили, жебым никому не повіл, же єм іх віділ. Приходжу домів, а всі дома юж били в страху, чом мене так довго неє. Але уснокоїлися, як єм ім розісія, же мене лем затримали бандеровці.

Другим разом пришли до нас, а було іх около 10 осіб (в тм 3 дівки). Была то якиса група провідників, бо мали зо собом документы, над котрыма довгы годины робили. Дівки писали на машынках, а по дорозі ходила варта. Было іх дуже и по других хыжах, то наименьше их била компанія и зо своим штабом.

Коли закінчыли роботу, то зажадали сой од моїй мамы вечерю. Мама зварили, што могли, а то бандур, котры погружали (подусили) з маслом и бриндзом и так подали ім всім до єдной миски на стіл. Пінивати наяли ім молока. Барз сой хвалили вечерю, же в лісі юж барз давно такої вечері не іли.

В часі вечері навязали бесіду з нами. Няньо мої, котры мали в тот час 60 років, зачали до них бесідувати тыма словами:

"Діточки -- бо вшытки підходили до віку іх дітей -- чого вы так наражате свое молоде жыття, та вы видите, женич не вывоюете пртів такого моцаря, як Советский Союз. Я тіж воювал в першій світовій войні и віділ єм остатню войну, то знам ся кус на тых спрахах. И ход єм простий хлоп зо села, то повім вам отверто в очы, женич не вывоюете, лем сами погинете або стратите здоровя, а иши в додатку на нашы головы зводите нещещя, бо польське войско ходит заєдно и нас переслідує."

На тоты слова барз ся всі бандеровці образили и готовы били будшто зробити, але обышлося лем на усвідомленю моего няня и нас всіх. Єдна з дівок розіпакалася в часі той розмовы и зачала бесідувати:

"Діду, вы зле розумієте нашу сплаву и невластиво иояснююте нашу борьбу. Вы знаєте, же мы боремеся за Самостійну Україну, котра обдарена величима натуральными богацтвами, земля ей може вижити цілу Европу, а український народ далі жыє в неволі під большевинским ярмом." Бесіда той было дуже веце, где я не памятам більше, бо єм заснул и не дослухал до кінця. В кождім разі не зробили нам того вечера ніякой кривды, а над раном виходили деси до ліса.

Параска Шведа

Бывшия клебанія в Кривої, в котрій поляків чають театр никелу.

Од того часу юж не було ночи, жебы не приходили до села и все штоси треба було ім дати, як не хліба. то бандур, або заберали уці, селята, свині, лахи обутя и всі інші придатни ім річы. Найвеце заберали, як люде вертали з Горлиц, бо кождий ішол дашто кунувати, но и кеви іхали або ишли домів, то встрічали бандеровці в Маластові, Панкії, на Баницькім Вершку, в Кривій або в Границі, которы обсмоктрювали людей и што ся ім подабало, то заберали. Не єдного вызули з черезок, а його пустили в онучах домів.

В Ясюнці мали місце поతычки польського войска з уповіцями, а то в Потічках, коло чернянської границі. Єдного літнього пополудня войаки з пограничної пляцівки в Грабі, вертали з Горлиц з провянгтом, а з ними іхало кілько людів з Грабу. Бандеровці зробили засідку, в спомянутых выше Потічках, но и постріляли на смерть и поранили войаків и наших лемків з Грабу. В іншім часі, але в тім самім місци, бандеровці повісили єдного грабяна, Пігоша, котрий правдоподібно вспівпрацувал з польском розвідком и доносил на них. Окрім Пігоша, пропал без вісти гайовий Кобак з Незнайови и з Болівце єдна жена, котра була потужном (бабком) в наших селах.

Вспомянуты мном події мали місце цілий час в роках 1945—1947. Було то дужко тяжко перенести, бо не відомо було, што кого чекат и о кождій порі добы треба було сподіватися непрошеных гостів. В ночи приходили партизане, а в ден за ними польське войско, а вшытки брали, што ся ім подабало, а на скаргу не було де піти — хъбаль до Бога.

Початково, коли в нас зачали появлятися партизанте, то давали зме знати на постерунок мітіні в Гладышові, але коли о такім смітім довідалися в лісі, то чекало го того same, што и Пігоша. А и тот спозіб не давал нам ніякой полекши, бо войско не ішло в ліс за бандеровцями, лем ходило по наших коморах и певницях, которы выпорожняло. Мусіли зме варуватися вшыткых: и тых денных, и тых, што приходили ночом. По правді трудно іх було одріжнити, які которы и никому зме юж не вірили, лем зме ся боронили, як зме могли сами. Ліпши лаки, обутя и даяки дороги річі (годинки и т. п.) ховали зме до таких міць, жебы ничые око іх не увіділо. Паля, жебы выховати, то треба було ховати дагде під дылями або в такім місци, жебы никто го не нашол. В такім страху и незнанім нашім будущім, жили мы в тих часах, але за далеко гіріх інци, як були часы воєнны, бо житю нашему грозила небезпека в кождій секунді и то не знатя з котрой стороны.

Чутки, же нас поляки виженут, доходили до нас юж од довшого часу, але мы такі были привязаны до свого села и землі, же не вірили зменич и як могли так зме сой сами розгваряті. Поля зме управили, як найліпше можна було и посіяні винутко зерно, жебы було чити и жебы не бракувало пашни для худоби. Винутко нам прекрасній постоділо и росто, што нас барз тініло. Лем вісти приходили до нас добром, бо чутки приходили, што юж кото Сянока Ієремія, Йскі и в воєводстві любельськім виганяют зас, але того року не до Россин, а захід. По нас принесла тету недобру відоміст Євка Василько, котра тута oddана в Святковій. Було то деси при кінці мая и того нас барз заємутило.

В тот час юж зме вірili, же и з нами буде того same, але радику юж зме не віділи од никого, бо коли ртекли бы зме до ліса, то бы нас взяли за бандеровців и постріляли на місци або вивезти до табору в Явожнім. Здали зме ся на ласку судьбы и зачали мы кус приготування до того страшного акту, котрий мался сполнити за пару днів. Рыхтували

ли зме возы и скрині на річы, штобы хоц лем дашто взяти зо собом. Але не могли зме сой того выобразити и увірити, же поляки можут піти на так підлій крок и выгнati нас з нашої хыжи, з нашого села и з нашої любимої Лемковини. Дакотры ишли до Горлиц и успевнялися в старостві, ци нас виженут, ци ніт. Староство імнич не призналося, ани не порадило, як поступати. Люде ходили задуманы и очекували чогосі в страху, што іх мало внет встрітити. Навет звірята якоси заховувалися інакше, як перше: псы цільма днями и ночами вили, коровы на найліпшій траві не хотіли пастися, лем втікали домів и якоси чудно рычали и поводилися, а домове и дике птаство літало як бы в перестраху.

Пришол ден 9 червця 1947 року, ден трагедии нашого дорогоого нам села Ясюнка, котрий был найбарже нещасливий в ей істории. Завчасу рано, лем зме повставали, прибыло войско и од нижнього кінце заходили до каждой хыжи и розказували остро рыхтувати свої манатки и складати на возы, бо як венрут назад, то юж мусиме выносити и ити там де нам розкажут.

Был то барз тяжкий момент, бо не знали зме де нас заберут: Ци вивезут за село и постріляют? Ци вивезут до Росії? Ци може на тот незнаний нам захід, о котрім нам вспоминали войаки?

Як войаки повіли, так и робили, бо о кількадесят минут вертали дозселом и выганяли каждого, а як хто не хотіл опустити хыжу, то змушали силом. Барз нарікаючых и опорных били кольбами або чым по-пало. Коли припомнам собі тот момент, то слезы сами котятся, бо окропнішого образу я не віділ в своім житю николи. Крик войаків, плач людей зливался з риком худобы, беком овец, бреханьем пісів, а ици помагал тому уливний дойдж. Було то штоси окропне и трудне до описання. Выгнали всіх з Ясюнки и не остали лем пусты хыжи, а в них перестрашены коты, псы и наш весь маєток.

Гнали нас через Криву, понад Баницю, через Вірхню до Гладышова, де зме ночували. В Кривій вшытки выходили з хыж и прощаали нас, бо кривяне ици не были выгнаны, аж за пару днів іх тово встрітило. Всі заходили зме до церкви абы ици остатній раз клякнути и помолитися в своїй святыни, котра була для нас місцем, де мы встрічалися и вспільні молилися о спасеня наших душ, о уратуваня нашого скромненького маєтку, рідного села и цілого нашого краю.

Під Баницким Вершком чекали на нас баничане, котрих зостало пару фамелій, штоби тіж з нами пожегнатися и вспільні попризератися на свої любими гори: Магурич, Чертіж, Верх и др.

В Гладышові всіх нас затримали, а під вечер порозділяли по хыжах и казали нам там ночувати. Хыжы были юж порожні, бо людей выгнали попереднього дня, лем пару родин лишили, як Ваваків, Басалыгів, Філів и других, которы были або гражданами американскими або в даякий інший способ выратувалися од выгнання.

10 червця, зараз з рана, казали нам збератися и через Магуру, Маластів, Русску Ропицю, Сенкову, Кобилянку пригнали нас до Загожан, до якогосі парку. Коли зме вийшли з Гладышова, то хмары усунулися и освітило сонце, котре як бы хотіло нас попрашати, огріваючи нас и наш добыток складений на возах и несений в руках або на плечах. В першім горбку, як виїжджали зме на Магуру, пришлюся нам зас відіти и пережывати бестияльські сцени, которы были для нас всіх окропни, бо на наших очах рудий офіцер (поручник) іздил на ровери и бил наших ясюнчанів чым попало: кваницьом, люшњом, кісятом и т. п., лем зато, же змізерауваны коні або коровы не могли витягнути во-

за горі берегом. Воякім зас розказал з тых возів позмітувати нашы скромны тлумачки и потрібны річы. Подорож через ту прокрасну и знану шыроко Магуру зостала неєдному в памяты, бо аж до самого Маластова тот рудий бандита літал, як встеклий пес и знищался над на-ми. Коли він одышол, то люде назад заберали свої річы и клалі іх на віз. Потім помогли єдны другим попхати возы, штобы перейти даж туту велику гору.

Як зме юж минули Магуру, подорож наша кус поліпшилася, бо там дорога была кус р.вніща и возы котилися скорше. Тоты, кто не мал чым везти свій маєток, то брали іх на войсковы авта або івозы и везли всіх до Загожан. Лем же в дальшій подорожы погода нам спонулася, як бы нароком и або густы хмары закрывали небо и шустал з них густий дойдж або зас пів години світило сонце. Так перешол цілий ден и пізним вечером змушені и збіджены приїхали зме або приїшли на піші до загожанського парку. Минаючи польськи села: Сенкову, Кобилянку и други, дакотры полякы нам співчували, але більшіст показували на нас пальцями и насміхувалися.

Серед темной ночы якоси зме ся всі походили в парку до купочки фамеліями и зачали зме розпаляти огні абы хоц кус отгрітися. Жены подоіли коровы и прирхтували вечерю, то ест молоко и хліб, кед дахто мал дакус при собі.

Як юж вшытко успокоілося, то люде сходилися и разом грілися при огнях або запыхалися дагде на возі и спали твердым сном, а ицы іншы пильнували добытку на возах и худобы. Хто пильнувал добре, то охоронил свое, а хто заспал, то загожанські злодіі вспільні з вояками розтігали наше закапане майно. Пропало дуже наших тлумачків, овец, но и навет Петрови Копчови вкрали коня. На другий ден мельдували зме до войскового довудзтва, але то лем на тім ся скінчыло, бо никтоничного не нашол.

В тім загожанськім парку перебыли зме 3 добы. Початково было ицы дос байка, але пізніще не мож было вытримати, бо выобразме собі жыття разом з худобом на маленьком місци 3 добы... То южнич нам не было міле и выглядали зме, як и тоты звірьата: брудны, змочены и переняты трагедиом, котра нас встрітила. И чекали зме што полякы з нами зроблят, бо никто не был певний, де нас повезут... Кормили нас физользовом зупом, котра была або гірка або пересолена, што не мож было ей спожывати, то лем жывили зме ся молоком, а хліб купували зме в Горлицях, кед дахто мал гроши.

По трьох добах розказали нам залишыти парк и запровадили нас на станию, де были підставлены товаровы вагоны, до которых нам казали заладувати свое майно, худобу и сами разом з тым вшытким и лем на возы дали нам єден вагон. З возів в подорожы покрали нам полякы колеса и други річы. Нам дали вагоны, але лем єден на дві фамелі, до которых повходили зме як "следзі до бочки". Вагоны дакотры были крыты, але веце было некрытых, то зас треба было жыти під голым небом. Наша фамелія (8 осіб) достала вагон разом з фам. Василько (3 особы), то змокнены до нитки мерзлизме цілу дорогу. Окрім нас 11 осіб роду людзкого в другім кінци вагону стояло 7 штук худобы, кілька овец и кіз, но и 3 коні. Просто дусили зме ся, але не было рады и мусіли зме тето перенести.

По приготовленю нас до выїзду и по рушеню потягу чекали зме зо страхом той хвилі, коли переконамеся, де нас везут. Спостерегли зме, же дуже фамелій наших ясюнчанів бракує, а як нам повіли воякы, то

они ище зостали в парку, а до нашого транспорту долучыли пару фамелій з Мацины Великой, пов. Гоглицы. Были то фамеліи Кретів, Ющаків, Загурский, Телеп, Кобаса, Смакула, Шпак, Хомік, Прибыла, Бубняк и други з Рожджіля, которых назвиск не памятам. До транспорту причепили дві льокомотивы и пізным глоупудньом, здаєся 13 червця 1947 р. вырушили зме в ту прокрасну дорогу. По кільканадцетох минутах спостерегли зме, же везут нас на захід и в тот час юж было нам ясно, же напевно повезут нас на тоты понімецкы землі, о которых нам воякы погідвали. Вшытки зме смотріли в сторону, одклад нас выгнали и ище остатній раз зме жегнали свої прокрасны горы, которы были нам наймільшы в цілім світі, а которы зме мусіли опустити. Гишу остатній раз, бо більшіст осіб не віділа іх веце, померли на заході з жалю и ріжных хворіт. не знаных в наших горах.

В часі подорожы, на дакотрых стациях кормили нас таком самом зупом, як и в Загожанах, але тіж давали нам кус хліба. В Освенцію переходили зме так звану "чистку" гігінічну и політъчну. До гігінічной чистки належало токо, же кожому з нас сипали азотокс в одповідны місця, а в будинках станиці убовці перепроваджали з нами переслуханя. Хто дашто ся поплянтал в бесіді, то ужывали противів нього своїх знаных метод, которыма пописувалися не гірше, як и січовики або гестаповці. Підозрілых о співку з бандеровцями арештували и вивозили всіх до страшной каторги, то ест обозу концентраційного в Явожнім. З наших ясюнчанів досталися там такы особы; Якым и Семан Васенко и Петро Дзьола, которых мучены были там около 2 років. Васенки были забраны за то, бо найстарший сын Якима, Митро, вернувшись з Червеної Армии, был примусово забраний бандеровцями до іх рядів. (Митро Васенко по выгнаню нас зостал забитий поляками в Добжанского в Незнайовій.). А Петро Дзьола был забраний за брата Митра, з которым втюк з Советского Союза, а укрываючися перед новым забраньом го до Сов. Союза попал тіж в ряды бандеровців. Дмитро Дзьола жыє тепер в Англії.

НА ВЫГНАНЮ

По тыжнівій и страшней для нас подорожы довезли нас до Рудной-Гвізданова (стация меже Легніцом а Глоговом), а одтамаль назад до Щінавы, п. Волув, воев. Вроцлав. Ту влада переселеньча, т. зв. Пур, порозділял нас по селах. Вшыткіх нас з того транспорту приділено до гміны Хобенъ, выще вспомненого пов. и воевудзтва. Осіли зме в таких селах: Хобенъ — Квочка Митро*) (зза воды); Радошиці — Копча Гриц, Гатальович Антонь, Гайтко Стефан, Феленчак Илько, Докля Семан, Докля Лукач, Зорило Юрко; Нещице — Копча Петро (з горбка), Зорило Петро и його зят Ваньцко Митро; Стодоловиці — Шведа Параска и ей зят Зорило Иван, Зорило Миколай (Грицків), Быбель Михал (де был перше Софон), Перун Митро, Васенко Петро и Васенко Якым; Гужин — Быбель Иван, Пелеш Наста (дівка Данька Грацоня), Квочка Михал. Зорило Осиф и його зят Прегон Петро; Ольшаны — Гайтко Михал и його сын Иван; Клішув — Марчак Михал, Квочка Фецко, Онупцак Демко, Пелеш Василь и Пелеш Фецко; Чмелюв — Квочка Василь и Василько Михал. В роках 1947—1950 дакотры з повышших родин змінили себі місце перебывания, а то з Ольшан, Гужина, Клішова попереїздили до Бродловиц, Высокой и Кшиедліны Великой, тіж в пов. Волув.

Друга част ясюнчанів, што мусіли остати в Загожанах, вывезена зостала до воевудзтва познаньского. Так само порозділяно іх по кілька

*) Назвиска фамелій сут подаваны за таким порядком, як они

Звізка зерна на заході.

Ясюнські дівчата на вигнаню.

родин по селах говіту Гіла (тепер Тчянка Любуска). Осіли они в селах: Стадом — Конча Митро, Підбережняк Семан и Підбережняк Петро; Рыхлік — Васенко Іван, Пац Марія, Пац Митро, Зорило Гаврил, Гранець Василь; Пшиленкі — Пелеш Митро и Пелеш Стефан; Седліско — Зорило Фецко, Романчак Фецко и Кобанка; Бернатово — Шопа Василь и Дрийовский Юрко; Дзержозно — Зорило Наста (вдова по Гнату) и її дівка Быбель Анна (вдова по Быбли Стефані з Кривої).

Жыття на заході было початково дуже тяжке, бо застали зме там найпізньші будинки понімецькі, котры юж полякі не хотіли занимати. Будинкі были барз понищены: без выглядів, дверей, пеци і новно в них вишлякого сміття и брудів. Довший час зме мусіли ночувати ицы

Уродженці на вигнаню в Радошицах.

Встріча молодих ясюнчанів.

на возах и варити їсти на дворі, як цигане, але номаленькы зме сой дні провадили до порядку хыжы, што могли зме склонитися під дах. Выгляды зме позабивали дошками, папером тектурным або просто по затыкали дакым шматами и соломом, а єдна або дві шыбы зложены з пару кавальців давали нам світло денне до хыжы. Дахи были діравы,

На фото: кучат Юlia Дзьопа; стоят з переду — Стефан и Любомир Дзьопа; а в другім ряді — Петро и Anna Дзьопа; Семан и Anna Докля.

но и як пришол дойдж, то треба было ідставляти горці, жебы нам не капало на голову. Але и ту зме якоси сой радили, бо позберали зме коло розваленых будинків дахівку и латали діры в даху. Меблі, то ест стіл, лужка и кілька кресел понаходили зме в фольварку, который был ицы пустий, але были то стары и спорохнілы річки, а в додатку ицы и з блощышами. За пару тыжнів зме ся урядили, але станули зме перед другими, ицы гіршыми проблемами, а котры на разі не могли зме сой порадити, ани предвідіти, як то буде дале...

Маме де мешкати, на чім спати, хоц в барз підлых варунках, але коли зме сой подумали, як мы будем жыти на дальше, то нас страх обходил. Не мали зме ниякxих видоків на выхід з того трудного положения, бо села в хобенскій гміні были барз бідны и не было можливости

ани нич заробити, ани тіж купити. Єдині нас ратувало тото, же кождий мал по кілька штук худоби, коня, уці, козы, кури и кролі, то даке тепло, молоко, масло и яйця зме продавали и так купували дакус хліба або муки, што было на скромне утримання при житю. Кінми натоміст робилося покус у поляків, але за пів-дармо.

Найлігшы варунки до житя мала наша худоба, бо поля бывали праві пусты, лем зароснены бурянами, то бывало де пасти. Лем гірше было з приготовленьем пашы на зиму, бо луки позаїмали и покосили полякі, а як дагде ищи ся нашло даякий кавальчык, што надавался до кошыня, то повідали, же то іх и нас выганяли. Косили зме де ся дало, што кус зме сой назберали сіна на зиму. До того докупили зме сой соломы, з которой різaloся січку и так забезпечылося худобу на зиму.

В жнива и в осени льос наш поліпшился, бо розознали зме дальшу околицу и там нашли тот выпрагнений кусок хліба. Вшытки пішли да роботы и на службы по поляках. Єдны кінми, іншы зас лем свою селу робочую наімали, так што кождий заробил кус зерна и бандур, што в старчыло нам на прожыття.

Зо стороны уряду мы отримували поміч, а то кілька кільограмів пшеничной и кукуриджаной муки, но и пару дека цукрю. Лем же кукуриджана мука оыла гірка и нездатна на спожыття, то треба было вышмарити, лем цукер ся придавал.

Хто мал добру родину в Америці, то присыдала му поміч під ріжним видом: обутя лахы и жывініст. Дуже з тых пакунків приходило разбитых и выкраденых.

В осени 1947 р. шолтыс и гміна приділили нам землю, которой можна было брати, хто тілько хотіл, но и дали нам по кілька метрів зерна (жыта и пшеници), штобы посіяти абы розпочати нове газдівство. Тото ся нам барз придало и каждый поорал, де міг, но и засіял руками того зеренгэ. Але великого хісна з того не бывало, бо мы не знали, як тамту землю добре управити и яку выбрати під засів. В додатку бывала то осін барз суха и зерно не посходило, бо сіяне руками, зостало на верха и высхло на сонци. Котре зышло, то росло гарде и на другий рік юж зме сами робили жнива. На яр тіж нам дали кус вівса, пшеници, яриц и бандур, што тіж вшытко было посіяне и посаджене. Ярина нам удалася краща и в сумі нам тово вшытко дало юж дос на прожыття и выкормленя худобы.

Фамелійна и сусідска встріча Гайтків, Быблів, Гатальовичів, Баволичів (из Сов. Союза), Копчів и Дзьолів. Марія Баволич, котра сідит в середи ні, приїхала перший раз на одвидини до сестри и швагра в Радошицах, 1957 р.

Діти зо школы в селі Радошице, пов. Волув, де учытелями были ясюнчане: Т. Докля (кіровник школы) и Анна Гайтко зо Зорилів (учыт.).

Оселены перед нами поляки, які застали ищи німців на місци, пограбили по німцях всі маєтки и односілися до нас розмаіті. Были серед них велики шовіасты, але так само нашлися и добры люде, котры нам дуже помагали чым лем могли. Сельска и гміна влада относилася до нас, яко до нижших своіх підданых и все зме были вызыскуваны и понижаны. Так званы убовці (Уряд Безпеченства Публичного), міліція и ормовці (Охотаича Резерва Міліції) мали на нас око, слідили нас на кождім кроку, а навет ходили вечерами попід выгляды и підслухували, што в хыжы бесідуєме и хто до наших хыж заходить. По правді, то мы нич не дбали и ходили єдны до других, чым лем зме ся дознали,

Молодиця (уч. Анна Гайтко, дівка Юрка Зорилы) з дружками в часі весілля в Радошицах в 1958 р. Дружки всі ясюнчанки: Ольга Пелеш, Ольга Перун, Анна Грацонь, Улька Феленчак, Улька Перун и Ольга Гайтко.

де хто мешкат. Молодіж трималася свого и коли зышлися до дакого до хыжы, то все хтоси ся нашол, што знал грati на гушлях або гармонії и зачыналися спіvy и так звана "потанцівка". Ишли зме тж всі на весілля, як лем зме знали, же хтоси ся женит, як и на Лемковині. Ишли зме на таке штоси з великим приємством и то по кільканадцет кільометрів. Таки встрічы були барз громінни, бо зме були сами свої и здавалося нам в тутор хвилю, же мы гын на тій нашій прекрасай и любімій Лемковині.

В вспомянутій повище окolini були оселені лемки праві зо вшyткxх повітів Лемковини. Найбільшы скupiсka були в селах, як: Стодоловиці, Халупки, Еарц (тепер Хедм), Гаврони Малы и Великы, Кемблув, Әродловиці, Байкув, Орск, Высока, Нещице, Радошице, Хо-

**Лемковский Народный Хор в селе Кемблув, пов. Волув, который
организовали Андрей Награнт и Т. Докля в 1958 р.**

беня, Рудна Гвізданув. Рудна Місто и други. По недовгім часі позволено нам отворити іправославны церкви в Стодоловицях и Рудній Місті, а грекокатолицкы священиники мали выбрати або православие або перейти на католицизм и одиравляти по латински для поляків. Дуже з них перешло на латинский обряд, а решта организували православие. Tot krok грекокатолицьких священиків был барз трагічний для нашої віри и нашого народа, бо за своїми священиками послідували и іх парафіяне. То з прикростьом, але мушено осудити наших духовных пастырів, бо нас завели там, де віками хотіл нас завести польський шовіністичний католицизм.

В Стодоловицях и Рудній был священиком Хиляк, который записался в нашій лемковській історії, яко горячий патріот свого поневоленого народа. Він был членом першого лемковського уряду в так званій Народній Лемковській Республіці, которая была оголошена 5 грудня 1918

Весіля ясюнчана Петра Гайтка в місті Легніца в 1959 р.

року в селі Фльоринка, як тж был першим нашим грекокатолицким священиником, котрий перешол з цілом пафіям на православие в межевоенных роках. Был він старенький, але довгі роки служил, як лем міг лемкам в тій окolini, но и до кінця своїй служби свому народу голосил ідеї народного и релігійного патріотизму, лем може мы не все його добре розуміли...

**Весіля ясюнчанки Анни Зорило (Гаврилової), которая
за мужа выбрала собі Костка Шпака з Манины В.**

На фото сідять: Василь и Мілька Квочка з дітиною, а стоять: Михаїл і Улька Василько.

В Рудній в польськім костелі одиралися тіж наш широкознаний священик Іван Гогянський, але хочу зазначити, же потаємо на наші Великодні або Рождественські Свята одиралися тіж по нашому, кем же як полки довідалися о тім, то донесли до Бискупа Комінка в Вроцлаві, а тот за кару переніс го далеко од Гемків до воєводства опольського, де він і проживав до гненниого дні.

Само матеріальне життя на винесів уживалося дос добре в перших роках нашого там побуту, хоц всі змеялися робили на господарах, по сісах и де лем ся дало, то все якнай гропи ся заробило, што не голодували сме, ани не ходили півголі. Єдине нашом бідом була тура за своїм селом и винятком, што зме там лишили. Тото ту нас це зробило, хоц бы було оно и вартісне, а тамто на Лемковині прибрали таїтійні ображані необірну вартість, кожий яким о тамтім все відібраний буде, же настунт дайка змії то говорнеме назад. Просто, більше і не потрібно. А нутри ходили ріжки, же Америка розносить інду в Росії, же німії вернутся назад и т. д.

Барз некористими чинниками для нашого життя було саме місто над тих теренах, де нам припало жити. Била то цілком інна, як тата в горах. Теренах тута сут в більшечнинці, через котры и під ріка Одра. Над Одрам ест дуже лук и пасовиськ, котры ірані вакдою труку сеєд літа (червень и липень) сут затишані приберегом водом, але відібирають інсурска, як тіж заберуть часто по собом інсурсків або в кіпок. В глубоких ямах и доинах вода нозостя все інсурсків так звани стави або озерка. Болото и намулиза вилают інсурскій заїзах, як тіж сут леговиском мільонових хмар комарів, котрия нам все барз докучати, а котрия сут розносителями розумантых хворот. Початково по покусаню комарами, поробилися нам болячы струни, кот-

Ясиончане (парібци) на вигнаню в Радошцах, пов. Волув в 1955 р. З л. до п. стоят: Іван Копча, Андрий Гайтко, Т. Докля, Митро Гайтко и Теодор Квочка.

ры довго нас боліли. Вечером не можна было показатися на двір, бо цілі хмари комарів чекали на свою єфіру, жебы з нью вигнати смачной кири. Але тут не лем люде терпали од комарів, бо тіж и худоба не могла собі порадити з ним. Были всяди: на поля, в лісі и в ставнях, што жени не могли ани здоїти коровы, лем мусіти наліпнися и злити сухий гній, жебы іх неприємним дымом вигнати зо стайні, а тік сидали під корову.

Думам, же тата пляга комарів одбилася барз некористні на здірвою наших людей, бо барз дуже з них померло на хвороты не знайдено в наших горах: рак, сухоты и т. п.

Другим, тіж барз некористным чинником для нас була сама ріка Одра, бо в її водах плынули кожного року ріжни трутини з хемічных фабрик Дольного Бжегу, што тіж было причиною до повалює вспомненых хворт.

Треба признати, же померло дуже людей и дакотры в молодім або в середнім віку. А померли таки: Квочка Митро, Гайтко Юстина, Докля Семан, Гайтко Марія, Пелеш Наста, Перун Митро, Васенка Якім, Квочка Михал, Пац Марія, Шопа Свка, Зорило Улька, Вишитки тута особы померли в віку око ѿ 50 років и молодшы, як Зорило Улька окрім 25 років. Окрім повинних померло дуже людей, котри дожили старшого віку (од 60 до 100), а то: Зорило Петро, Докля Лукач и Юстія (родиче пишущою тоты слова), Феленчакания (дожила до понад 100 років), Зорило Наста (жена Осифа), Онушак Демко, Пеленика (жена Фецка), Въбелль Михал и Євка, Пелеш Митро, Пелеш Митро (зят Григорія, Зорило Наста (жена Фецка), Підбережняк Ружа и єй мама, Шевчиха, Васенка Іван, Кобанка, Зорило Наста (вдова по Гнаті), но и трагічном смертью померли: Васенка Семан (втонилася будучи в польськім войску), Зорило Петро (зостал замордованій поляком в Маліх Гавронах) и Василько Михал (внаш з стогу зерна и забіся).

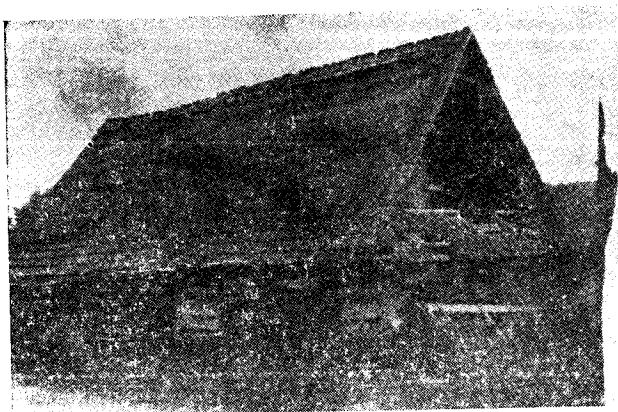
Ясиончане, близна и дальша родина и приятелі автора на прощальній встречі перед виїздом до США в 1961 р.

В п'ятдесятых роках була перепись в Польщі перепис людности, котрий була для нас лемків трагічним. Перепис тот переводили по селах учитеї і урядники з гміни або кооператив (Самопомощі Хлоцької), де для нас руснаків-лемків не було рубрики, бо записуючи активисти мали лем таки рубрики: поляк або українець. Наші люди ім одповідали, жебы собі писали, як хотят, кед не мають рубрики руснак, бо они и так останут тым, чим були іх предки - руснаками. Так і тоти урядники робили. Писали они як лем хотли, то з наших людей потворили розмаїти національності, лем не руснаків.

Некорисні варунки для нашого здоров'я, шовиністичне наставлення до нас і розмаїти непримінні обставини на заході, були поводом, же за жадни скарби на світі мы там не хотіли жити і чекали змейкої хвилі, жебы вернутися назад до рідного села Ясюнку.

Сама Ясюнка осталається кілька років незаселена. Аж деси в роках 1950—1952 створили поляки на її ґрунтах так званий П. Г. Р. (Паньстрове Господарство Рольне), котре забрало в своє посідання вищітки наші ґрунта, котри не забрало надлісництво до ліса, включно з ґрунтами в селі Чорне. Лыжі, котри були ної, то поляки розобрали іще до 1949 року, а старши п'язніце, коли будували будинки пегеерські. Коли я був на одвидині в Ясюнці в 1961 року, то юж не стояли, лем Пацова і М. Пелешова хыжи, а решта, понад 60 хыж і ріжних господарських будинків була фундаментально знищена.

Од Ростоки аж по Івана Быбля (Тациного) сут поставлены будинки господарські и мешканські П. Г. Р., котри видно на фотографії на 2 стороні той книжки. Матеріалу буде величного ужого такої: з наших розобраних хыж и певниць, лем дакотры будинки сут поставлены

До такого стану поляки довели всі наші хыжи и будинки господарчі, а потім іх розбурили. На фото: знищена хыжа Івана и Насти Быбель перед розваленням в 1957 р.

з цегли и крыты дахівком. Село змінилося до незнання и лем горіх и лісіс кус припоминаются тому, хто там жив, але тік и десь приближання до села.

В лісах виникло дерево новітніане, лем молоде росне и то не лем в давніх лісах, але и на полянах и полях, котри прилягали до ліса. И таки часті нашого хотару, як Обишар, Газ, Горб, Оналєній, Помірник, Гриніння, и ін. Верхи виникло зерело смреками, еспланадами і рідколісся іншими деревинами або криками.

Поля обробляють тракторами и сюз жите, тиненчию, овес, пшениця, конину, садит сандури; ховають худобу, уші, коні. В селі єсть маленький крамничок,

котрий склепик в перебудуваній Марчаковій хыжі и єст затягнене електричне світло.

Робітникам в П. Г. Р. були самы поляки з околиць сел по віту горлицького, лем єден лемко з Панкной робил, яко тракториста, а була то з Панкной, правдоподібно, Ротко.

Як юж єм вспоминал, то наші ясюнчане николи не забывали за своє село и все прагнули вернутися назад и там жити, як и жили наші предки. Лем же то не пришло ищи до гнеса, бо поляки не позволили нам никому вернутися. Писали мы поданя, проосьбы, жалобы и мемориали з підписами всіх голов фамелій до: Горлиць, Жешова, Варшавы и іздила делегация до міністра Ткачова, в котрій брал участь и пишущий тоти слова, але без жадных результатів. Все нам одписали або одновіли: "Не може вруціть, бо ваша земля зостала роздиспонована на скarb ганьства."

На фото: Іван Гайтко зо своїм фамелійом; його сяньо, Михаїл Гайтко, єден з гайтаршых ясюнчанів (около 99 - роцінні) и сестра Ольга з двоїма дітми. Іван Гайтко єст внуком Юрка Шведи, но и була остатнім шолтиком нашого села, а на заході найбільше він и Дмитро Пелеш старалися за повернутися до рідного села. Тепер жые він и його сестра Ольга в Ждані, де купили собі од гуралів хыжу и ґрунт.

Кус дальше хочу привести приклади з пару таких одновідей, но и єдно з наших жадань — мемориал, котрий праві всі ясюнчане підписали и выслали на адресу польського правительства в Варшаві. Таки проосьбы мы зачали писати ищи в 1955 року и продолжали іх аж до 1961 року. Так робили всі наши лемки, то єст з кожного села, але нас никто не выслушал и до гнеска більша маса наших выгнанців єст ищи на выгнаню. Лем з дакотрьх сел, го пару фамелій, мали змогу вернутися на свою отцовину и тото мусіли одкупити од осадників. На кождім такім поданю, проосьбі або мемориалі был подаваний адрес едного з ясюнчанів на выгнаню, а підписувалися всі, котри хотіли вертати. Было около 50 фамелій, котри хотіли вернутися назад.

МЕМОРИЯЛ ДО ПОЛЬСКОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА:

“Dotyczy: powrotu wysiedleńców na tereny powiatu gorlickiego woj. Rzeszowskie

Podpisani działając imieniem wszystkich wysiedlonych w r. 1947 rolników, mieszkańców wsi Jasionka powiatu Gorlickiego woj. Rzeszowskiego kierują do miarodajnych czynników Rządu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej następujący MEMORIAŁ:

Masowe wysiedlenie ludności Łemkowszczyzny w ramach akcji W. pod pozorem zgniecenia podziemnego ruchu UPA, było nieroważnym aktem rewanżu na tle narodowościowego snowinizmu, który w 95% dotknął ludzi niewinnych, złamał ich egzystencję, a nie zisnął nawet w setnej części nadziei tych społecznych reformatorów, którzy opróżnione tereny uważali za wymarzoną platformę do reform społecznych.

Efekt wysiedlenia był taki, że osady wysiedlone stały się w najbliższych miesiącach i latach terenem rabunków, kradzieży i ordynarnych „kantów”, gdyż całe dobre budynki kryte blachą sprzedawano za kilka stówek spekulantom, milionowe wartości w postaci zabudowań, maszyn rolniczych, pasiek, materiałów budowlanych itd. zostały rozkradzione lub skradzione kanciarzem za marne grosze, wsie opustoszały, nawet drogi porastały krzakami, a dziki i wilki poczęły gnieździć się po opustoszałych łęgach osiedlach.

Przez 10 najbliższych lat tereny te nie tylko że nie dały społeczeństwu żadnego dochodu i pozytku, ale rozmaite gospodarcze eksperymenty kosztowały Skarb Państwa ciężkie miliony.

Był okres gdy władze terenowe nakazywały chłopom z najbliższych wsi niewysiedlonych zasiewać odlogi we wsiami wysiedlonych, chłopi sąsiedni pod zagrożeniem kar tracili czas, pracę i zboże na zasiew, a zanim poczekały się żniw, to dziki tak przeryły owies, że nie opłacało się go nawet kosić.

Był okres gdy urządzano na tych terenach wypasy owiec i bydła, a koniec tego był taki, że setki a nawet całe stada owiec padły od chorób zakaźnych.

Jednocześnie prowadzono wielkim nakładem kosztów propagandę nad zasiedleniem tych terenów osadnikami, dobierając do tego wyłącznie osadników narodowości polskiej.

Dawano im bezzwrotne pożyczki na zagospodarowanie, udzielano im kolejnych ulg w świadczeniach rzeczowych byle tylko ich zjednać iściąć grąć na opustoszałe tereny, a gdy już tam osiedli to nowymi kredytami i obietnicami rozmaitych ulg i przywilejów wpędzano ich do spółdzielni producyjnych. Spółdzielnie te tak prosperowały, że zanim nadeszła jesień 1956 r., to już połowa z nich uległa rozwiązaniu, a reszta rozleciła się pierwszego dnia po historycznym przemówieniu tow. Władysława Gomułki.

Jeszcze przed VIII. plenum PZPR rozpoczęła się u nas era organizacyjnego uaktywnienia ruchu mniejszości narodowych, a na pierwszym planie postawiono sprawę powrotu do dawnych osiedli wysiedlonych mieszkańców Łemkowszczyzny.

Na zjazdach organizacyjnych, w prasie, w radiu obwieszczano całemu światu, że krzywdę wyrządzoną ludności wysiedlonej będzie wynagrodzona, że każdy będzie mógł wrócić do swej własności i stron rodzinnych i że Państwo przyczyni się nawet do odbudowy osiedli.

Takie hasła i obietnice wychodziły z najwyższych sfer rządowych, a prawie jednocześnie z dołu dochodziły pomruki narodowej nienawiści i to ze strony miarodajnych czynników społecznych nie wyłączając PZPR. Tak więc, np. tygodnik „Wiadomości Gorlickie” organ PK. PZPR usiłował polską ludność twierdzeniem, że w całym powiecie gorlickim jest zaledwie osiem łemkowskich gospodarstw do oddania wysiedlonym, a taki sam tygodnik organ PK. PZPR w Nowym Sączu bez żadnych ogródek otwarcie pisał, że polska ludność nie powinna dopuścić do powiatu ani jednego wysiedleńca.

Taktykę przeszukadzania wysiedlonym w powrocie do dawnych osiedli stosują Powiatowe Zarządy Rolnictwa z całą konsekwencją. Nie tylko pilnie odmawiają reprewatyzacji gospodarstw już „rozdysponowanych” chociaż przynajmniej połowa tych „osadników” to spekulanci z najbliższych wiosek, którzy bądź posprzedawali swoje dawne gospodarstwa, przepili uzyskane pieniądze, a połemkowskie gospodarstwa objęły z chęcią łatwego zboraczenia się, a'bo też jak np. w Łosiu i Ropie byli to najbliżsi sąsiedzi wysiedlonych, którzy rozdrapali między siebie grunty wysiedlonych powiększając w ten sposób swoje dawne gospodarstwa, albo też byli to tacy „osadnicy”, którzy otzymawszy w przydziiale jeden połemkowski budynek po kilku miesiącach rozbierali ściany tego budynku i tym palili, a jednocześnie szli do PZR i tam przydzielały im najbliższy sąsiedni połemkowski budynek, tak że taki „osadnik” potrafił skoncentrować 2 i 3 połemkowskie budynki i każdy z nich po trochę rozbierał i spałał, ale także nadają jeszcze i teraz w ostatniej chwili budynki i grunty połemkowskie podobnym „osadnikom” z najbliższych wsi polskich, mimo że ci wnieśli podania w ostatnim czasie, a podania dawnych właścicieli wniesione przed kilkoma miesiącami leżą dotychczas niezałatwione lub szablonowo i hurtownie załatwione zostały odmownie pod pretekstem, że gospodarstwo zostało „rozdysponowane”.

Pozatym wysyłają rozmaite inne preteksty do odmownego załatwienia prośb petentowi: i tak gdy na gruncie chłopskim jest tylko budynek, a areal gruntowy jest rozdysponowany — to nie oddają budynku, bo brak jest do niego gruntu, i przeciwnie, gdy grunt dawnego wysiedleńca jest w fullu a niema budynku, to odmawiali nadania gruntu, bo rzekomo boją się, że nie będzie miał gdzie mieszkać.

Inne wreszcie budynki jeszcze nie „rozdysponowane” rezerwują w ostatniej chwili na rozmaite cele, jak świetlice, sklepy, strażnice, posterunki M. O. itd.

Jednym słowem robi się wszystko by jak najmniej wysiedlonych wpuścić do ich dawnych osiedli.

Dowodem zresztą tego jest także sprawa dwóch PGR-ów powstały w wzgl. utworzonych w górach w powiecie gorlickim, a to PGR w Jasienicy i PGR w Izbach.

Do tych sztucznych tworów sklejonych nie z jakichś obszarowych kredytów fundiów, lecz ze setek chłopskich gospodarstw włączono po parę tysięcy hektarów gruntów, łąk, pastwisk i lasów chłopskich i oba te PGR-y są od chwili ich założenia nienasyconymi pożeraczami państwowych funduszy. Gdyby te fundusze jakie Państwo włożyło dotychczas w te PGR-y zażyto w swoim czasie racjonalnie na odbudowę rozkradzionych i „rozdysponowanych” budynków chłopskich, to niewątpliwie mielibyśmy dziś zrealizowanej wiele setek chłopskich gospodarstw rolnych, które dałyby Państwu podatki i żywiec.

PROSIMY wysłać nieuprzedzoną, a z bezstronnych fachowców złożoną

żoną komisję by na miejscu zbadała celowość istnienia tego PGR, w Jasionce i w dokum. jego rentowności, gdyż opinie miejscowych tak powiatowych, jak i wojewódzkich czynników ze względów źle zrozumianego narodowościowego szowinizmu będą jednostronne i nierzeczowe.

Byliśmy sami na miejscu i nie widzieliśmy żadnych cudów, których nie mogłyby dokonać prywatna inicjatywa rolników tak pracowitych i starych, jak dawni mieszkańców Lemkowszczyzny.

Przed kilkoma tygodniami PZR w Gorlicach ogłosił repatriantom, że poszczególne wioski należące do PGR-u Jasionka, a to: Wołowiec, Banica, Radocyna, Czarne i Krywa zostaną odzione do osadnictwa dawnym wysiedlonym. Gdy wieś ta dotarła na ziemię zachodnie, poczęły gromady dawnych wysiedlonych zjeżdżać do Gorlic do PZR by dowiedzieć się bliższych szczegółów o warunkach i możliwościach powrotu.

Okało się jednak, że przed około dwu tygodniami plan ten został już zmieniony, bo PGR w Jasionce nie chce poddać się likwidacji i chce nadal pozostać na funduszach państwowych.

Nie wiemy kto ma wpływ na likwidowanie, czy też restryngowanie poszczególnych PGR-ów, jednakże Ministerstwo Rolnictwa, któremu podlegają PGR-y i gospodarstwa rolne indywidualne powinno zadecydować, które PGR-y mają rację bytu, a które winny ulec likwidacji czy to częściowej, czy całkowitej.

Sądzimy jednak, że taki PGR jak w Jasionce, który powstał z chłopskiej krwawicy i zawładnął gruntami przesiąkniętymi chłopskim potem i żanami winnymi w pierwszym rzędzie ulec likwidacji.

...Oświadczenie gotowość przejęcia i zapłacenia rynkowej wartości za materiały uzyskane z ewentualnej rozbiorki gospodarczych zabudowań tego PGR-u i gotowość racjonalnego zagospodarowania całego obszaru naszej wsi Jasionka.

Dlatego my podpisani, którzy reprezentujemy przeszło połowę dawnych mieszkańców Jasionki prosimy by Urząd Rady Ministrów wydał w odpowiednim ministerstwie likwidację PGR-u Jasionka i umożliwił powrót niżej podpisanych rodzinom chłopskim z tej wsi wysiedlonych."

СТРИМУЗ/НІК ОДНОВІРІ БЫЛИ ТАКІ:

Urząd Rady Ministrów
Nr. L. R. 27 67

Warszawa, dnia 25 czerwca 1957 r.

Odpowiadając na pismo obywateli złożone w dniu 19 czerwca b. r. w Urzędzie Rady Ministrów w sprawie likwidacji PGR Jasionka Zespół Siary woj. rzeszowskiej i powrotu 43 rodzin wyszczególnionych w piśmie zawiadamiam, że gospodarstwo PGR — Jasionka nie będzie likwidowane, nie ma bowiem uzasadnionych podstaw gospodarczych do jego likwidacji i w związku z tym powrót Wasz na przedmiotowe gospodarstwo, jest w obecnej chwili nemożliwy.

Pełnomocnik Rządu do Spraw Zagospodarowania Terenów Południowo - Wschodnich St. Tkaczow, Wicepremier

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
Wojewódzki Zarząd Spraw Wewnętrznych
Wydział Społeczno - Administracyjny
we Wrocławiu Nr. Sa. I 13/241 55
Wydział Społeczno-Administracyjny Wojewódzkiego Zarządu Spraw

Wewnętrznych zawiadamia Obywateli, że Wasze podanie o wydanie zezwolenia na zamieszkiwanie w pow. Gorlickim zostało przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych załatwione odmownie.

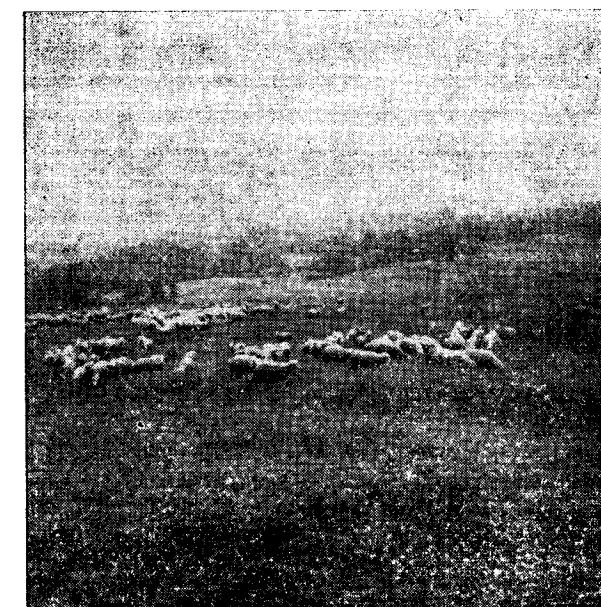
Stanisław Krupa, Kierownik Oddziału
Wrocław dnia 1 lipca 1955 r.

Prezydium Powiatowej Rady Narodowej
Powiatowy Zarząd Rolnictwa w Gorlicach
PZR. 19-Vg/1020-57

W odpowiedzi na podanie Obywateli z dnia 11. III. 56 r. skierowane do Prez. Powiatowej Rady Narodowej w Gorlicach w sprawie powrotu do poprzedniego miejsca zamieszkania we wsi Jasionka w powiecie gorlickim — Prezydium Powiatowej Rady Narodowej — Powiatowy Zarząd Rolnictwa informuje Obywateli, że pozostałe przez Was gospodarstwa zostały rozdysponowane na rzecz PGR.

W tych warunkach zwrot gospodarstw posiadanych przez Obywateli w tut. powiecie nie może nastąpić.

Kierownik Powiatowego Zarządu Rolnictwa
Mgr Gurgul Józef
Gorlice, dnia 27. III. 1957 r.

Пегеровські уні пасутся на Ростоці, 1969 р.

Єднак ми николи не тратили и не тратиме надії и твердо віри-
ме, же справедливіст мусить колись перемочи и Ясюнка буде належати
до її правовитих властителів, бо она була наша и мусить бути нашою.
Так само думают и всі нації вигнанці з тих пару сот сел на Лемковині.
Але само думання нич не даст, лем всі разом мусиме об'єдинитися и
вспільними силами упоминатися за свої села и міста, котри в безпр-
авний спосіб нам одобрано и нас розогнано по світі. Наші родичи все
нас вчали, же "Чужого не жадайте, але свого допоминайтесь!" Ми то-
го повідження мame все на думці и будеме ним керуватися на будущ-
ність.

Ясюнчане зостали жити на заході, бо до Ясюнки ім не позволено
вернути, а на іншы села не хотіли вертати, же то и так не іх, то по чём
комуси займати ґрунт и на дачыім будуватися. Жывут всі там, де ём
вспоминал, лем дакотры молоды, котри покінчыли школы або поже-
нилися, то жывут юж по містах або інших місцевостях.

ЗАПИСУВАНЯ ДО СПУЛДЗЕЛЬНЬ ПРОДУКЦІЙНИХ (КОЛХОЗІВ)

Што до жыття на заході, то єдним з найгірших кризисів було
примушання нас вступляти до так званих Спудзельнь Продукційних
(колхозів). Тота акція набрала барз острого характеру в роках 1950-
1952. Початково робили собрання всіх газдів даного села, котрих уряд-
ники або партійнякы усвідомляли, што то буде за рай в краю, як
вішыткы вступлять до колхозів. Оповідали, як то буде, але люде в тото
барз мало вірили и в тот час зачали страшыти. Богатых и добрих
газдів (кулаків) розкулачали, то ест конфіскували іх майно, а іх са-
мых переслідували або арештували. Решта так званих середняків и
бідаків в страху перед арештуваньем записувалася. З ясюнчанів тіж
дакотры мусіли записатися, але барз малій процент, бо розмаіті комбі-
нували, жебы лем не записатися: записували газдівкы на жены, на ста-
ріків и т. п., жебы не записатися и жебы не достатися до вязниці. Кот-
ри были опорны, то мусіли платити барз высокы податкы, оддавати
высокы контингенты зерна, мяса, бандур, молока и яєц. То нераз треба
було докупити потаємні зерна або мяса, а мушено было вивязатися
з наложеного обовязку.

Тота акція змушання до колхозів допровадила Польшу до того,
же был великий недостаток продуктів споживчых и лем можна было
іх купити на карткы. В склепах з мясом, лем кінске мясо и кобаса были
без карток.

Недостаток тот был спричинений тым, же люде не хотіли роби-
ти в спудзельнях, бо николи не знали за што роблят, то и жадного
зыску з тых спудзельнь не было. Зерно як не згнило на поля, то згни-
ло в стогах або розкралі го по омолочину.

Спудзельні были майже на вішыткых селах, де зме жили на за-
ході и аж в 1956 року вішыткы розвязалися, коли до влады дішол Владислав Гомулька.

По розвязаню колхозів люде зас кус одыхнули и зачали бра-
тися до одбудовы своїх газдівок, то ест поправляти будинки, куничвати
машыны до молочыня, до обробки поля, до кошыння и т. д. Треба ту
вспомнити, же в часі закладання колхозів машыны уряд заберал од
газдів задармо.

Внет было видно поліпшыня в містах и на селах. Люде зачыніли
кус богатітися. Ховано веце худобы, свінину, кур и т. д., за што потім
люде справляли собі веце в місті: купували убраяня, роверы, мотоцикли,

а в остатніх часах дакотры здобываются навет на авта. Але не сам
жыття матеріальне поліпшилося, але и одчути ся дала полегша в дик-
татурі. Зачато юж сой свободніце бесідувати на ріжны тематы полі-
тичны и сусільны. Сміло юж слухано по селах радія зо заграниці. як
тіж зачали приходити книжкы и газеты з Америки, а меже німа и від-
дання Лемко-Союзу: календар и "Карпатска Русь". Позволено одвидти
свої родинны села и велика маса людей такой зараз в 1956 и 1957 рр.
грухла на одвидини своїх родинных порогів, на которых в 90% юж
росла лем коприва. Я тіж кілька разів был одвиджати Ясюнку, але юж
лем горы и лісы ём застал тоты самы, а хыжы нації были розвалені.
Коли ём перешол через поля и ліси, то плакатися хотіло, же так виш-
ко знищено и опустошале.

На іншых селах справа представлялася подібно, лем з том ріжни-
цьом, же там де не было т. зв. Пегеерів, то люде зачали вертати на сваі
газдівкы -- одкуплюющи од осадників, або як было газдівство незаяте,
то осідали на своім. В тот спосіб по кілька або по по кільканадцет фа-
мелий вернулося назад на Лемковину и зачали од нова ремонтувати
будинки, ставити новы и мусіли карчувати поле, як колисий нації
предкы, жебы управити поле під засів зерна и під бандуры, чтобы бы-
ло што істи. Тяжке то было жыття, але з очей каждого повернувшого-
ся била радіст, же зас ёст в своіх горах, на земли своїх предків. При-
ступлено організувати православны парафії, жебы в неділю народ міг
зытися и вспільні помолитися и побесідувати о ріжных справах ді-
тичных даной околиці. Сам ём был свідком пару раз таких встреч и
бесідувал ём з людми, котри повернулися на Лемковину.

Найгірше повернувшы скаржылися на тово, же не oddali ім лі-
сів, но и также, же дики свіні нищат ім засівы и бандуры, а застрілити
дика не вільно, бо сут під охороном. Трудно так само закупити матери-
ялы будовляны, далекий довіз, а и неє за што купити.

Описал ём коротко, як представлялося наше жыття в Ясюнці, на
вигнаню, но и частично жыття повернувшихся назад в горы. На вигна-
нью ищи люде чекают, же дашто змінится и зможут повернутися до
родинных сел. Як оно буде, то покаже будучніст?.. В кождім разі, жы-
ме том надійом, же справедливіст мусить побідити, а мы, або нації по-
томкы мусят вернути на свою землю и будут будувати там нове жыття.
Жыди тулалися понад два тисячи років, але николи не тратили надії и
гнес мают в своїх руках належну ім од віків землю, то и мы мусиме тым
керуватися. Лем вчыйме наше молоде покоління історії рідного краю,
нашої мовы, географії и культуры нації предків, то нияка вража сила
не зможе нас стерти з лица землі. Жывий народ не може николи заги-
нути!

ЗАНЯТЯ НА ГАЗДІВКАХ:

Як юж ём споминал, то нації мусіли тяжко працувати,
жебы выробити землю, котра бы надавалася під управу вівса и других
рослин. На полянах и луках косили сіно, пасли худобу и уці. Госпо-
дарку вели самовыстарчальну, то значыт, же вішытко потребне для
существуваня продукували на своїх газдівках.

ГОДОВЛЯ ХУДОБЫ И ОВЕЦ

Найбільшу корыст приносила нашим газдам годовля худобы и
овец. Коровы, котрих тримано по кілька, давали молоко, з котрого
газдіні вырабляли сыр, масло для свого ужытку и на продай. По зро-
б

леню масла, оставало молоко, т. зв. масълянка, котру зараз свіжу уживають як напій, а надважку зливано пацятім. Жентиця зо сыра и грудьки тіж ишла на повышу ціль. Єсли коровы старілися и не доїлися добре, то продавано жидови або газдове різали до співки и мясом дімлюлися. Скору купувал жид або продавано просто до гарбарні в Гортичах.

Быки служили, як сила потягова до ораня, привозу сина, зерна, дров и т. п. або на продай. Телята переважні присаджувано, то єст тримано до хову, лем рідко призначано на заріз, жебы здобити т. зв. "ринцку", то єст жолудок зо закляганым молоком, котре вичищене і висушене служило, яко додаток до виробу грудки, а з грудки бриндзі. Бриндзю туто найвеце виробляно з овечого молока, але из коровячого була добра. Додавано кус до солодкого молока клягу и кладено до нагрітого печа, але юж без огня. Переважні газдині наварювали обід, впекли хліб и по хлібі вставляли горці з молоком зсяденым на сыр, а з солодким, з додатком клягу, на грудку.

Масло роблено зо сметаны, збераной зо зсяденого молока. На-
зберану сметану (центрофуги не мал нихто, лем хыбаль кривянский
ксьондц) з двух або веце днів зливано до деревяной боденки и в
вільній хвилі правлено масло. Масло зас спожывано з хлібом, ужывано
до мащыня бандур, різанкы, оплянків, перогів и часом до капусты,
кед да кому забракло т. зв. сала.

Овец ховано по кільканадцет, котрих вовна служила до виробу сукна, сведрів і пончох, а молоко ишло на грудку, котру зо смаком споживано такої свіжку, а надвижка ишла на вспомнену повышне бриндзю.

В роках 20 століття більшість наших селянів змагалася на коні, бо конем можна було скоріше обробляти землю і легше було поїхати до Горлиц або до Бардійова на ярмарку. Так же в моїх часах, то южній півдні, праві каждий з гаїдів мал коня або і двох.

Найменьше ховано кіз, пацят, але зато кождий тримал по 20 або и веце кур, кролів, гусей, качок, індиків, а для приємності голубів. В годовли кур, гусей, качок и індиків перешкодом була велика кількість шкідників: астрябів, ворон, тхорів, которы чатували на молоды курятка, гусятка и т. п.

УПРАВА ЗЕМЛИ

Управа землі була в нашої історії розмаїта, бо інакше управляли землю наші предки, коли зачали ся там оселяти, і інкаше в наших часах, а інші інкіше управляють єй гнеска. В давних часах люди мусили корчувати ліси і палити викорчуваны дерева, а так на тих спалених сіали і садили. Знарядя мали лем деревяне, то і робота була дуже трудна. Але я лем опишу докладні, як отбувалися ріжни роботи за моїх часів.

До управи землі ужывано плуга, котрий був зачеплений до колічок. Плуг був зроблений з таких частин: дерев'яний глядір, котрий був верхом окутий бляхом і находився на нім кілька дірок — регуляторів грубости скыбы. До глубокого ораня закладано льоник до першої дірки, а підтише, то постепенно цофано до заду. До глядіря були примоцуваны деревянны чепігы, желізне чересло, бляха и леміш одкладаючи скыбу на бік. Чересло, умоцуване на середині глядіря, різalo землю, леміш підтинал, а бляха одкладала скыбу. На колічках оперался глядір и причепляно вагу або орчык, жебы кін або быкы могли ти-

гати. Ораю двоє людей, то єст орач (тот, що ходил за плугом) і ноганич, тот, що поганял кінми або водил быки. Ло рівнання скыб ужывано борону, котра була деревяна и зо желізными зубами.

Коня запрігано в хомонт, підклад, кантар, вічки, удива, пася
або посторонкы, орчык и вагу; быки зас в ярмо. Орано лем раз, то ест
на весну и такой сіяно в свіжу землю овес, ярец, жыто яре (рідко ози-
ме), а барз мало пшеници и саджено дуже бандур. В остатніх роках
перед выгнаньем и перед війном наши газдове юж кус ліпше упраздля-
ли землю, бо купували желізны бороны, покладали в осени и долагали
до землі окрім гною — томасину и інши штучны навозы, як тіж да-
котры зачынали сіяти лубін. В томасині выріс крас овес, а всіяній до-
вівса конич и матиушка давали кілька років красной и пожыточной
пашы для худобы. Хоц так наши люде твердили, же наша земля плацца
и нич там не можна улішыти, але то не правда! Но як ся оказалось, то
там лем треба было кус веце науки, а практику каждый мал, то и жы-
тия наше было бы там легше и богатше.

САДЬ

Садовництво, так само як і рольництво в цілості, могло быти розвинене високо, жебы люде кус ся на тім знали и ліпше пильнували того керунку газдівства. Росли вшытки дерева овочевы, а то в такім порядку: черешні, грушки, яблінки, сливи и вышні. Лем же всьо було півдике и никто тото не обрізувал и не доглядал, як вимагают лерева овочевы. Лем дакотры газдове провадили яку таку опіку над своїма садками, а то щепили и садили кус до порядку. Треба ту вимінити таких, як: Михал Василько, Василь Романьчак, Семан Смий, Гриц Копча, Юрко Зорило, Шведы, Митро Квочка за водом, Фецко Квочка, Миколай Зорило, Иван Быбель, Митро Квочка, Михал Гайтко, Михал Марчак, Петро Зорило, Гнат Зорило, Стефан Перун, Семан Докля, Илько Квочка, Фецко Романьчак, Гайтко Стефан, Прегон Петро, Василь Грационь, Петро Копча и многи други.

Садок, котрий заложыл и опікнувався ним Семан Докля, брат автора. В часі вигнання деревка тоти мали юж перши освочи. Остатньо садок тот пілковито знищений і викарчуваний, бо поляки з Пегеєру заворвали всі вінні загороди.

На мою думку, коли росли дички, то і ліпши гатунки були рости, лем треба було знати як і де посадити, а потім одповідно пильнувати, як того вимагат даний гатунок. Лем же той опікі не було, бо лем мати природа опікувалася, як сама знала. А корыст з того була невелика, бо деж могло бути інакше — виштко вимагат свого догляду.

ЛІСЫ

На терені нашого села, и в околиці, было дуже лісів, але в більшім проценті були то лісишилькови: смереки, ялиці, кус сосни, іквири и ядлівці; з листястых: буки, ясені, яворы, треноты, вільхи, вербы, липы, кілька дубів, кленів і др.; дуже гатунків розмаїтых кряків: оріхів ліскови, калина, терки, дики ружы, черници, малини, хабза и велике число других; велика кількість ягід, яфыр, грибів, рослин лічницьких, квітів, трав и т. д. Жбыры и неужыткы пороснены были кустрицом, ядлівцями, терньом и терками.

З лісів давно не корыстало дуже, бо лем на будову, виріб гонтів, на опал. Аж перед другом світовом війном дерево было підставовим богацтвом нашого села. Каждий наш газда мал свій ліс и если мал чым и на чим завезти до Горлиц, то юж был паном ситуаци, бо гроши росли в лісі. Лем же люде оцаджали ліси и лишали для своїх дітей. Потім по вигнаню нас на захід всі ліси зостали витяты поляками и лем пняки позостали свідками, же там росли кількадесят-літни смереки и ялиці. Зрубиска засаджують зараз новыми саджінками: сосновом, смереками и другими деревами.

ДОДАТКОВЫ ЗАНЯТЯ ЯСЮНЧАНІВ

Поза вспомненыма мною повыше занятиями и средствами, з которых зме ся утримували, было дуже ріжных додатковых занять, которы давали даному газдови додатковий дохід. Были дакотры, что будували хижы, але не лем в Ясюнці, бо и по інших селах Лемковини. За старшою генераці добрым будовничим был Афтан Колча, а з молодшых такы: Андрей Зорило (жые тепер во Франции на фармі), Стефан Гайтко, Фецко Квочка, Иван Зорило и Семан Смий. Але они не лем будували, бо и робили всі столярски роботы в середині хижы, як тіж столы, лавки, постелі, канапы, шафы, шафки, подошоры (мисники), жычники, полици, стельци, кісята, куделі, машынки до прядіня, возы и други річи потрібны на Газдівці. Треба припомнити, же выробом части до возів, то ест дышель, сниці, свору, обертень лавки, осі, колеса (на колесо треба было мати голову, выточену з букового дерева, спиці и баґра) и цілых возів (деревяна част) найбільше займувался Гнат Зорило (Бартовомів). Але переважно кождий газда знал собі дуже річні зробити сам, а до специалісты ишол лем з найтруднішими річами. Жебы окути віз або зробити завісы, замки, підковы, зробити або лем по-остріти плуг, борону, мотыку, сокыру, зверталися люде до кривянских циганів або до місцевых ковалів: Митра Квочки (зо за воды), Петра Прегона и Скурского (поляка). Скурский мал кужню коло Хайма під берегом, але в 1940 року виносся з Ясюнки. Была тіж оліярня, которую провадил Василь Романчак, который знаний был на цілу околицю. Шевством займувалися: Андрей и Иван Гайтко (сынове Михала), Демко Онущак, Гриц Васенко, Юрко Зорило. Андрей Гайтко вчился шевства в Горлицях, а при тім займувался фотографуваньом. Решта то были са-моукы. Склеп мал Иван Гайтко, а корчму жыд Хайм. Был и кооператив.

Фризиєрством найвеце занимался Демко Онущак, который обслугувал не лем Ясюнку, але и окличны села. Рваньом зубів займувался Грацонь Василь и його сестра Юстинна Лэюпа. Навчалися того фаху од свойой мамы. О Грацони ищы хочу вспомнити, же был то и великий гумориста и оповідач розмаїтых історийок, але нераз таких, што не мож бы іх было записати -- напір бы іх не принял. Зас по других селах, де го мало знали, то ходил ворожыти, порабляти, одрабля-

ти, лічыти болячку, ружу и т. п., кед нашол таких наївных, же му в його могучу силу вірили.

Тых, што я ту повыше вымінил, то были юж фаховці (самоукы), але окрім них кождий праві газда в селі знал собі всьо на газдівці ліпше або гірше зробити.

Шытьом займувалися всі жены, которы шыли нове або поправляли старе. Лем даякы парадны оплічата, горсеты, гуні, чуты, кожухы, холощі, керпці на неділю и т. и. односili до специалістів на други села або в своім селі. Але я мало з того знам о таких фаховцях. Припоминаю собі, же Гайтко Стефан все мі краял леняны або пачісны ногавкы, а ма-ма сами мі шыли. Його сын Митро юж мал машину до шытя и зачынал шыти капоты, куртки, а на заході зостал міццом кравецтва. Керпці найкрасны шыл Иван Гайтко (сын Онуфрия). Женскы лахы шыла красні на машині Мария Гайтко (зо Шведів, жена Михала). Ножну ступу до товчыня лену або до обтавканя панцаків з ярцу мал Фецко Зорило. Але кождий газда мал дома ступку ручну, в которой выполнялося туту роботу.

ПОРЫ РОКУ НА ГАЗДІВСТВІ И ЗВЯЗАНЫ З ТЫМ ЗВЫЧАІ

Повыше ём описал дакотры важніцы занятия, але лем так на вырывкы, а тепер хочу описать як и што зме робили в часі року.

В кождій порі року припадали на газдівці іншы занятия, а было тых занять не мало, жебы утриматися при жыту.

ЯР (ВЕСНА)

Нове жытя зачыналося з початком яри (весны). Каждий спішыл-ся выйти як найскорше на поле, жебы упоратися зо виштком роботом на часі. При тім мали місце розмаіты обычай и забобоны.

Коли наши газдове віділи, же юж сніг стопился на Вершику або на Обшарі, то ишли обзерати землю, ци надаєся юж до ораня. Гло стверджыню того, приготовляли виштко до вырушыня в поле, то ест обзерали плуг, ци ест на нім лемеш и через сло дос оstry; борону, ци сут в ній вишты зубы и ци добре оstry; смарували мазью або вазелином віз и обзерали то по частях, жебы не бракувало дагде льоника, жебы дышель, сниці, свора, літры або гнінці, кваниці осі, обертень. Шляйфа не были зламаны або ушкоджены, што при выкрытию зараз направляли. Коні мусіли быти красні вычыщены и накормлены, а упряж: хомонт, підклад, посторонки або пасы, орчык, стігач, кантар, удива, вічкы и т. п. тіж мусіли быти поправлены и вычыщены. При тім черпано овес до міхів, бо переважні найперше сіяно овес, который не боялся власных приморозків. По докладнім приготовліню чекано того рана, коли можна буде вырушыти в поле.

Рано, але перший ден не барз завчасу, вырушано в поле. Але ніч выпроваджено коні и коровы або быцкы на подвір'я, то газдыня іх кропила свяченом водом специально лішненом од Йордану. Під поріг в стайні кладено ланц, старий лемеш, сокыру и інше желізо, през котре переходили коні и коровы. Вырушано до роботы з закликом: "Боже допомож!" и з таким самым закликом зачынано орати першу скыбу каждого рана. Старши члены брали коні за вічки (хлопи), коровы запряжены до ярма за мотуз (жены и дівкы), а діти выпускали уці з царку и вырушали всі цілом гурмом в поле.

На полі вишткы мали занятия, бо старши сынове орали, а нічно сіял з коницка або плахты овес, молодши зас з мамом боронили коровами або быцкими. Робили так цілий ден. Полуденок (обід) іли всі

разом на полі, котрий брали зо собом або газдяня віносила в поїзд не на поле. По цілоденній роботі всі верталися дому і оповідали свої враження з роботи, але найперше упорядковували виштко на подвір'ю і в стайні, а так помылися, повечеряли, помолилися до Бога і ишли на заслужений одпочинок. Рано зас всі вставали: газдяня рыхтували істі, доіла корови і уці, а газда кормил коні і корови або бики, рыхтувал віз і упряж. Діти помагали родичам, на що іх було стати і по сніданю виштко зас виrushали в поле. Того повтарялося цілу яр.

Яр зачиналася в нашім селі: даколи при кінці марта, але найчастіше аж од половини квітня, бо в наших горах Карпатах падало дуже снігу, то треба було високої температури і довшого часу, жебы величави замети снігу стопилися і жебы поле виходло, на котре було можна було вийти з плугом або бороном.

Найперше люде сіяли овес, потім яре жито, яру пшеницю, оркіні, санопшу, ярець лен, а потім сажено бандури і при самім кінці сажено і сіяно огородовину — капусту, карпелі, бураки пастевни і цвіклеви, кус моркви, физолі, цибулі, честку, петрушки, салати, огурців, дыні, бобу і др. Горох сажено по бандурах. На огородовину лышано найліпший кавалец поля (загін або два), переважно близко хижы (т. зв. гряды), жебы було близко на користання з огородовини в часі літа і осени. Тоту част поля називано для того грядами, бо виштко було сіяне або сажене на маленьких грядках, котри були пороблены на кожну огородовину з осібна. Існи хотілося мати корист, то ест мати під достатком огородовину в літі, осени, зимі і на яр, то треба було вложити дуже роботи: часто копати, огарвати, полоти і як було сухо, то підливати, щоби вспомянуты рослини мали дос вільготи. Треба ишти припомнити, же барз мало сажено кукурицзы і помідорів, што думам було великим блудом, бо тратили зме дуже на так смачных, поживных і користных продуктах, які можна отримати з тих двох рослин.

На самім кінці сіяно ріпу, сажено карпелі з россады і капусту. Насіння капусты і карпелів мал кождій свое, котре отримувалося з саженяня найкрасших кочанів капусты і найбільших карпелів, котри сажено тіж на грядках або на тих самих місцях, де выбрано россаду капусты і карпелів. На тих грядках, переважно на місцях сонечних, то ест на Вершку або Обшарі палено пограбане лиця і розмайте ріжджа, а попів тот прикопувано і в тій землі сіяно вспомнене насіння капусты і карпелів на россаду. Грядок тых барз пильнувано, бо часто треба було прикрывати перед приморозками і в сухі дни підливати, як тіж повоти од хвастів. При добрих варунках россада все виростла і била добра до саженяня при кінці мая або на початку червця.

По закінченню роботи при сіяно, саженю і розсаджаню, заняття на газдівці входили в другий етап, то ест виштко потрібувало своєї опіки, бо інакше пропадало і не давало очекуваної користі. И так зас зачиналися тяжкы, вимагаючи нервів і силы, заняття: треба було повоти зерно і лен од пісіннаку і осету, повоти, копати і огарвати бандури, огородовину, карпелі і бураки. Того виштко припадало на місяць червень і початок лиця. Але ту зазублялися сінокосы, браня лену і др. роботи.

ЛІТО — СІНОКОСЫ

Косити зачинано товдиль, коли юж виштко рослини на загородах зачинали квітнути, якщо на того позвала погода і час. Штоби

зачати туго роботу, то треба було прирыхтывать кісята, обручки і ручки до кісят, бабку молоток, но і добру косу. Зас до воза треба було драбини люшень, гавуз, мотузы, ритязки, вивки до зватяня сіна, сохари, граблі і приготувати місце на сіно: на поді, в загатах, в пелевни або в причівку.

Найперше зачинано косити нижні загороды, завої, конич, а потім вишинні загороды і подальши укы і кустриці. Кустриц було мало в нашім селі і як дахто не скосил в літі, то косил аж під зиму, которую потім уживано на постеління під худобу, бо не надавалася до корму.

Косяре ишли косити завчасу рано, жебы застати добру росу, бо товдиль косилося найліпше. Або ишли пізно вечером, як юж падала роса. Ціле село в такій порі, коли то панувала тишина, переповнене було свистом махаючих кос, остріньом, клепаньом, співом і посвистуваньом косярів. Серед дня жени і дівчата розбивали вавкы, щоби під вечер сіно було готове до зложення в кіпки. Кіпки трясено на другий ден, як виходила роса, а по полуудни по паруразовім переверненю сіна, вищено го в плахтах на під — кед було близко, а з подальша приво-женено на драбняках і вилами викладано на під або до загати. Коли погода донисувала, то сінокосы не тревали довго, але як напала слота,

На дорозі, поніже котрої стояла хижка родичів автора. Дальше видно Грушаниківку, Перунівку і Зорилівку. стоїть на фото: М. Смій, А. Гатальович, Ст. Свист, Юlia Гатальович і Розалия Докля. Фото автора, 1969 р.

то тяглися кілька тижнів. Переважно зачинано косити при кінці червня, а кінчене на початку серпня. В часі сінокосів були ици і други роботи, то ест копаня і огартаня бандур, карпелів, бураків і огородовини. При тім, якщо дакому заросло зерно або лен хвастами, то треба було го повоти. Повотя одбивалося лем ручні, то ест ишла ціла фамелія і витігала кождій осет або пісіннак з кореньком і наручата хвастів зношено на меджы або кути каміння. Была то барз повільна і вимагаюча дуже уваги робота, але конечно до выполнения, бо інакше ниче не вродило, коли зерно або лен не выполнено.

Дуже важним і користним занятім в часі літа було зберання ягд, яфыр, малин і грибів. Ягоды росли по лісах, на полянах, межах і

на купах каміння; яфыри росли по Верху и других частях коло ядлівців на жбырах в кривянських Млаках. а найвече в Баници на Магуричи (о яфырах в Баници ест шырише описано в мієци, де пишеся за Баници), малини в Черте же, а гриби по вищих лісах и прилігаючих до лісів полянах. Найбільши грибовинска находилася на Сухій, в Гучи, в Лісіку, в Млаках и в других частях нашої околини. Гатунки грибів були розмаїті, бо інши рости в лісах букових, а інши в ялицювих и смерекових. Окрім правдивих грибів рости и други, то ест го дубінки, ленівки, машликі, риджикі, баранякі, чергениакі, жовтаки, підленки, глини и други. Гриби споживано свіжі або іх сушено на зиму. Риджикі краинено в дерев'яний діжні. Надвижку продавано в Горлицях на ринку. Ягоды, яфыри, малини и черници (черници приставали при кінці літа) тіж найвече продавано, споживано або роблені соки и частично переховано в бутлях, фляшках и склянках на зиму. Окрім повисих ягід зачиналися в літі так само черешні, а в нашім селі було іх барз дуже. Не було газдь, жебы не мал черешні на своїх полях, а дакотри мали іх по кільканадцет. Черешні так само споживано, сушено и роблено соки.

Вищти повисиши дари природи рости лико и наши гарадове чич німа не опікувалися, але и так в дакотрих роках зародилися так, что не в силі було вищто зобрести. Множество тых дарів пропадало гаремно або служила яко пожива для шахів и звірят. Було, то велике Соганство нашої землі, але люде не выкористували то натежыто и пляново, то треба повісти, же зме запроціанали велику масу так високо користных и смачних нокармів до нашої штоденній диети.

В часі літа, як погода була плаана, то інци рыхтувано и дырва на зиму, стинано дерево на продай, жебы высхло, роблено гонти, кручені кички, поницвано кичками дахи, огорожано загорідки и выгочни, кручені повересла и др.

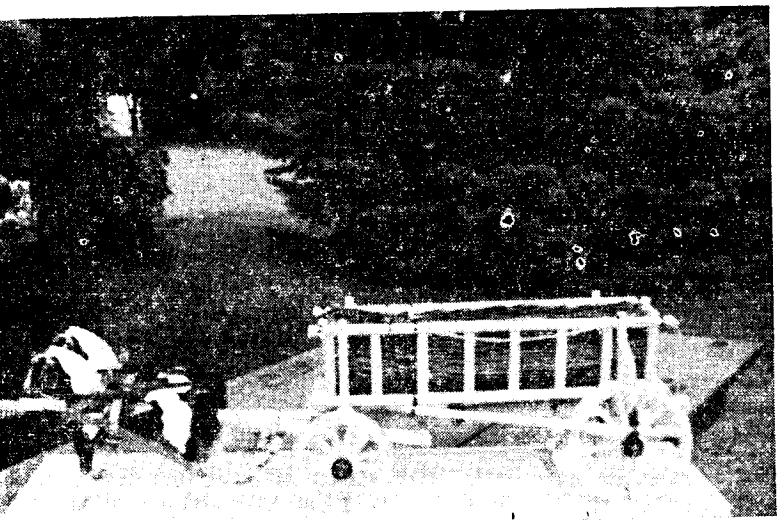
ЖНИВА

Жнива в нашій околині зачиналися в серпні. Найперше приставала озиміна, котрой по пару загонів кождій сіял, а потім ярець и други зерна. Приготовлення до жнив не було специальнаго, бо лем треба було наостріти серп, посмотріти на грабки и каперу до кістяте, накрутити пару кін повересел, чито не взяло дуже часу, справдити ци сут на місці колики до кладеня жыта до стіжків и т.н. Повересла часто оставали з попередніого року, то лем докручано в часі жнив з рана, в по- будне або вечерами, як тіж в слотини дни.

На початку жнив тіж приставал лен, котрой жены резані вязали в горсти сушыли на сонин розставлены горсти и сухий товкли (молотили) од насіння. Отовчений лен вязано в вязанки, а вечерами дівки пристерати го на загородах або стернях, штобы ся виросла. Лен тот лежал пару тижнів и коли юж крушилося з нього пажджір, то был готовий. Зберено го зас, коли була добра погода, вязано в горсти, а горсти в вязанки и зважено під дах, де чекал пізної осені або власной зими до дашньої обробки.

Вищти яри зерна кошено пізніце и жнива тяглися до пізного вересня. Як собі припомнам, то колисні нам адже сніг прикурил овес, котрой були пізно сіяній и не встиг пристати. Ярець, овес и други зерна кошено из вавок, лем жыто и пшеницю жато серпом або підкошано косом, штобы потім мати красну солому на кички и на повересла. Одбивалося того так, же хлон підкошал, а жена підберала и зязала такої

снони. По скошыню цілого кавальця косяр и підберальниця зносили снопы и укладали в стіжки або менделі. Стожок кладено коло колика, то ест колосьем до середини - 24 снопы в штырі ряды, а зверха надівано на колик найбільший сніп гузерьом доторы, котрой прикрывал колосьем и хоронил перед замокненьем. Мендель повставал з уложеня колосьем доторы снопів (12 снопів), а на верха стігано повереслом и вкрывано тіж єдним снопом. Если була добра погода, то так уложены

Лемковский кіз (мінятупра) з запряженкою кінми, робота Теодора Гуличка з с. Терстини. Т. Гулик проживав в США и добре єст знаний автором.

снопы гнет були готовы до звізки. Лем як напаца слота, то часто зерно зросло и треба було розставляти стіжки або менделі, жебы высхло.

Мение на солому зерно кошено на лавки и треба було го перевертати на другу сторону, жебы скоріше высхло. Перевертано кінцевим граблінка. Коли юж було сухе на обі сторони, то грабано на велівом граблінка. Коли юж було сухе на обі сторони, то грабано на велівом граблінка. Коляко переважно ручні, то ест мотыком. Розкопувано мотыком ряд, а розгориеня бандури метано до кошыка; але осібне велики, осібне дрібны и осібне налпсуты. З кошыків зосыпувано просто до міхів або до воза (до дошок або до спеціальної баксы на бандуры). Каждого вечера хлон звозили бандуры домів и зосыпували до комори або до певніші, бо кіпці никто в нас не робил. Бандуры перегажно копали женини, бо хлон в тот час орали и сіяли озиміну, робили підорывку (покладали) на бандуры и други культури. В часі викопків люде вставали завчасу, бо ден юж буł короткий, то за ночи треба було напечи бандуряніків подоїти коровы и упорядкувати ціле гарадство, а так ціла фамелія ишла в голе, беручи зо собом меринду, штобы веце зробити. Дома оставали лем старики з маленъкима дітми.

ВЫКОПКИ

Інши жнива не скінчалися на добре, а юж треба було рыхтувати парки в коморі або в первині гніти ноги або латати стары міхі, бо приходили викопкі. До коначя приступляло, зараз по жнивах, як юж на бандурах вищта настиня. Коначо переважно ручні, то ест мотыком. Розкопувано мотыком ряд, а розгориеня бандури метано до кошыка; але осібне велики, осібне дрібны и осібне налпсуты. З кошыків зосыпувано просто до міхів або до воза (до дошок або до спеціальної баксы на бандуры). Каждого вечера хлон звозили бандуры домів и зосыпували до комори або до певніші, бо кіпці никто в нас не робил. Бандуры перегажно копали женини, бо хлон в тот час орали и сіяли озиміну, робили підорывку (покладали) на бандуры и други культури. В часі викопків люде вставали завчасу, бо ден юж буł короткий, то за ночи треба було напечи бандуряніків подоїти коровы и упорядкувати ціле гарадство, а так ціла фамелія ишла в голе, беручи зо собом меринду, штобы веце зробити. Дома оставали лем старики з маленъкима дітми.

На закінчення робіт в полі припадало викопання карпелів, піпів и стинання капусти. Як юж totы рослини були опоряджені, то юж була пізня осінь і юж без страху чекано на днях на зиму, хоць ици треба було зробити дуже, жебы утриматися при житю и бути самовистарчальним на зиму и друге півроча.

Повысши роботи кінчилася в листопаді, то часто юж не встигавши прирхтувати сой дос постеління (зграбати листя з під дерев, назгартати в лісі лому и моху), нарізати дрови и накласти попід вигляди або до колешні, жебы в зимі трітися при них, бо несподівано закурив сії. Але на сніг все сподівалося аж коло Св. Михала, то навет жартували собі, же "Св. Михал на сивім коню приїхал", бо праві все юж о тій порі наші гори були вкрити білом верством снігу, як перином.

ЗИМА

Зима не зачиналася все єднаково, бо були роки, же сніг зачинал падати аж в грудню, а в дакотри роки в жовтню або листопаді. То правдива зима зачиналася часом и два місяці, а часом лем пару тижнів перед початком календарної зими в третій декаді грудня. Початок зими був барз наглий, бо за пару годин гори вкрывалися грубом верством снігу, а як ици до того потім зачал дути вітер, то надуло величави власпи снігу на дорогах и коло хуїж, што трудно было відостати на двір. Товдиль зачиналося нове заняття, то єст одмітаня, снігу до студні, до колешні и т. п., жебы мож було визвріти на божий світ. В моїх часах юж громада обовязана була тіж одгаррати сніг підгтом по дорозі од чернянської граници, ірез Ясюнку, Криву и аж над Нанкну (на Чолини). Робили тута totы газдове, котры мали коні — за нумерами по всіх трьох сел, а хто немал коня, то ішол з лопатом и поправлял за підгтом. Тото чищеня не помагало дуже, бо коли зачала зас зачіжка, то задуло ини гірше и товдиль треба було юж лем робити дорогу польми, жебы нереїхати санями и санками або перейти піше. Така дорога, коли була добре проторта, то виглядала як асфальтова, бо сніг втоїтався, и санки то въїздвали и іхалося дуже легко. Найбільше пильнувано чищеня доріг в часі пізньої окупації и по війні в 1945/47 роках.

Зима була в інших сторонах дуже остри, а єй найвищий пункт припадал на січень и лютій, бо в тих місяцях була найбажче докучлива. Були роки, што мороз доходил до 40 стопінів Цельзіоша, то в такім разі вимерзали панет дерева овочеві лінійних гатунків, бракувало води в ступінях, а в ночі на стіках тріскали цвякви, котрими були прибиті гонти. Такі остри зими повторялися раз на декаду (10 років), а по іни роки були легкі, то меніше докучали и меніше утрудняли життя.

Довгіст зими була тіж розмаїта, бо часом кінчилася при кінці березня, а часом тревала аж до кінця квітня. Памятам єден Велигден, котрий припал деси при кінці квітня, то сніг був ици такий великий, же в другий ден свят уолоди парібци и хлончыска іздили з Верха на нартах. Конец зими приходил аж товдиль, коли з подудня, через Карпати, зачиналося передернати тепле повітря и коли сонце зачинало дівше пригрівати (довини дни), то на Вершку и Обшарі зачиналися показувати меджки и куни, а потім горбки. Місця вільни од снігу називали кітнинамі (кітнини). На тих місцях, де все перше злізал сніг, сіяно істєнажні озимини, бо там она найскоріше витримувала, то єст не вигнула під маревом тверdom скаруном сніжном, непропущаючом повітря. На тих перших кітнінах показувалися перши квітки и чулося, же при-

ходит весна и нове життя. Ици довго сніг лежал, а юж прилітували пінікі, котры в старых деревах або зробленых будках вили гнізда и весело співали свої птахи пісні.

ЗАНЯТЯ В ЧАСІ ЗИМИ

Здавало бы ся, же в часі зими не буде ніякої роботи, бо через літо кождий старался наробити дос, жебы було што істи, чым падити, під достатком нашы для худобы и т. п. Але так не було, бо зима теж була окресом, де кождий наш газда, газдня, молодеж и навет діти мали свої заняття на цілий ден, на тижден, місяц и цілу зиму. Totы заняття були розложені на цілий окрес и поступували єдны за другими, а дакотри мали місце штоденно, як наприклад кормління два разы денно худобы, коней, овец, домового птацтва, свинь, паленя в пеци и т. п. Робили тута всі члены фамелії: старши тяжшу роботу, а діти легшу. Газда переважні робили порядки коло худобы и коней, а помогали му діти; газдня зас крутилася коло пеца, кормила птацтво, пацята, рыхтували паренину для коров, молода в млинці на хліб, старанку, пероги або замішку, но и дбала о цілу фамелію, жебы була сыта, приодіта и чиста. Але окрім тих штоденных обовязків були ици и інші, то єшт залежни од сезону.

МОЛОЧНЯ ЗЕРНА

В давнішых часах молотили нацы предкы зерно ціпами и то ім брали нераз цілу зиму, покаль вшытко змолотили. Але то залежало од газды и його стосунку до роботы, як тіж од складу фамелії. Бо если було пару здоровых и нелінівых членів фамелії мужеского роду, то вимолотили вшытко зерно за пару тижнів в пості перед Рождеством. Зас заможніцы газдове нанимали собі до молочння хлопів, жебы скорше вимолотити и вивіяти. Хто стягнул з молочнью через цілу зиму, то потім юж не було што молотити, бо мыши знищили на поді.

З часом вшытко тута мінялося, бо и до наших сел приходила нова техніка, хоць поволи, але улегшала она людям тяжкий труд здобывання куска хліба. И так юж перед першом світовом війном ясюнчане зачали купувати собі машини, млинки и січкарі, што ім улегшало роботу и тот хлібцю були кус легший.

В моїх часах, то юж мали праві винятки люде машини, дакотри и керати, млинки и т. п., котры купували сами або до співки: двух або більше газдів. В тот час молочння одбувалося за ден або два дни. Хто не мав керату, то машину порушали хлопи двома причеплеными корбами. Штырох хлопів на зміну крутили машину, єден пущал до машини снопы, єдно розвязувало снопы (снопы вкладано до стыртія перед боїско, бо на під ицила такої солома, котру скормляно худобом — вівсяну и ярчану в цілости, а житню и іншенні різано на сінку), єдно одберало солому, четверо витрясало и вилігдали солому на під, єдно виграбувало зерно, а зо трое розправлюю солому на поді. Были то переважно сусіде або кузине, котры єдни другим помогали. Робота тута юж не тяглась так довго, як інерше и на початку зими юж була відкінчена.

Зерно омолочене віяно. Давно віяно лем при помочи вітру робленого шлахтом, а за моїх часів віяно маїником, котрий при помочи корбами обертал єден чловек, а другий сипал зерно, одгартал вичищено зерно и односна полову до пелевия. Чисте зерно зосыпувано до сусіків на плянтрі або в сипанин, котре розділяно на насіння, на хліб, для кур и коня. Не змарнувано и т. зв. позадя, котре скормляно кінни, худобом и свинями.

РОБОТЫ З ЛЕНОМ

Як юж єм споминал, же наши газдыні сіяли дуже лену и што з вим робили в літі, то тепер вспомну, што треба било робити дальше, жебы вытягнути з нього пожыток. Лен омолочений, выронений и сушил чекал деси на поді або в загаті на свою чергу. Щоби з ним зробити порядок, то треба било го добре высушити на пецу або в пецу, одкаль мама з дівками або невістом брали го по пару горстей и в боїску або в сінях терли на важельницях. Терти лену полігало на тім, щоби виламати высушены стебла лену и залишити лем волокно, то єст тот соровец, котрий ужывано до выробу полотна. Вытерту горст вытрясано од пазджірja и одкладано на бік, котру потім вичисувано на щети и так отримувано два гатунки прядива: лен и кваки. Лен прядено на якнайтоньше было можливым, то потім вырабляно з нього леняне (тоньке) полотно, а кваки прядено на грубие и вырабляно з них пачісне полотно. Леняне полотно ишло на кошелі, оплечата, білизну, кабаты, ногавки на свято, обрусы; а пачісне на плахты (пристерала), ногавки на щоден и на міхи на зерно. Окрім лену и кваків оставали ишы кваки занечищены пазджірьом, то з тых вырабляно мотузы.

Вытертий и вычесаний лен сортувано на так званы повісма (лен) и кудівки (кваки), а так ховано до коморы або до комірки, щоби по вытертю вшытого запасу, приступити до прядіння.

ПРЯДІНЯ ЛЕНУ НА ВЕЧІРКАХ И ПО ХЫЖАХ

Як юж єм споминал повысше, же готовий лен треба било спрясти, то виконувано того цілий рождественський піст або и довше. Приготовлений лен и кваки пряли праві всі члены в фамелії, бо зачинаючи од дітей, а кінчаючи на стариках — всі мусіли того робити, жебы упоратися з том, потрібуючом довгого часу, роботом. В фамелях, де била більшість роду женского, то лем они того виконували, але в інших вypadках мусіли того робити и члены роду мужеского од 10 років в гору.

Роботу туго виконували всі дома в хыжи — од рана аж до пізної ночі. Вечерами за давних часів світили лем шкіпами, а тепер в новших часах були юж лампи нафтovы, при котрых лішне ся пряло. Щоби собі кус розвеселити тот окрес и штоби скорше злегіл час, то молоды дівчата ишли днями прясти по хыжах по цілім селі. Кілька прядок згварялося и ишли зо своіма куделями до dakого прясти, так што за цілий окрес прядіння хотіли перейти ціле село, щоби с кождым ліпше запознatisя и послухати розмаїтых оповідань, навчытися новых коляд и співанок и других річей. Бо кождий газда ци газдыня мати што іншого и інтереснішого повісти або заспівати красшу співанку.

Але жебы тым всім, што чули и навчылися молоды дівчата од других поділилися зо своіма колежанками, но и штоби встрітити разом з парібками, то што року організували вечірки. В Ясюнні таки вечірки були часом и двої, бо єдны на нижнім кінці села, а други на вишнім кінци. Організувано двої, бо на єдных бы ся не помістили всі охочи вечірники.

ВЕЧІРКИ

Кілька дівок на початку рождественського посту добесідувалися и выбирали з посеред себе дві найактивнішы, котры мали винайти хыжу на вечірки. Тоти дві дівкы ишли до даного газды и просили, жебы позволил ім хыжу на окрес посту, в котрий будут одбываться вечірки. Коли газда не згодилася, то ишли до другого. За моїй памяті вечірки одбывалися найвеце в Михала Зорилы (Майка), Фецка Романь-

чака, Стефана Гайтка, Насти Быбель, Михала Быбель, Фецка Квочкы и других.

По выражению згоды даного газды на вечірки, всі збералися каждого вечера в тыжни: дівкы и жены пряли, а парібци и газдове приходили лем посидити, пожартувати. Зараз з вечера приходили и діти, але до пізна не позволено ім быти и мусіли ити домів, бо прядки пряли аж до 11 години або и довше.

Кажла прядка приносила зо собом куділь накручену прядивом, котре примоцуване было шнурком до куделі. Окрім куделі и прядиза кажда мусіла мати веретено або машинку до прядіння. (Машынкы до прядіння робили місцевы майстры — Гриц Квочка, котрий был женатий до Пыртка в Кривій, Іван Зорило и много других.) При тім кажда брала зо собом дашто на слину, а то сушены грушки, яблка, сливки або карпелі. На купно лампы и камфіны робили всі складку, щтоби газда не был барз стратний.

Каждого вечера при прядінню одбывалися співи, але переважно співано співанкы специальню узnanы старшима женами на тот окрес посту або коляды. При тім пописувалися без ограничыня всі оповіданьм розмаїтых історийок, приповідок, загадок, жартів и смішных новостей з нашого села и околиці; парібци показували розмаїты штуки и организували гри. Для розривки часто всі молоды ишли бавитися в столкы, ходили на канун и т. п. Часто тіж зо своіма штуками або жартами приходили парібци з других вечірок и з других сел, як Крива, Баниця, Воловец, Чорне и Липна.

Вечірки сповняли велику роль в нашім общественнім жытю, то єст были місцем розривки культурно-просвітительной, літературныи вечерами и т. п., де молоды слухали и вчылися оповідань за давны часы, за добрых и злых людей, за наши обычай, познавали ріжны забавы, вчылися співу и наберали практики в роботі. Можна сміло повісти, же вечірки были нашом высоком школом о народной літературі, штуці и культурі, бо інде нигде мы не повчылися, лем ту, а вывчене ту мы передавали дальшим поколіням.

Вечірки кінчалися ламаником, то єст остатнім днем перед Рождеством Христовым, де всі робили складку, за котру справляю гостину, штоби всі забавилися и штоби погостити газду, котрий мусіл терпіти пару тыжнів неспокій в своім домі. При тім вечірки кінчалися, але роботу при прядінні мало хто закінчыл в тім сезоні и продолжана она была ишы в дальших зимовых місяцях, то єст нераз аж до самой яри. Бо хоц спрядено лен и кваки, то треба било напрясти ишы на мотузы и на остатку вовни на сукно.

По кождім дню або вечірках пряденину треба било змотати на мотовило, на котрім для орентациі свойой и для того што потім робил полотно, ужывано такой рахубы: 24 нитки зсияно в т. зв. пасмо, а 30 пасем пачісного и 60 пасем леняного пряджыня ишло на еден локот. При помочы той рахубы кождий знал кілько буде мал кружків полотна.

Потім туто пряджу завожено до тых, што мал красна и там вyrabiali полотно и сукно, за што кождий ім платил грошыма або та-кій тым полотном. Полотно треба било потім ище ціле літо білити надріком, то єст в сонечны дни розстеляти на загороду и поливати водом. Сукно зас треба било завезти до ступ, в котрых го бито, щтоби было готове на ушыть чугы, гуні, брушляка, холошеч або капоты.

Як видиме з повысшого, то розклад роботы на цілий рік бил повний розмаїтых занятий, бо ишы єдна робота не была закінчена, а

юж друга чекала. В зимі газдове мусіли робити не лем повысшу роботу, але зрихтувати нови сані, санки, возы, розмайти рільничы знарядя, як тіж поправити попсути річки в хыжы и доокола хыжы. При тім ишли стинати дерево на тромы, на сяги або робили гонты и вивозили гній на санях на недоступны місця. Як юж вшытко было готове и закінчене то зас колесо оберталося в такім самім керунку, як ём споминал повысше.

* * *

Повысше ём описал коротко о рольництві о заняттях людей в порах року и о додатковых заняттях, котры были барз ріжнородны. Хочу ище и дальше порушыти дакотры справы, о которых ём ищи нич не вспоминал. Не можу оминути ту справу научання. Вымінял ём даже занять, з которых не єдны потрібували науки, але не вяснил ём одкаль ся люде тога навчыли и т. п.

Як знаме з історії то люде од найдавнішых часів учылися -- підсмотрюючи інших, бо школ в давных часах не было. Смотріли они на своіх сусідів и вчылися од них або сажи пробували дашто выдумиши, штоби улекышти собі жыття. Выдумували новы начыння, присвяяли од других, вчылися од своіх родичів и так в протягу віків удосконалювали вшытко, котре дішло и до наших часів. Може гнеска назвеме тово вшытко примітивным, але порівнюючи до попередніх віків, то был юж великий крок в перед.

Але треба тіж признати, же мы были и дале зме в планнім положению, бо тоты што над нами панували и заняют, то не дбали за нас и за наш край. И в порівнаню до інших краів в Европі або на світі были зме понижены и то не лем політично и релігійно, але и економічно -- з того поводу и наше рольництво не стояло wysoko. Тота наука, што зме ёй отримували од своіх родичів, сусідів и других людей, то не выстарчала и не ишла в парі з великим приростом натуральным людем. Ѕсли бы были организованы школы рольничы, промысл спожывний и други предприятия базуваны на натуральных богацтвах нашої землі, то жыття наше было бы лекше. Фо ѕсли наша земля бы нас не могла выживити, то мали бы зме гроши або надвыжку продуктів, штоби собі купити хліба на полудню, веході або на півночы. Окрім того ищи и природа была часами неласкова, бо або морозила в яр або змывала в літі з гір, ци тіж не позволила зобрести продукты нашої землі. Товдиль грозила всім голодова смерт, бо помочы не было.

Лем же наши люде робітны, то на вшытко радили собі, як лем могли. В часі зими хлопи робили гонты, різали сяги, а в найновіших часах стинали дерево и возили до міста, де продавали, а за гроши купували зерно и други продукты.

ВЫІЗДЫ НА ЖНІВА НА ВЕНГРЫ

В часі панування над Лемковином Австро-Венгер наші люде ходили масово на зарібки далеко по містах, але найвеце ишли на жнива, як вшыткы в нас звали: "до Пешту". За провідників на жнива ходили такі ясюнчане: Іван Грацонь, Данько Грацонь и Петро Перун, а решта то праві вшыткы ишли заробити. Група така называлася "Чолак", до котрой належало 12 жниварів. З повысшиза провідниками ходили вшыткы ясюнчане на жнива, до за ёден місці заробити по 4 метрам (400 кільограмів) зерна и пан платиа ім ищи за дорогу в обі сторони. Там на місци при жнива доставати готовленій обід вечерю и сніданя. На сніданя доставали ёден хліб, 50 декаграмів солонины и ёдну лін-

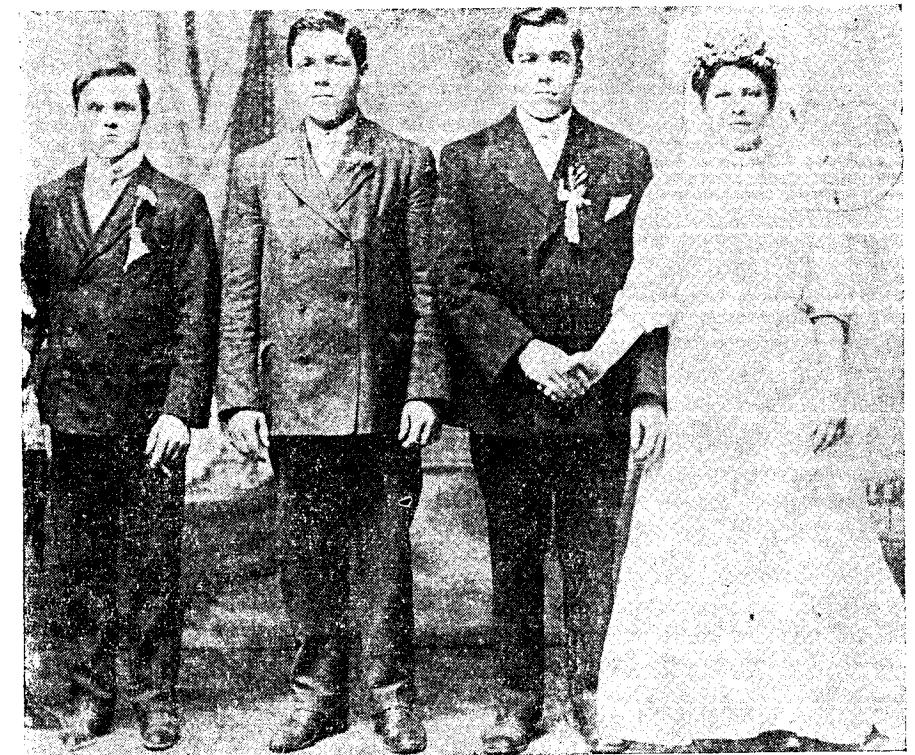
ту палюнки, то ім мало выстарчыти на два дни.

На жнива ходили до місцевости, котра называлася Геретелик, на Венграх, але лем ходили до року 1914, бо потім війна вшытко поміщала.

Жниваре тоты там косили, звозили и помогали молотити. Ёден косил, другий підберал и вязал, а вечером обидва складали до мендлів. Была то тяжка робота и вычерпуюча, але 4 метры зерна придавалися на зиму на хліб и на перогы. Лем же коли настала Польша, то юж tot заробок пропал и люде мусіли глядати інших выходів, а о жнивах на Венграх остали лем вспомини, котрых ём ся наслухал од найстарших наших жытей, як вспомнений Иван Грацонь, Илько Квочка и Михал Гайтко.

ЕМІГРАЦІЯ

За часів Австро-Венгер, як юж ём вспоминал, люде наши че маючи выходу, то ишли в світ за хлібом, бо на місци не кождий міг выжити, бо фамелії были многочисленны и все побільшалися, а лем ёден

Молоды ясюнчане, котры в первых роках 20-го стадія опустили Ясюнку и закладали свое нове жыття в Брукліні, Н. Й. Сут то: Іван Чарновецкій, Фецко, Лукач и Юлия Докля. І. Чарновецкій ишы жыє,

або двох членів могли женітися на газдівку -- юж и так роздріблена на чверти и півчвертки, а решта членів мусіли ити в чужы стороны. Розходилися они найвере на Венгры, де націчалися до роботы у панів, а потім дайде купували кавалец землі и уряджали собі свій кут; інши ишли аж до Югославії, де в великий масі жыют ищи до гнеска и заховують свою бесіду и культуру; а зас тоты найсмільшы 100 років тому

и: зад. виїхали до Північної и Полудньової Америки, як тіж потім и до Австралії.

ЕМИГРАЦІЯ ДО США И КАНАДЫ

З Ясюнки, як и зо вищихоких окolinaх сел Горлицького повіту, виїхало барз дуже людей, бо з каждой фамелії по кількою, а нераз и по кільканадцетеро. Першим емігрантом з нашого села до Америки (США), понад сто років тому була Філяк (не знам його імена). Потім виїхали: Кобан Петро (їхал до Америки з місяці, бо шыфа, на котрій іхал заблудила и о малю што не згинул з голоду), Пелеш Гриц, Гайтко Альоль и други, але трубо их всіх вичислити, бо признамся же не памятам всіх ізвинск, хоць было их барз дуже.

Пізнише, як юж тоти перши ионери показали дорогу и розновіли о житію в Америці, то єден сын або дівка оставал (а) на газдівці, а решта молодиль здорових парібків и дівок виїзджає до Америки. То поджали в барз молодім віку, а то маючи лем 14 або 16 років (в такий віку виїхали и мої родичи: папо в 1902 р., а мама в 1901). Дакотры іхали лем на заробок и потім о пару років вертали назад, але більшість виїхала на все и зостала ту в Америці, штоби розільнутися в американським котам.

Перед першом світовом воїном було дуже легко виїхати, бо лем треба було мати гроши на подорож (на шифкарту), а рéшта документів доставал каждый здоровий чоловек барз легко. Зас в часі межевоєннім, а то за санацийной Польщы, што раз виїзди были трудніші, а в кінці цілком затерти. Гнес так само ест барз трудно достави дозвіл на виїзд до США або до Канады.

На фото: Текля Копча Пелеш, проживающая тепер во Флориді, сидит з мужем, дівками, зятями, сином и невістом.

ЯКИ ЛЮДЕ З НАШОГО СЕЛА ВИХАЛИ НА ЕМИГРАЦІЮ?

За тот понад 100-літній окрес виїхало з Ясюнки до Америки (США), Канады и многих других країн барз дуже людей, але я лем заміятал и довідался од наших людей лем о дакотрех. В США знам

о таких: Фецюты (виїхала ціла фамелія), Підбережняк Анна (по мужу Туз, мешкат в Скерико, Н. Й.). Пац Митро Пац Осиф, Пац Мария и Пац Текля (Бреньо), Васенко, Шопа (єдно), Грачонь Ф. (брать Кобанки, живіл в Когус, Н. Й., котрого єм одвіділ в 1961 р.), Підбережняк Андрей (Когус, Н. Й.), Дрийовска Наста и Текля и іх брат, дівка Kvочки, Чарновецькі (фамелія), дівки Зорилы, Митро Кобан, Іван Kvочки (сын Ілька, жые деси в штаті Нью Джерзі), три сестри Демка Онущака, Кохан (фамелія), Фецко Докля ст., Митро Докля, Іван Докля, Фецко Докля мол. (Лукач, Мария и Юлия Докля были в Ам., але повернули), дівки Грушаника, Мария Перун, Анна Перун (Когус, Н. Й.), Іван Перун (Ню Мексико), Філякі ціла фамелія. Євка Зорило (од Бартовома. Бруклин, Н. Й.) и Зорило Михал. Зорило (брать Петра). Зорило Митро (Ватервліт, Н. Й.) Іван и Наста Быбель (супружество). Іван Пелеш, Анна Пелеш, Улька Пелеш, Стефан и Мария Пелеш (супружество) и пару осіб з той фамелії виїхало ище перед 1914 роком, але імен во) и пару осіб з той фамелії виїхало ище перед 1914 роком, але імен во)

Повыше наймолодшы емігранты, а поніже старши в США.

іх не знам, Василь Марчак, дві дівки Василя Гайтка, Улька Гайтко и єй тета (родиче У. Гайтко були в Америці, але потім повернули), дві дівки од Квочкы е. Гайтка, Пелеш (две дівки), Васенко Анна, два братя Митро Квочкы и дві дівки, од Агеты Василько єден, од Мільки Пац єден син и єдна дівка, дівка Нелена з Ростоки, Михал и Євка Дзьопа, Петро и Анна Дзьопа (фамелії), дві дівки Ивана Пац, Иван Быбель (фамелія), трох синів Петра Зорилы, єден син Гриця Зорилы, двоє од Кончы, Антоха Кончей и єй сестра син Ивана Кончя, дівка и син Онуфрія Гайтка, дві дівки Гараски Пац, дві дівки Пелеша, Андрей, Євка, Улька, Михал и Параска (фамелія) Шведы, дві дівки Гриця Гайтка, трох синіх и дві дівки од Амполя Гайтка, син Василя Феленчака, Гыба Г., -

На фото з ліва сідят: (імена дітей не знаны), Василь Вархоляк зо жеником (святковян), Иван и Михайліна Докля (молодята), Фенко и Юстия Докля и Наста Дрийовска Маркович; в другім ряді стоят: Дзюбак (чернян), Василь Марчак, Маркович; в третьому ряді стоят: Розалия и Митро Докля, Осиф Пац и Андрей Шведа ст., (імена дружок не знаны).

трох синів и три дівки, Гыба Петрина, Прегон Митро, син Ивана Долини, Анна Романчак Васуля, Дрийовска Наста Маркович, дві дівки од Василька и брат Юрка Зорилы. Окрім вимінених новынше, которых єм помістил за порядком од нижнього кінца, знам, же ищы было веце, але не міг єм ся од никого довідати за них.

Окрім новынших, что остали на все в Америці, многи іздили до америки на заробок и по пару роках вертали, а то таки: Осиф Зорило, Петро Пац, Лукач и Юлия Докля, Митро и Текля Пелеш, Михал и Мария Гайтко, Стефан Дзьопа, Розалия Копча и други.

ЕМІГРАЦІЯ ДО КАНАДЫ

До Канады тіж виїхало дуже людей, але я лем знам о пару: Фецко Шопа, Мілька Квочка, Стефан Снущак, Стефан Быбель, Иван Квочка, Фенко Квочка, Стефан Кышей и други.

* * *

До Англії виїхал Митро Дзьопа; до Франції Андрей Зорило з фамелійом и Гриц Пелеш; до Австралії Стефан и Марія Зорило; пару людей виїхало до Аргентини и Бразилії, як Зорило (отец Юрка Зорилы). Підбережняк и други. До Югославіи и на Венгри виїхало тіж дуже, але то ищы деси на початку 19 століття то лем єдно назвиско пам'ятам з оповідання, як Журав (з того місця де била тепер Гайтко Стефан) продал чверт грунта за підпавок хліба и пішол деси на Венгри, а старший брат моего діда тіж пішол деси на Венгри або до Югославії.

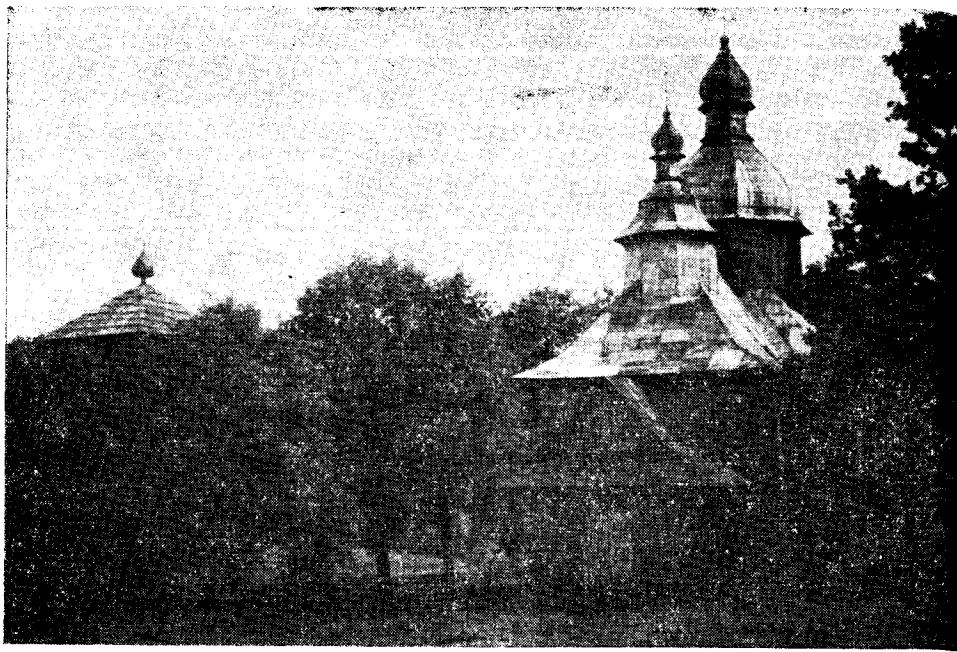
З повисшого видно, же велика маса людей виїхала зо села за хлібом в чужы краины и юж николи не повернула назад, бо лем дакотры іхали на зарібки, а потім вертали, жебы уліпшили собі газдівку и жебы підзвігнутися матеріально висше.

Выбачте мі, дорогы краине и краинки, если єм дакого проминул, бо тото ест можливым. Я лем зо своей памяти, но и при помочи мнохих наших людей довідал єм ся о вас. Добрі буде, як мы емігранты з тых трох сел, о которых ту и кус дальше пишу, створили даякий комітет, як напрклад мают ганчовяне и тилявяне, то хоц раз на рік бы змеся зышли погоститися, побесідувати и тым способом продолжили бы зже на будучност нашу звяз, без которой то звязи за других сто років затяне о нас слід. Подумайме всі над тым!? Бо ище нее занізно.

На загал нашим емігрантам тепер жыеся добрі, але початково, як всі оповідали и оповідають, то початки были для всіх трудны. Діти, внуки и правнуки наших емігрантів покінчыли школы и то не лем середні, але и університеты, то сут тепер на высоких становисках, но и зарабатывают добрі, то и жыття провадят достатнє. Лем на жаль за край своіх предків — Ясюнку на Лемковині, за свою бесіду, за культуру и за традиціи наши помалы забывают. Лем єдно ищы не замітуют, то ест церков, бо до якой ходили іх родиче, то и діти там належат, хібаль же поженилися або oddалися за чужых по національности и релігії лідей. Єдни належат до православных, а други до грекокатолицьких церквей, а лем тоты, что поміналися з іншими національностями, то ходять до інших церквей, которых в Америці ест велике число.

ІСТОРИЯ ЦЕРКВИ

Так як таємишчими сут початки нашого села, так само мало знаємо за початки нашої церкви. Знає, же наши лемки приняли віру християнську дуже перше, як Поляки або Київска Русь, але докладной даты не мож усталити, бо то не сталося на єден ден, лем тяглося довгы рокы. Але сміло можем повісти, же в осмім и девятім столітії наши предкы били під впливом християнства и товдиль од бізантійских місійонерів приняли віру Христову. Найславнішими и найбарже заслуженими для всіх славянів были місійонери Кирил и Мефодий, которых не лем же шырили християнство серед наших предків, але тіж впровадили церковне писмо, штоби и славяне могли користати з того доробку людства. Тым самим, не лем же учылися наши предкы релігії, але християнство при-

Наша церков од стороны клебанії. Фото Митра Гайтка, 1963 р.

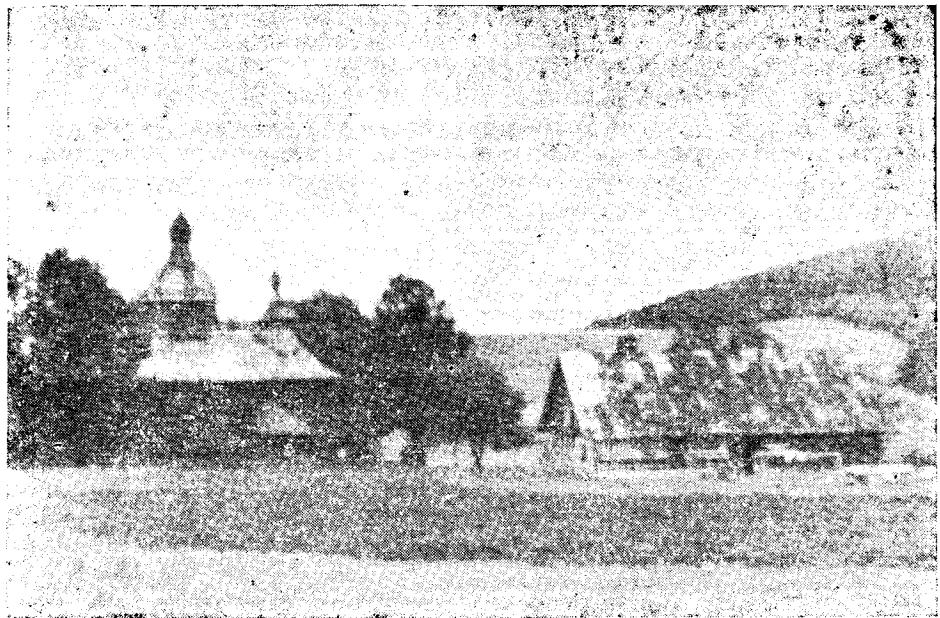
Енте з Гречії несло зо собом в нашы стороны высоку культуру и науку, бо тогдашня Гречія (Бізантіюм) промінювала на цілій світ.

На початку християнства не було таке строге, як в пізніших віках, але било чымсі потягаючим, же всі нашы предки приняли го, хоць дакотры звичаї з поганських часів залишилися до наших днів. Церкви будували в стилю бізантійскім, але лем деревяны, то до наших часів си они не зберегли. Бо єсли сут да где вици церкви характеру памяткового, то не з тых перших початків християнства, лем юж з пізніших часів: 15, 16, 17 и других століть.

При церквах були творены николы и завдяки тому з наших рідів виросло дуже духовных и ученых людей, которы потім нашли місце на княжих дворах в Києві и Галичу в часі істіння Киевской Руси и Галицко-Волинского Княжества.

За офіційну дату приняття християнства на Лемковині принішатся рік 863 по нар. Христа. Бо товдиль прибыли Кирил и Мефодий, чтобы впровадити серед славян християнство, но и товдиль и нашы предки юж зачали практикувати туго релігію. До того часу були поганами и вірили в ріжних божків, а ме же виннім в бога Перуна и т. в.

Трагічним моментом було впровадження унії в 1595 р., бо того подільно ішо народ на дта обозы: православных и уніяків. Потім в 1622 року знесено остаточно православ'я, але люде заховали любов до того віроєння, як и зас в роках 1920-39 переходять на православ'є, а вибухат борба о церкви, о церковні ріchy и т. п. Нераз брат на брата, тен на сына нападал, бо позміняли свої віри. Винятко того робили священикы насыланы на нашы села, которы заміст голосити Слово Боже, то голосили слово облуды и ненависти. Скутки того барз ясно видочны и гнеска. Бо што гнес разгеднююе наш народ? Тіж релігія, а види-

Церков и школа од стороны західної, а дальше видно кривяній Вершок, Гушу и Чертіж. Фото Івана Гайтка, 1968 р.

ме того скутки и ту в Америці, и в Польщы, Чехословакії (Пряшевщина) и т. д.

За нашу церков не можу дуже написати, бо Ясюнка, Крива, Баниця и Воловец в давных часах були єдном парафійом, и аж недавно розділися и поставили другу церков. Церков поставлено в Кривій, бо там єден з кривянів подарувал свій ґрунт на клебанщицу, а Демчар дал пляц під церков и школу. Приточу лем дакотры факты за нашу парафію, которы мі переслад В. Лесняк з Акрон, Огайо, а которы він винашол в Шематизмі виданім в р. 1936. Okрім тых фактів я не мігнич нигде винайти, то мусиме наразі задоволитися и тым. Сут то таки факты:

"Ясюнка, нов горанії належала до парафії Крива — де була церков дер. св. Косми и Даміана, збудувана в 1924 р.

В селі Воловец була так само церков дер., але збудувана ицы в 1850 р., а одновлена в 1907 р. Была она oddалена о 5 км od Кривої; місцевості Ясюнка и Баниця oddалены по 2 км.

Число дун в 1936 р.: грекокатоликів — 205-31-272-156; римокатоликів — 8; православных — 0-665-100-0.

Священиком быв в тот час Гайдукевич Володимир (для грекокатоликів) а для римокатоликів кс. Станіслав Горовіч в Сенковій. Патроном бывла грабіна Марія Собанська в Загожанах.

Школы в Кривій и Волівці єднакісны и по єдиній силі учительской.

Істінна парафійна читальня, Брантко Ір. Ісусового Сердя, Конгративна "Згоди" підлегла Кооп. Союзови в Раршаві.

Старство, суд, телефон, коляй в Горлицях — 26 км, а почта Незгібова — 6 км. Найближа грекокатолика парафія в Бортнім — 7 км.

Крива, Воловец, Незнайова були колись самостійними парафіями. На провадженых в Волівці метрикальных книгах в 1776 р. місце-

вий душпастыр о. Ілья Щавинский підписувался як "parochus loci". В започаткуваних зас в 1784 р. книжках метрикальних в Кривій підписувался священик о. Андрей Криницкий, як "parochus Krywiensis". В тім самім часі о. Іоан Вендзлович підписувал метрики в Незнайовій.

Около 1812 р. прилучено Незнайову до Чарного, а около 1819 р. Воловец до Кривої. Парохом в Кривій и Волівци был з початку о. Андрей Криницкий, хоц підписувался довший час, як завідатель Волівця, а в 1825 р. о. Іван Ляховский з осідком в Волівци.

Кривянє, (ясюнчане и баничане — примітка автора) хотіли мати пароха в себе, товдиль при нагоді піднятой в 1901 р. одбудови прихідських будинків в Волівци розпочато спір з Волівчанами, де має мешкати парох. В тій цілі зверталися кілька разів до ріжних властей: до міністерства в Відню з просьбом о признання стадо резиденції для пароха в Кривій, єднак тото старання закінчилося неуспішно. В 1927/28 роках Воловец перешол на православіе и потому в 1933 р. Крива достала дозвіл од Орд. в Перемышлі на будову власного парохіального дому (клебанії) в якім парох осіл на постійно. (І мешкал там аж до відгнання в 1947 року, а тепер поляки на клебанії мають школу. — прим. автора.) Метрики проваджено для Кривої од 1784 р., а для Волівце од 1776 р."

Докладни факти історични о нашу церков єст трудно найти, бо никто не записувал, лем можна довідатися од старих людей, которых оповідання ся менше веце згаджают, але што до дат, то не все сут згідни. И так не можливим єст вінайти тых точных дат, то лем мусиме задоволитися тым, што єм подал повиснє и дашто приведу пониже, але то юж лем будут приблизительни даты и факты, которы мі оповіл Михал Гайтко (понад 80 роцний ясюнчан, который повернул в 1969 р. зо сином до села Жданя, лем през гору до Ясюнки). Записал тото його син Иван Гайтко и менше веце так выгляджают справы нашої церкви:

"Если ходит о нашу церков в Кривій, то была она нещаслива, бо погоріла три разы: перший раз деси в 19 столітию, другий раз в 1815 р. Од 1895 до 1907 будували наши ясюнчане, кривянє и баничане нову церков и школу, жебы третій раз зас спалили мадяре в 1915 року. Тоты остатні сналили зато, бо підрізвали, же там укрыватся руске войско.

Вертаючи інцы до того, коли згоріла церков другий раз, то представлена была тымчасова каплиця. На тій каплиці потім была велика с'єречка, бо по побудуваню церкви в Кривій ясюнчане тоту каплицю перенесли до Ясюнки и поставили їй коло Якума Васенка на загороді (перш був там Нелєн Митро). Было то деси около 1907 р. Лідерами (прієдниками) того чину были такы ясюнчане: Гриц Романчак, Юрко Шведа, Антонь Зорило, Андрей Пелеш, Митро Пелеш и други. Хотіли постім тоту капличку дати освятити на православну, але ім не дали австріяки и грекокатолицка церковна влада. Повисніх активістів потім австріяки всіх забрали до Талергофу, де згинули: Антонь Зорило, Митро Пелеш, Петро Пелеш и Андрей Пелеш. Други вернули, але з зменшеним здоровльом. А выдал іх всіх жыд Хaim. Потім зас тоту каплицю взяли до Кривої — около 1917 року.

По закінчыню війны, то єст од 1920 — 24 рр. зас ясюнчане, кривянє и баничане ставили до співки церков и тота юж стоїт до гнениного дня, лем же по примусовім выгнаню в 1947 р. заняли їй поляки, в котрій они моляться, а одправляют ім ксьондз польський з Гладышова. Поляки не дбають дуже за нашу церков, бо то не іх и до середини протікат.

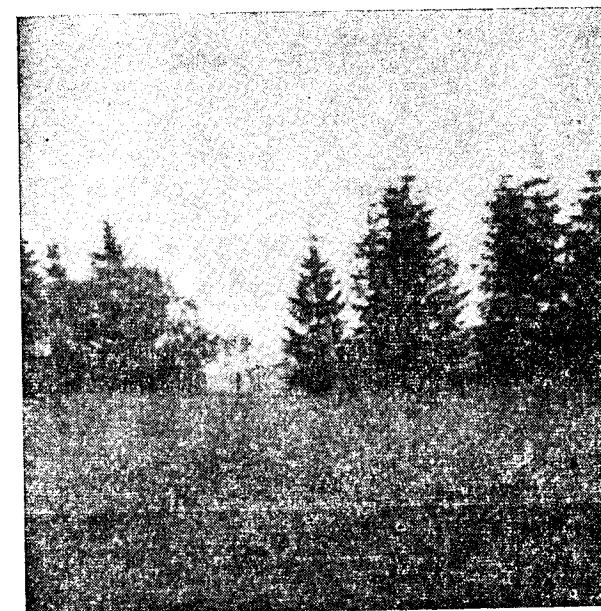
То не знатя як ище довго постоїт, кед поляки не пущат наших людей назад в горы?

Як тепер дальше істория нашей церкви уложыться, то не знатя, але майме в Бога надю, же правда переможе фальш и безправіє, но и мы зас там будем молитися. Бо там мы и наши предки хорилися, там мы были хрещены, многи там вінчалися и многи были одпроваджаны на вічний одпочынок.

Священниками в Кривій и Волівци, як я памятам сам або з оповідання, были такы: Ілья Щавинский, Андрей Криницкий, Іван Ляховский, а потім його сын, котрого имена не знам, Порошенович, Шкварок, Бардаховский Андрей. За Бардаховского Воловец и Баниця перешли на православіе, бо він был великий український націоналіст, як тіж был немилосердным и здерал з людей што лем міг. Так же бідний парафіянин ся не міг ани оженити, "ани вродити ани не міг вмерти" бо за свої услуги хотіл и по 20 долярів и часом веде. Были випадки, же померли дітом родиче, то сиротам заберал остатню корову и што ся дало. Дакотры люде хоронили своїх близьких без ксендза. Но и вінци парадіяне го выгнали, а по нім пришол Володимир Гайдукевич, деси в 1928 року, котрый был в Кривій аж до 1947 р. Потім о. Володимир Гайдукевич был выгнаний, як и всі парадіяне на захід и оселився в місті Шпротава, де живе до гніска. В Шпротаві перешол на польского пробоща, лем часами одправлял в Летніци и в Громаді для чашних людей — переважні на Велигден и Різдво.

Іван Гайтко"

Кус дальше пине тіж Андрей Шведа ст. о повисніх справах, бо дакотры він особисті запамятали або його нянью, Юрко Шведа, долголітній віт и церковний лідер йому оповідал, то там читателі довідаються ширше за справы нашої церкви. Зас за Андрійом Шведом єст поміщеш, на коротка допис Стефана Дзьолы, котрый юж тепер єст покойним, але пару років перед смертью описал кус, што памятал з давніх часів.

Так выглядат місце вічного спочинку наших предків — цментір, котрый єст тепер барз запущений: кресты по падали, на гробах роснут розмaitы крякы и зілля, но и з соку пасутся коровы. Фото з року 1969.

Если ходит о церковь которая стоит до гнес, то будували єй бойки, которых люди собі ваняли. Гроши на будову складали всі парафіяне, а част збрали наші емігранти в Америці и Канаді. Дерево стинали и возили всі парафіяне з громадського ліса.

Церковь в нашій парафії була центром релігійним для шістирьох осад, бо ту люді сходилися в неділю и в свято з Ясюнки, Кривої, Баници і Волівце. Як була одправа в Волівці, то всі ішли там, а як в Кривій, то сходилися всі в Кривій.

Значення цього центра, не лем в сенсі релігійним, але и в культурно-просвітительнім и політичнім було велике бо інших інституцій не мали наші осади. Довги століття при церквах існували школи, читальні и т. п. Навіть поляки гнєска пишуть о істніні при наших лемковських парафіях школи інци в середньовіччі, де вчалися діти наших простих селянів писма, а поляки мали школи лем для шляхтичів. Але то все ж

Розпяття Христа — єдна з остатніх придорожніх памяток релігійного характеру. Фігуру туту поставили Михал и Анна Зорило над Потічками, к. Чорного в память своїх родичей.

лежало од священика, його стопня мороального, посіданя відомостей, енергії, охоты научати и помагати своїм бідним парафіянам. Священик, але добрий священик в нашій парафії був винятком: лікарьом, адвокатом, агрономом и т. п., але як довідатесь кус дальше, то не всі они були добри, бо дакотрій нашолся и пияк, другий був неутивій, а інші бавилися в потітку и не так барз іх обходила справа релігійна парафії, як українізація наших руснаків, ито потім одбилося трагічні на тих простих людях, бо поділено іх на два ворогуючі меже собом обози. Я твердо вірю в того, же будущі покоління, которы будуть жити в Ясюнці, Кривій, Баници, Волівці и на цілій Лемковині не будут так ділитися, як наша нянькове и дідове, бо зрозуміют, же такий поділ иде нам всім на інкоду, лем разом всі в єдиній церкви будуть славити Бога, як дакоти славили наші предки, коли іх научал Кирил и Мефодій.

Ночу інци додати, же в минулім, коли на всі шістирі села був лем єден священик, то на одправу до кривянської церкви або до хворого

треба було го возити. До церкви возили за коляжком всі парадіяне, а до хворого везли родина або сусіде хворого. З того выходили дакоти смішні історії. І так хоць то не мал порядних півкішків и літор, то іхал по ксендза гнінцями, заложенми вязанками солохи. На таке ксьондз барз ся гнівал и нераз не поіхал в такім возі на одправу, то лише мусіли розйтися домів без одправи або хворий зостал без останньою послуги — сповіди. Таки фіглі найвеце робили Бардаховському. А гваріл він такому фурманові: "Што ты сой думаш, же я свина, жеб'ям іхал в гнінцях!?"

Добри священикни були лішне трактуваны и поважаны людьми. Вчали они людей не лем Божого Слова, але и як лішне сіяти, як закладати сады, як зіля помогат на таку або іншу хвороту, оповідали ріжки новини зо світа, новини технічни и т. п. бо товдиль не було газет, и радиа ани телевізії, жебы люді дашто довідалися, лем священик був єдиним інформатором людей.

Єдного разу, думам, же св. Полянанович, іздил до Львова и виділ перший раз в житю ровер, то потім оповіл того своїм парафіянам. Повідал так: "Знате що? Я віділ во Львові, як хлон іхал на двох колінках и крутил тоти колінка ногами. А іхал так скоро, что за пару минут зникнул мі з очей, деси поіхал в другу улицю." На жаль никто йому з парафіянів того не повіріл. "Бо як бы то міг хлон іхати на двох колінках и крутити ногами?" — розправляли наши газдове и не порізали того и свому отцю духовному. Зостал він в іх очах "дураком". Наші люди велики консерватисти и до нових річей и новин односяться з великом осторожністю и треба аж ясных прикладів, жебы в тот або інший факт увірили. А ище довше треба ім вясняти, жебы туту новост приняли, яко правдиву.

Житя релігійне на выгнаню було барз трудне и підупало. Єдни ясюнчане пристали до парафій православных (тото само дотычыт и всіх наших людей), други ходили на одправи до польських костелів, а треті нигде. Свята и посты в більшості заховували свої, лем молодеж

Придорожна фігура Матери Божої з Дитятком Ісусом, котра остала ишы стояти в Ясюнці на загороді Н. Квочкі, бо інші подібні фігури сут із них понищено. Фото з 1950 року.

з бігом часу зачала виламуватися з під тих зasad и ишла своїм доброго. Як буде дале? Увидиме! В кождім разі нее добрі, але майме надею, же вищко поправится и вийде нам на корист. Гварят, же "нее нач злого, жебы не вышло на доброе, то и в тім винадку очекуйме в будучности доброго.

НАША ШКОЛА

Істория школы ест так стара, як довге ест жыття на нашей Землі. Од початків світа люде учатся, лем же наука одбывалася давно інакше, а гнес зас одбыватся інакше. Давно не мали наши пращури таких школ, як мы гнес, бо лем вчалися сами од себе, то значыт, что віділи од своїх близких або сусідів, то тото и они присвяяли собі. З бігом часу люде выдумували и улішали розмаїты знарядя, будували колибы, потім хыжы, присвоїли звіріта, птахи, зачали управляти землю, сіяти зерно, садити бандуры и вищко того не пришло само од себе, лем з бігом часу люде мусіли того вивчыти и выпрактикувати, жебы потім переказувати своїм потомкам.

О школі, яко такої, можеме юж бесідувати аж в VIII або IX століттях, а то з хвилем, коли наши предки офіціяльно принесли християнство з Бізанцием и коли Кирил и Мефодий впровадили церковну азбуку до словянських языков. Напевно товдиль при всіх парафіях появляються парафіяльны школы (о тых школах пишут польськи учены), де вчаться діти азбуки и свого слова. Же не мame гнес за тот окрас

Наша народна школа в Кривій, котра была побудувана (до співки — кривянє, ясюнчане и баничане) по I св. воїні, а котра стоїт до гнес в барз знищенім виді, 1969 р.

дуже написано, то лем для того, што люде не вчалися широко, бо лем о сиравах релігійных — вистарчыло, же знали прочитати апостол и т. и., а практично всеце нич. Так же и школы при парафіях не розширялися и не розрослися в истужну силу, яком сут гнеска. Вина ту тож єст в тім, же довгі століття били зме в неволі (переходили зме з рук до рук), то ніякы проявы народного жыття не били люблены нашима доневолителями.

Коли возмеме в руки "Історию Лемковины", котра выдаєся рівночасно з том книжочком, то видиме, же наши предки выдали много вчених, котры выводилися переважно з фамелій священичих, а и з нашої парафії знаний нам ест Онуфрій Криницкий: Онуфрій Криницький родился в селі Крива, пов. Горлиці в 1793 року. Школы покінчыл в Яслі, Пряшеві и богословіє во Львові. Был неженатым священиком и занимался дальшими студиями, так што отримал диплом доктора на віденському університеті и был назначений профессором історії церкви на Львівському університеті в 1816 р., и по два разы был выбран ректором и проректором богословского факультету.

Подібных ученых было веце, але были они мение знаня и не можо юх найти даякы записы, але як юж єм зазначыл, то были лем сынове священиків и т. п.

В 19 и 20 столітях, коли газдове нашої громады зачынают інакше смотріти на світ, но и коли юж зостала знесена паныцизна, товдиль редиться потреба науки и товдиль аж наша школа зачынат свою історію. Была то лем єдноклясова школа, але юж дае она широким масам нашей молодежи початкову освіту. Школа была побудувана в Кривій, бс Крива поłożена в центрі нашої громады, то з Ясюнки и з Баниці діти мали до два и пів кільометра дороги до школы. Школа побудувана била при церкви, то то тіж дітила ліос церкви, бо била все спалена разом з церквом.

В часі, коли школа была спалена, то осібни села винаямали хыжы и з хыжах одбывалися занятия, а учитель приходил до каждого села на занятия. Были тіж окресы, же не было нару років школы, а то в роках при кінці 19 століття и на початку 20 століття, але не знам докладных дат, то лем пину загально.

Школа, до которой и я ходил, была поставлена по першій св. воїні, была побудувана з дерева и крыта бляхом. Стоїт она до гнес, лем же поляки тепер зробили в ній склеп, а на николу взяли клебаню. Документной даты поставлена не знам. Находилося в ньой мешкання для

В таких мешканьїх бльоаках жыют многи наши лемки на заході в Любіню к. Легніцы. На фото близка и дальша родина пишущого то- ты слова.

учителя и одна кляса. Коло школы було дуже місця то мати зме боїско и учитель огород. Пляц коло школы был рівний и был огорожений дооку і деревяними штакетами. За почекальню служил нам невеликий корытар, на котрім зимом або під час дойджу зме чекали на свою чергу.

Коли я зачав ходити до школы, то були таки порядки: Віку шкільному підлігали діти од 7 до 14 років. За тих сім років ходили ми так: до першої и другої класи по єдиному року, до третьої два роки, а до четвертої три роки. Існувало вчительство барз добре, то з четвертої класи по закінченню першого року міг ити до Горлиць до п'ятої класи. Повышение односяиться до научання в роках 1940/44. По війні в роках 1945/47 школа дostaла двох учителів и было юж 6 клас.

Лекції одбувалися в такий спосіб: З рана приходили дві класи разом, то єсть в зимі третя і четверта на осму рано, а перша і друга класи в полуночі; потім зас було одворотні, бо з рана приходили молодші, а по полуночі старші класи.

Рано лекції зачинали зме молитвом "Отченаш" и "Еогородице Діво" и кінчали зме лекції тіж тыма самима молитвами. Діти молилися всі голосно або єден голосно, а всі тихо повтаряли. Каждий гварил по черзі — од першої лавки до остатньої. Потім, по ранній молитві, зачиналися заняття: Єдна кляса доставала тихе заняття, а з другом учителька переїрваджала заняття голосни — спрявджала зошиты, повторяла перероблений матеріал на попередніх лекціях, подавала нам нову лекцію, задавала нам тиху лекцію и задачу домову, но и так брала ся за другу клясу в тот сам спосіб. Гнеска собі івьюображенам, же била то барз трудна робота зо злученными клясами бо я сам на своїй скорі перенішо ём того, будучи учительом на єдинокласівках.

Діти вчалися розміті, але найгірше було з дисципліном, бо труйно було утримати дві класи (около 60 дітей) в ідеальній тишині и занятися роботом. Были таки, же хотіли вчиться, а были и други, котрим лем збытки іграли в голові, а не наука. То мусіла учителька ужывати часто фізичных кар, то єст била на руку, давала клятчи до кута або лишала по школі на пару годин. Тых найгірших, то кликала до стола, а там перед цілом класом мусіл тот ученик положитися на кресло або просто на підлогу и товдиль сипалися разы по нещасливій задній часті тіла.

Предметами, которых змея ся вчали, были таки предметы: язык (за "небіжками санацийної Польщі" польський и лемковский), в часі німецької окупації український и німецький, а в роках 1945/47 український и польський), рахунки, істория, географія, природа, рисунки, роботы ручини, виховання фізичне, спів и релігія. Релігії вчали священик, а інших релігій діти (поляки и жиди) ишли домів з лекції релігії.

Учителями в нашій школі були таки особи: Кобаній, Головка, Переїма, Порошенович (то були вшытки наші учителі — од кінці 19 століття аж до пізних тридцятих років 20-го століття, коли зачалася осьтра польонізація наших шкіл), Габельова (полька, котра вчила южвшытко по польськи, а лемковський язык, як предмет), Любомира Гайдукевич (жена священника В. Гайдукевича, а вчала она всі предметы по українськи и німецького языка), Андрей Сайферт и Базарник — тоты остатні, то юж були остатніми нашими учителями, бо за іх учителювання поляки нас вигнали и істория житя школы зостала перервана.

По вигнаню поляки зорганізували школу для дітей осадників і циганів з Кривої і учительком єст там якиса полька, котрой назвиска не знам, но і пару років вчила наша лемкыня, котра вернулася зо захоплення поляків нас вигнали і повернули.

у, а по мужу называється Мигаляк. Але школа тепер єст в будинку клепанії, а в самій школі Спuldзельня Самопомоц Хлопська зробила свій клеп (в мешканні учителья), а в класі мешкали сезонови лісови робітники.

Пінчучи о нашій школі, хочу ишы припомнити, же мала она великий вплив на наши села. Была она научным центром, который указывал дорогу до освіти, до науки и на ширший світ. Молодежь, которая до-
сталася початкову освіту, читала книжки, газеты и журналы, з которых до-
знавалася неоцінених скарбів науки и новостей, которые старалася по-
тім в якисій спосіб перенести на своє оточення. Повстають в тім часі в
наших селах бібліотеки при церкви и цоколі, де молоды и старши чи-
токо інтересуються и читають книжки. Бібліотеки были, як юж єм спо-
минал, двох керунків то ест русского під ім. Качковского, як тіж керун-
ку українського Іросвіта. Але тото не важне, якого они керунку были,
тем тово, же нарешті наука и культура заздріла під нашы соломянны
стріхи и обудила нас зо спаня.

Наша школа в часі свого існіння переходила ріжни тяжкы окресы, але помаги выходила на добру дорогу, лем же выгнаня перетяло ёй сажывы и згънула, яко наша. На выгнаню мусіли зме ити в чуже нам седрововиско и навет не мож было признатнися кым зме, жебы щасливо перейти дорогу середньой и высшой школы.

На початку істніння нашої школи були зме під Австрійом, то школа нація була підпорядкована тамтому устрою; меже війнами поляки тіж аж три рази міняли порядки и програму, бо раз українізували школу, а в кінці полонізували нас народно и релігійно католицьми. Того остатне юж и я сам переживав, яко учень першої класи.

ПОЛЬОНІЗАЦІЯ

Знаме, же перед другом світовом воїном польський фашизм в наївнісцім стадіонім свого розвитку заприсягнути всю, що непольське. В першій мірі забрано наших лемковських учителей з наших сел і перенесено їх до Польщі центральної: Кельце, Лудзь, Познань і Бидгощ а на наші села наслано молодих і шовіністично наставлених вихованців польських педагогічних школ. До нашої школи була призначена пані Ядвіга Габеля. В порівнанню до уч. Попелюновича, була она барз слаба учителька, бо не мала потребного приготування ани практики, не знала людей, но и не знала нашого языка. Просто ей роль ограничилась лем до польонізування нас молодых. Тото было в ньої на першім місци. За єй учителюваня всі предметы научано по польськи, а наш язык викладано лем як предмет. Але же учителька сама не зналанич по лемковски, то практично научаня по лемковски рівналося зеру. Памятам, же мал єм "Буквар" Трохановского, але николи єм го не витягдал з торбы в школі, лем хыбаль дома, де няньо або сестры мене вчали по своему чытати.

Найліпше мі ся запамятала зима в 1938/39 роках, бо в тот час поляки польонізували цілковито наше школы. Я ходил в тот час до першой клясы, то я ины на тоты роки не разуміл ясно тых всіх справ, але в своїй клясі я юж розріжнял, же учителька наша робит нам якысу кривду, коли боронит нам по своему бесідувати, насміхуєся над нашом бесідом и над нами. но и не позвалят гварити молитву по нашему. Лем виштко по польски. В тот час в моїй молодії душы зродился якисий жаль и зліст на такы порядкы и зачал я бунтуватися.

Єдного разу, коли юрк урядово в нашій школі всі заняття и молитви мали одбуватися лем по польськи, то я потрафил намовити першу и

другу кляси, жебы не послухали учительки Габельової и молитися по свому. И коли учителька розказала нам молитися по польськи, то мы все, як найголосніце зме могли, молилися по своему. Учителька махала руками, кричала, але мы не встремалися и закінчали молитву по своему. Таки сцени повторялися штодені, але мої колеги и колежанки зачали улігати їй страшнину и по єднім улігали, так що я в кінці зостал лем сам гварити "Отченай", а други повторяли за ньом "Онче наш, ктурись...". Як она юж зауважила, же поконала нас всіх, то мене упорного вигнала домів, а други юж були потульними овечками — єдни зо страху, други жебы ся од ньої одченити, а були и таки, же іх того не обходило дуже. На тім наш бунт закінчилася, але то лем позорні, бо николи я и дакотри мої колеги не гварили зме молитву по польськи, лем по своєму — хоц тепер юж лем по тиху.

По тім бунті наша учителька юж перестала мене трактувати цукерками и давати похвали, што все попередньо робила, але не могла мінич зробити, бо тоти мудрости, што нам передказувала я гримімал дуже скоро и при кінці року дала загальну оцінку дуже добре, лем справування обніжила мі на добре (о єден стопень нисце). Але же то було юж остатній імпульс життєвий тогданьою Польщы, то по вакаціях юж зме не мали де ити до школи, бо Польщу занял Гітлер, а Габельова виїхала з мужем в свої сторони и юж зме їй николи більше не видили.

По прибытию німців в 1939 року школы по наших селах підпали українським владам, котрий німці наставили. Началося научання всіх предметів на українській языку, котрий мы не зовсім розуміли, а передовсім акцент буł для нас неможливим до научання. До того додано нам учиться, юж од третьої кляси в гору, язык німецький. Научання было обов'язкове и если дахто не госыпал бы дітину, то учителька могла би го подати на кару. Але я не припомінаю, жебы дахто буł приголошений до того.

Учительком за тоти воєнни роки була Любомира Гайдукевич, жена кривянського священника, Володимира Гайдукевича. Була она добром учительком, лем була дуже нервова. Мала она велики обов'язки фамелійни, то може не мала змоги нас допильнувати, як треба, але хоці начытися, то міг, бо подавала нам лекції фахово и систематично. Як сама не могла дати собі ралы, то помогал ій муж. св. В. Гайдукевич, котрий вчыл нас не лем релігії, але и выховання фізичного, географії, історії, приготовлял з нами штучки театральны и т. п. Учителька зас провадила з нами церковний хор, котрий пару років прекрасно співал в церкви и на представліннях в школі.

В школі мали зме в тот час дожывіння, то єст давали нам хліб з мармулядом або маргарином, макарон и чорну каву. Найліпши ученики доставали нагороды, то єст даяки деревянини (черевікі з деревяним сподом), книжки и т. п.

Заняття школільни в часі воїни олбувалися от зими в 1940 року до червня 1944 року. Окрім научання, ходили мы часто на прогулкы до Чертежа и до Млак, на которых зме зберали рослини лічничи: лопушки, івку, кривавник, бібки з ядлівця и други, котрий зме сушили и оддавали в школі, а за того давано нам по пару гропиць.

При школі існіла дос велика дітчина и для дорослих бібліотека, з которой каждый учень міг користати. Я любил баша читати и як юж на мою клясу кінчилася лектура, то я брал книжки и читал з висніх кляс або призначены для дорослих.

Научання уч. Л. Гайдукевич закінчилось літом 1944 року, бо по вакаціях юж ся не зачало, а то з поводу, же приполізился фронт на гіханю и крампну, котрий стоял в тих сторонах веце як штыри місяці. И аж по Гювім Року, коли втекли німци, зас зачалося научання в наши школи, а учительями зостали: Андрий Санферт з ваници и базарник з Панкной. Напередньо була лем єдноклясівка (4 кляси), а по воїні піднесено школу до двоклясівки (6 кляс). Хто хотіл кінчить 7 клясу, то мусіл ити до Гладышова або до Горлиц. Лем же довго того не было, бо в червні 1947-го року були зме бестияльсько вигнаны и вшытко зостало перерване.

На заході діти вшытки пішли по вакаціях до школ польських, а старши мусіли взятися за будяку роботу, жебы заробити на даяке мізерне утримання. Так же з моїх ровесників мало хо закінчил середміжне утримання. І часливи були моню або висшу школу, бо не было можливості. Іщасливи були моню роцники, котри покінчали школы сельські, а потім пішли в середні и дакотри на студія.

СПИСОК УРОДЖЕНЦІВ НАШОЇ ГРОМАДЫ, КОТРЫ ПОКІНЧИЛИ ДАЯКИ ШКОЛЫ:

ЯСЮНКА. — З Ясюнки було мало людей, котри бы мали закінчены школы середні або висши. Першим, за моїо памяти, ходил до середньої школы Василь Зорило (сын Петра), але не закінчил; потім в часі війни ходил в Горлицях и в Самборі Митро Дзьона, котрий проживат тепер в Англії; на вигнаню вчылися на учительів: Фецко Квочка (внук Ілька Квочкы), Фецко Докля, Анна Зорило (по мужу Гайтко), Митро и Мария Підбережняк (діти Семана Підбережняка), Ольга Пелеш (по мужу Підбережняк) и дуже покінчило школы середні, заводовы и висши, як Андрий Копча — скінчил висшу школу економічну, Семан Гайтко — Технікум Газовниче, Шкурат (Сов. Союз) — внук Амполя Гайтка закінчил здаєся університет, Анна Дрийовска — Технікум Почтове, Андрий Прегон — Технікум Телевізійне; а велике число покінчило и кінчат школы заводовы, середні и висши, што на вет трудно мі тепер вчыслити, бо не знам докладні о них. Што до висшого, то школы на заході можна было скінчыти, бо були розмаїтые можливості, но и хто мал понятия, то кождий дашто закінчил и здобыл собі фах. Але матеріально того не оплачалося, бо звыклі робітник заробил веце, як учитель або даякій службовец. Коли я зас зачал вчыти дітей в 1952 року, то я заробил штоси около 500 злотых на місяць, а мій кузин Іван Копча, котрий робил на Одрі при регуляції рік, заробил 1500 злотых. Але з часом поправилося и в 1961 року я юж зарабатял 1800, а вспомнений И. Копча 2200 зл.

ВЛАДА АДМІНІСТРАЦІЙНА

Если ходит о владу, то мы свойой не мали, лем за княжых часів, а потім були зме все в неволи, то окупанты назначали своіх агентів, котри стігали податки и утискали наших людей. Мали зме лем своїх найнишых представителів, то єст вітів потім шовтисів) и сельських або громадських радных, котрих безпосередньо селяне выбирали собі в чысто демократичний способ.

Вітами в нашім селі були такы люде: Амполь Гайтко, Митро Пелеш, Юрко Шведа, Михал Пац, Михал Василько и Лукач Докля; а потім в 1934 року поляки впровадили нову назуву "шовтис", то були на

нашу громаду таки люде: Фецко Урда, Михал Урда, Митро Кец и Фецко Мигалик. (Фецко Мигалик був остатнім шольтисом нашої громади, бо в 1947 року був вигнаний на захід.) Окрім шольтисів були інші підшовтице. Як шольтис був з Кривої, то підшовтисом був або ясюнчан, або баничан. И так за німецької окупації був підшовтисом Семан Смий з Ясюнки, а шольтисом Митро Кец з Баниці. Остатнім вибраним ясюнським представителем влади був Іван Гайтко, котрий був вигнаний на захід, але зо заходу повернувся до Ждані та проживав зо своїм фамелією. Іван Гайтко був дуже активний в стараннях за по-ворт до Ясюнки, але наразінич з того не вишло. И він єсти інші до тепер формальним нашим лідером, бо люде його вибрали в часі його каденції наступила тата трагедія, котра не направлена до гнес.

Хоць наши представителі були вибраны безпосередньо людми нашого села, але они не мали широкої влади на терені свого села, бо лем сповняли волю окупантів. Як то гварят: "Мусіли так танцувати, як ім окупанти заграли!" Але и так, если даний шольтис, підшовтис або радний був добрым чловеком, то и при так великом ограниченню міг прислужитися дачам добрым для своїх выборців. И більшіст тых наших представителів служили свому селу, своїй громаді як найліпше могли, но и зато іх кождий піанувал и рахувался з іх словом, но и гнеска ест мі приемно писати о тім и горджуся ними, же з так трудных обставинах служили они свому народу, як лем найліпше могли.

До обовязків вспомненых сельських службовців належали всі справи сельські, як збераня податків, выдаваня позвоління до Америки, розбір меньше важних справ судових, но и многи справи дотычуци громади.

Дальше притачаме допис, котру о Ясюнці написал Андрей Шведа, памятаючий добре I св. войні и события перед и по войні:

"Село Ясюнка, пов. Горлиці, положене высоко в Карпатах. По-выше села называли поміркы, де ест копец, то як были маневры в 1910 року, то войскове довудзтво повідало вітови (вітом был Юрко Шведа), же поміркы ся называют на войсковій мапі Липовка и же гора тата высша ест от Марешки. Село лежит меже Волівцом, Чарним, Жданчом и Кривом. Хотар невеликий, ліси на три стороны належали до панів, то селяне купували од панів дерево на опал. До панского ліса не вільно было ити, бо стерегли го лісничы. Селяне мали покус и своего ліса, громадзкий ліс и співку (понад 20 членів) в Каніковій Долині. Ліси туты мают за собом історию. З оповідання старых людей довідал ем ся, же колисий барз давно панове хотіли злучити од помірків аж до Річного з волівським лісом. Меже Гущом и волівськом Сухом тече річка в перунку Річного, а по обох ей сторонах было пасвіско и учкы. Панове пасвіско и учкы не брали. Селяне нато ся не згодили и ім пришло до битки, на котру газдове вышли з топорами, а бабы з попелом в запасках, котрий метали панам до очей. Панове и так не одступили --- аж як газдове ліс запалили. Товдиль панове виділи, же не дадут рады. Чисту землю не хотіли и так одступили. А част того ліса, што погоріл --- назвали Опалений, дальше ест Гуша, Канікова Долина и Суха аж до Річного вищтико зостало власностю газдів.

По панских лісах газдове покус зарабляли, бо зимовом пором робили гонти, рубали сяги. Жыди купували од панів букы на сяги; ялици на гонти, то хто мал добры коні и віз, то інші було байка, бо міг

кус заробити, але такий зо сокиром (лісоруб), то лем заробил на камфіну, на сіль и на дуган. В тих часах добрий слуга, што хіг виконувати вінитки роботи на газдівці, включно и косити, то достал 20 корон на рік и даяку одежду. Іншого зарібку не было. В літі лакотри ходили (до 1914 р.) на жнива на Венгри, де косили зерно баронам. Нашы ясюнчане ходили на Геретелик. Было двох газдів, котры брали зо собом 12 хвопів або и веце, але все до пары, жебы єден косил (підкошал), а другій підберал и вязал до снопків. Таку группу называли "чапак" и в кождій группі был провідник той группы. З нашого села ходили 2 чапаки або и три. Провідниками чапаків были: Иван и Данько Грацонь, но и Иван Перун. Плачено ім зерном, то ест пшеницюм або жытом. Од 1912 року юж жнива зачали одпадати, бо бароны зачинали впроваджати на свої поля машины-жнивярки.

По I св. войні в нашім селі жытя было дуже трудне, але кед бил добрий рік, кед капуста, бандурки и овес ся вродили, то было здорове жытя, але были таки роки, што пришол град, злива, то был голод. Были т. зв. комірники, што не мали ани єдной скыбы свого поля або стары люде без фамелії и близкой родины, то такы были примушены піти по жебраню. Але то было так не лем в нашім селі, але и по других. Земля в наших горах была пісна и потрібувала павожения, бо вода змывала ёй и лем каміння зоставало, котре мушено было зберати. Потім юж купували томасину и сіяли, але на тівкі не вродилося, жебы заплатил за томасину. В нас найліпше ся родил овочів: ябка, грушки, сливи, черешні, ягоды, черниці, малини, яфыры, гриби и т. п. Розмаity грибы продавали, а сошняки и риджыки дахто квасил. Біда, же народ не знал, што с тым робити. Садовину покус сушыли, карпелі тоже сушыли, то як бабы пряли, то гризли на сливу.

Не каждый мал садок, а хто мал, то не дозерал, но и всі з того корыстали. А каждый міг мати. Мало хто мал грядки, жебы посадил морков, котру діти так любили або огурки, дыню и т. п. Зато дуже нихто не дбал, лем жебы капуста, бандурки ся вродили на зиму. Землю обробляли так, як и іх дідо, лем же юж мали желізны плуги, а іх лідове мали лем деревяны, де на кінци плуга был кавалок желіза. Дуже маленька част газдів мали по пару коней, а тоты, што мали по єднім, то ся сирягали и ярували до співки. Дває газдове николи не мали коня, то обробляли поле коровами и ім выходило дуже туньше, бо коньови сіно дали корові, котра зас дала більше молока.

В перший ден, як ішли орати, то виносили хліб и свячену воду и клали перед худобом, жебы Пан Бог іх благословил при роботі, но и жебы урожай был добрий. Водом кроплено худобу и коні. По ораню, то юж была ручня робота: зерно брали до кошыка и сіяли по оранині, а потім загрібували бороном; косили до вавків, грабали до снопків и вязали повереслами снопкы, клали до стогів, а так звозили и укладали на поді. В зимі хлопи молотили зерно ціпами: двох, трьох, а и штырьох лупу-цупу на боіску. До 1900 року в нас нихто не мал купчой машины, лем домашні, што сой поробили сами. Як зерно змолотили, то го чистили руками, то ест метали зерно доторы, а другій плахтом махал и здувал полову.

Пізніше завитала и до нас нова техніка, бо кілька газдів ся зложили и купили млинок. Тот млинок через цілу зиму ходил по селі. В 1901 р. купили до співки молоцкарню: Антонь Зоріто, Стефан Квоч-

ка, Митро Кобан, Андрей Пелеш, Афтан Конча, Юрко Шведа и Гыба, то юж был великий прогрес в селі. Обслуга машины была така: штыврох хлопів ньом обертали, єден одберал солому, єден спонки розвязувал, а єден кормил (подавал спонки до машини), то змолотили за єден ден. Січкарні до тих часів мали домашні, то єст збили три дошки - жовобок, и стару косу на спружині, ногом ся притискало и так різалися житню солому на січку. Січку потім парили и давали худобі.

Але занім хліб смекти з того зерна, то ищы треба го было підіяти решетом, перечистити на столі, кус присушити и так змолоти в машини двома каменями. Хліб іли майже вівсяний, бо овес найліпше ся родил. Сіяли жито, ярец, але totы остатні зерна вимагали прогною, котрого все бракувало. Пшеницю мало хто сіял, бо потрібue она ліпшої землі. З вівса пекли хліб, варили кеселицю, пекли адзимку, а жито або ярец, то лем домішували до вівса. Петлюваної муки, хто міг, то купувал на Велигден на паску.

Робили люде тяжко на тот насущний хліб, але никто не нарікав, лем кед ся вродило. Зато житя было веселе и здорове и не треба было дохторів и медецини. А як дахто ся заховодил, то го насмарували честком и ся го ищы наїл, виліз на пец, добре ся выгріл и юж был здоров. Як дostaл "вроки", што го голова боліла, то были таки бабы, што знали одрабити. Пришла заварила воды, положила 12 угликів до воды, переварила воду 12 разів, штоси пошентала, шмарила углики по кутах и так казала ся той воды напити. "Голова зараз перестала боліти..." Таких ворежок, босорок, бачів, дохторів было дос, а они ся и гнес находят, лем же неграмотним и бідним народом.

Коли корова ся добре ненапасла або жіла даякой травы и упала на молоко, тонич інше, лем босорка молоко одобrala, але ворожка порадит, што треба робити. Як газдови добре ся всю родило, то він штоси знал, він ходил до бачы або він сам бача. Я ту дам приклад єдного газды, котрому всю ся добре родило, бо він пильнувал свого маєтку: возил лиця, мох и стеліл від худобу на гній. Засадил грушковий садок и я сам на totы грушки ходил. То на його полі ся родило, а за меджом сусідови ани половину тівко, а был то Романьчак.

Найгірша біда зо страхами, коли соньце за гору зашло, то якиса біда ходила и страшыла. Найвеце по пустых хыжах, на крижковых дорогах. Єден газда ишол зо Ждані з ярмаку, ніч го зашла, як то в зимі, завчасу. Пришол на Роспутья и штоси ся му привиділо. Зачал летіти домів, але сніг был зверха примерзней, то гружал. Ніч прилетіл домів, то и керпці погубил, лем остали му на ногах мокры гунянки. Люде казали, же то злій дух и померший грішник.

В нас жила вдова, моя нанашка, Примуска, але я лем єй кус памятам, як єй муж помер, то пару років штоси в коморі все шарудило. Раз в зимі запросила хлопів, жебы глядали, же ся боїт. Глядали, але не нашли ничего. Вдова дале не може спати, бо в ночы найвеце чути totы тріцьят, скрипит и шарудит. Закликала потім ксендза, жебы того злого духа позбытися. Ксьондз покронил священом водом, штоси почытаł, але и того ничего не помогло. Аж єден газда пішол и слухат, як сой штоси рапче, але взял сокиру и одшкіпил лубок з дерева, а ту жаба вискочыла. Были такы, што в ночы не пішол коло цментаря, а наш гробар, як копал гріб, то му дали выпити або сой сам купил, но и як ся змучыл то нераз заснул, тай спад цілу ніч и нич го не страшыло. Таких заборонів люде наступалися до съта, дахты в них твердо вірили

и барз боялися іх. Гробарем в нашім селі был Иван Долина, котрый походил з Волівце, а до Ясюнки пристав. Бо в тоты часы было такое сельське право, же як дахто пристав до села, а не было гробаря, то муселі быти гробарем.

В нашім селі были дває жыди: Хаім зо женом Істерком и діти Гершко Вовк зо Ждані и при нім мешкал Мендель Сайферт, котрин ходил по селах и скупувал яйця, телята, продавал іглы, нитки и так гандловал на жыття. Мали зме тіж єдного цигана, котрый назывался Кузма Михалік. Він был ковалем, а в 1912 р. переносся на Баницкій Вершик. Він был добрым ковалем, то перед ярьом мал дуже роботы, бо острів борони, чересла, лемешы, а Катрена покус ходила по жебраню, а як парібци робили музинку, то ідиали Кузму и його сына грати. Сын Петро грав на гушлях, а Кузма на басах. Они также грали по весілях. Тот циган, то была дос добра людина, лем молоды невісты циганів не любили, бо як ся циганя вродило, то запрошли найгонорівшы за кумы. На забавах, весілях дівчата, невісты с циганами не хотіли танцувати або паробок с циганком, то часами приходило до битки.

Жыди оба мали корчмы и гандловали чым могли. Были такі газдове, што любили выпити и там дашто купували, а запватити не могли чым, то жыди ім давали на борт. Жыд записал до книги скілько хотіл, а газда не записал, бо не мал ани книги, ани писати не знал, лем сой записувал в голові. То нераз ишли аж до суду, але жыд все выиграл.

В 1902 року в Кривій погоріла церков и школа. Дмитро Пелеш, звали Ильчишын, номер 51 з Ясюнки дал на Службу Божу. Одправлял Службу о. Пилишинович. По службі забыли загасити свічки на столиці серед церкви и обрус ся запалил, а од обруса дале. То было в літі в віторок, то дуже хлопів пішли до Горлиц на ярмак и не было кому ратувати. Я добре памятам. Я по полу дні пас корову на Вершику и я виділ чорну хмару над Кривом. Полетіл ем домів повісти мамі, котры вишли на двір и сказали, же Крива горит. А ту люде летят долов селом и кричат: "Церков горит! В церкви оген!" Оген в церкви долго ся дусил, а коли кривяне ся злетіли, бо дахты были на полі, то поломін вибухнул и не могли приступити и ничего не выратували, згоріло всіо дочиста. Школа была близко, то тіж ся запалила. За школы вынесли лавки и столики и што могли. Учителем был товдиль Кобаній, котрый по тім пожарі пішол до Гладышова. Тот пожар наробил великой шкоды. До Кривої належала Баниця и Ясюнка, а ксендза привозили з Волівце в кажду другу неділю. Люде ходили з Ясюнки до Чарного, до Линій, до Ждані и до Волівце. Люде без церкви не можут жыти.

Радошнине в тім часі мали дві церкви, то єст нову и стару. Церковний комітет з Кривої пішол до Радошнини и купил радошнинску церков, котру привезли до Кривої. Поставили єй и поправили, бо юж барз была стара. Юж мали зме де піти до церкви, але школы дале не было. На осін 1903 р. в Ясюнці зачали провадити школу на Розстоці, бо там была пуста хыжа коло Дзьопы. Привезли столики и лавочки, што вибрвали в Кривій з огня, зылнали Гурка з Маластова за учителя и зачалася наука. Діти з Ясюнки и з Кривої розмайтого віку вчалися в єдиній класі. Книжкы спровадил з Липной Пелешык. На пробу зме мали двоякы книжкы, то єст стары, но и новы надрукованы юж фонетиком. То нам дали новы, же ся легше вчали. Діти через зиму мали добрий початок, бо навчалися азбуки, але зима злетіла скоро и коли сніг зачал гинути и юж видно было купы и землю, то юж діти не посыпали до

школы, бо ім треба ноганичів або на поле з худобом. То што ся навчали через зиму, то забыли через літо и зато нем пару могли читати, што мали поміч дома. За старших мало хто знає читати. В нашім селі девять осіб знали прочитати або написати лист на 66 нумерів в селі з двома корчмарями и з єдним циганом.

Од 1902 року школы не было на три села: Баниця, Крива и Ясюнка, бо всі тоти три села належали до школы и до церкви в Кривій. Но и не было школы аж до 1910 р. Вертаючи назад до церкви, хочу зазначити, же ксьондз хотіл, жебы му поставили клебанію, бо юж ся хилила за старости. Клебанія била в Волівці. Лем наїни три села ся чато не згодили, бо він был приписаний до Кривої. И тоти три села не хотіли го привожати, бо були таки, што не мали коня. Через літо ся спрігали, бо дорога була плавна: камениста, болото; в зимі сніг завалив через ліс, то єдним коньом не порадил. Тоти, што не мали коней, то мали быки або лем коровы, котрима обрабляли поле. То и по попа запрігали быки або коровы до воза без півкішка, лем даяки гніниці, плахту соломы и гей в собі и од себе по ксенду. Ксьондз на таке ся барз гнівал, же му не хотят ставити клебанію, то повіл тым трьом селам, же не буде до Кривої приходил, лем што третю неділю. Тоти три села хотіли поставить клебанію в Кривій, але ксьондз повіл, же не мають церкви лем капличку. Товдиль кривянський комітет урадил будувати нову церков. Але ставити нову церков, то не было легко, бо треба грошей, а нашлися таки, што не мали на сіль.

Помимо вшыткіх перешкод зачали будувати церков. Найперше треба было грошей заплатити майстрям. Майстрове були таки: головним был Сиротяк з Гладышова, помічники -- Афтан Копча и Петро Кобан з Ясюнки. Головним керовником той будови был Ю. Шведа з Ясюнки. Газдове в зимі стинали дерево в клебанськім лісі, різали швали, привозили до Кривої и помогали, што могли. Каждий газда мусіл дати грошуєву поміч, што му було назначено. З Америки покус присывали отдельны люде. Юрко Шведа и други були выбраны піти по колекті на церков по других селах, але не ходили. На дзвони прислали з Америки и Стефан Квочка ст., н-р. 46 дал на престіл, Кузма Михалік, циган, зробил трираменны кресты и так помала була вбудуван церкв. Церков посвячали в 1907 р., а була она дуже красива. При посвяченню чернянський ксьондз мал проповід и величал всіх селянів, церковний комітет и Юрка Шведу за його добру роботу, за довгий и тяжкий труд од самого початку 1902-1907 рр., чтобы поставить дві церкви и припровадити всю до порядку. Шведа был церковным газдом и секретарем, а в Ясюнці был війтом.

Хоц були дві церкви, але ксенду все ищи возили, як и перше, но и так ся з ним посварили, же затягли справу до суду. Ксьондз конечно хотіл, жебы му ставити клебанію в Волівці, а они не хотіли, лем в Кривій. И му повіли: "Мы тепер мame церков, капличку и мame стодолу, але він и нато ся не згодил. То так ся посварили, што затягли справу до суду, як юж єм споминал, котра не закінчена до гнеска. Тот ксьондз был добрий чловек, служил народу по старому, бо як ішол з переносом, то величал: "Вас всіх православных християнів!" Він был русского духа. А на початку воїни закопал всі документы и книжки церковни, а сам з фамелійом пішол до Росії.

Од 1910 р. до I воїни в наших горах штоси кипіло. Одбывалися австрійські маневри. В тих самих часах священик Сандович пришол

до Грабу, бо того село в наших сторонах найперше перешло на православіе. Потім Чарна, Липна, Незнайова и так дальше. В 1912 р. були выборы, на посла ішол Длугош з Санкови и Андрей Цисляк (отец знаних нам всім Цисляків) з Устя Русского. З кожного села висилали єдного або всеце голосувати. З Ясюнки был выбраниці Юрко Шведа и Андрей Пелеш. То було в зимі. Выборы были в Санкові и хто голосувал на Длугоша, то го добре обходили: давали му істи кобасу, пити и т. д., а хто голосувал на руснака, то поляки били и мусили втікати. Длугош выграв.

В 1913 році што раз то більше было чути за перехід на православіе. В зимі по наших селах ходило войско. Люде під страхом знали, што приходить до воїни. В селі Воловец зробили список и хотіли перейти на православіе. В Кривій було нару українофілів, а головним был Петро Быбель, котрий ся не крил и кричал, же він українєп. Быт він дяком в Кривій, вітом и писаром на Криву и Ясюнку. Він был не лем українцом, але и австрійским шпіцльом. Служил Франц Йосифу при войску якимсь офіцером, но и знал по німецкы.

Мы в Ясюнці мали читальню М. Качковского, ищи од 1910 року приходили книжечки до читальні, то повіл шандарім, же до Ясюнки приходять русски книжки. Читальня была в Антона Зорилы. Шандаре пришли, але не нашли русских книжок, то значят з Росії. Він ясюнчани, нів ненавіділ и кричал, же москалі. Юрко Шведа был в Ясюнці війтом, а в Кривій церковным газдом и секретарем. В Ясюнці потім Петра Быбля вишмарили з писаря, а зъїдили Пелешыка з Липної и Семана Вислоцького.

Пішла гудка, же Ясюнка и Баниця хотят перейти на православіе, и же ясюнчане возмут тоту стару церков до Ясюнки, то кривяне хотіли церков спалити. Ясюнчане в єден ден рано, ціле село, пішли з возами до Кривої, церков розобрали (тоту стару з Радоцини) и привезли до Ясюнки. Дмитро Пелеш (називали Петришын н-р. 33) дал пляц на за-Ясюнки. Кривяне пустили гудку, ден пришли шандаре и заборонили докінчыти. Кривяне пустили гудку, же ясюнчане вкрали з Кривої церков в білій ден и подали до газеты "Народна Воля" в Америці. В 1914 року я пришол до Америки до села "Народна Воля" в Монтана, но и швагер мі каже: "Вы добры злодії, стры Чернецкой в Монтана, бо сте вкрали церков в білій ден!"

— То правда, бо я тіж помогал, але ци вкрали, то не знам, бо я чул, же ясюнчане купили. — Швагер Чернешкій показує мі газету "Народну Волю" и каже: "Прочитай сам тоту статі!"

В I св. воїни церков в Кривій зас погоріла и по воїні тоту стареньку церков з Ясюнки знов перевезли до Кривої, котра служила за довоєнні роки. А школу взяло два роки побудувати и в 1910 р. діти зачадовгы роки. За тих десят праві років не было школы в Ясюнці. Ходили до школи.

В єдну зиму, як памятам, в Баниці мали читальню, котру заложил Петро Сайферт. Вчыл він тіж дітей, вивчыл хор, котрий співал в церкви. Петро Сайферт мал в Баниці тіж кулко (кружок) рольничий. Старши за него знают. Зас його брат Андрей был учительом в Ждані. До Кривої пришол молодий українєп з матер'ю. Дуже добра людина. Діти го любили и ся добрі вчали.

БАНИЦЯ

ЧАСТ ІІІ.

Село Баниця, повіт Горлиці лежить меже селами: Воловець, Крива, Вірхня, Панкна и Бортнє. Гаходяться там таки назвы частин хотару: (нижний конец села) меже Верхами, коприви, Молнач, меже потоками, кустриця, під Гірком, Дебря, Цигольський, гора, коло Лісика, глаты, Баницкий Вершок (Баницкий Вершок добре знають вищыты кривяне, ясончане, черняне, липяне, радоциняне, довжане, вышыватчане, грабяне, ожынняне и незнаївчане, бо тамадиль іхали до Горлиц, а як везли дашто тяжке або дерево, то мусили спрігатися, жебы витягнути віз на Долину.), Обочи, Долини, Проломиска, Лісківці, вані, Горб и Магурич. Магурич ест єдном з найвищих гор в нашій околиці и лем уступят гладышівской Магурі.

Баниця мала около 600 гектарів землі, то ест поля орного ок. 400 гектарів, а решта ліси и пасвистка.

Легенда голосит, што село заложили давни збійники, которы в давных часах (середні вікы) нападали на шляхецкы дворы и ховалися в горах Карпатах. Дворы шляхецкы мали в руках поляки, которы называли тых збійників "бандиці" и правдоподібно од того слова принялася назва села Баниця. Тото было переказуване з покоління на покоління, а я особисто чул того оповідання од мамы Навля, Якова, Семана и Михала Куривів, которая любила мі хоцколи оповідати за давни часы прекрасного села під Магуричом — Баници. Мама Курилів походила з роду Фешів. Што ест в тім правды, то трудно гнес потвердити, але може быти, што якыса частка правды существует и в тій легенді, бо по цілій Лемковщині сут розширены оповіданя за збійників.

При тім ищи хочу додати, же старши люди оповідали о тім, яко бы то мала быти щыра правда. Додавано ици до того, што коли "бандиты" (збійники) заснували село Баницию, то и про "бандитів-збійників" оно остане знищене. Же тоты народны пророцтва мали кус правды, то довідашся, дорогий чытателю кус дальше, де буду вспоминал за баницку трагедию в часі війни и по війні.

Ніч зачну писати дальши факты за знане мі, бо сусіднє, село Баницию, котре ділило вспільну долю з іншым селами Лемківщины, то найперше выміню ту імена и назвиска газдів, которы жили там за моїй памяти до року 1947. А зачну од нижнього кінце:

Петро Шкимба, Петро Феш (Заяц), Иван Мотыка, Иван Шкимба, Миколай Гілета, Михал Феш, Павло Курило, Михал Дзьолпа (де перве был Кец), Стефан Быбель, Андрій Феш (зо Спуста), Василь Бігуняк, Петро Феш, Петро Ротко, Митро Гуреш, Митро Налисник, Константій Підліпчак, Агретина Гуреш, Петрина Скворонок, Стефан Пласконь, Андрій Вислоцкий, Михал Вислоцкий, Антоха Вислоцка, Иван Мотыка, Андрій Сайферт, Михал Курило, Юрко Мотыка, Иван Гуреш, Осиф Каніцак, Юрко Федорко, Кузма Ковтко, Стефан Філяк, Митро Філяк, Андрій Шопа (зят Смия), Михал Косар, Митро Кец, Петро Гебуз, Кундрат Обуханич, Гриц Гбур, Андрій Васічко, Филип Кец, Стефан Мотыка, Кундрат Гбур, Стефан Лепак, Анна Мадзік, Петро Романьчак, Рузя Філяк, Гриц Гайтко, Фецко Сайферт, Петро Шкимба, Гриц Кец,

Іван Журав, Василь Смий, Василь Філяк, Павло Гуреш и Крестифор Дитко.

Село Баниця належало разом зо селами Крива и Ясонка до єдной громады и парафії. З того поводу дакотры факты, як істория церкви и школы, будут вспільны всім тым трьом селам. Што ест вспільне, то не буду повторял, бо описал ём дос широко на попередніх сторонах, лем опишу тото, што ест виключно баницке.

Баниця під снігом. Вид на нижній конец села, де стоять інші парущі, в которых мешкают гурали.
Дальше видно Баницкий Вершок.
Фото Я. Курило, 1968 р.

Так, як и всі села на Лемківщині, Баниця мала свої события, которы не зостали нигде записаны, лем были переказуваны с покоління на покоління. Нераз тоты факты, коли іх оповідал добрий бесідник, были интересны и можна іх было слухати цілыми вечерами. Были то переважні оповідання о пережитих родових, природі, обычаях, и т. п. Будучи малым хлопцем я приходил часто до моїй сестры Марини Курило и там ём слухал тых розмайтих оповідань, которых мі наоповідали старши баничане.

В давних часах баницкы газдове корчували ліси, которы отачали долину села, што здобути вене землі під управу рослин, которы они управляли. Земля, в тот спосіб здобывана, была дос лобра и початку ліса дос довго родила овес, яреч, яре жыто, оркіш, бандура, карпей, капусту, горох, біб, физолю и т. п., лем треба было єї під часу потгоїти и виправити. З бігом часу люде вчалися ліпше землю управляти, навозити, то и родила ліпше. Пробували сіяти пшеницю озиму або яру, которая при добрій управі покус ся удавала, переважно в долині села и на нижнім кінци. Найпланьши землі были на граници з Бортнім и на Магуричы, де росла лем кустрица и велика кількість яфырника. Баниця была знана на цілу околицю з яфыр, которых ростло найвеще в Мокначы и на Магуричи. Коли наступил сезон яфыровий, то не лем мішевы селяне (зачынаючи од маленьких, а кінчаючи старих), але и з окolinaх сел тягнули цілі групы, чтобы назбрати про себе и на продай тых смачных чорных ягід.

Яфыри ролилися праві каждого року, але были роки меньше або вене урожайні. Часом зас трафлялися на звичай урожайні, што люде не дали рады цілого того богацтва зобрести, котре оставало для житеїв лісів - - птахів и звірят.

Яфыры були дуже смачни і в сезоні всі люде дуже їх споживали. Можна було їх істи просто з яфырника або приправити сой цукр'ю ци сметаном. На окрес зимовий переховувано в бутлях, слюїках або в горцях т. зв. камінняках, лем треба було до них додати спеціального порошку, котрий купуваво в Гортицях, жебы запобігнути зопсую. Хто міг купити дуже цукр'ю, то засипувано тукр'ю і в тот спосіб не исулися. Так перехованы яфыры були добри аж до другого сезону. Переважно споживано їх в постах (різдвяний і великий), то єст з хлібом, а надвижка соку була улюбленим напитком і домовим лікарством.

Треба признати, що баницькі газдове були дуже уцтывы и цыры, же позваляли приходити на іх Мокнac и Maguric, бо то з тым было авязане и знищеня ліса, травы на пасвиску, а хоцьколи трафилися неуцтывы збераче (переважні діти), же стопочали зерно або бандуры на прилігаючім до яфіровых місц орных полях.

Що я зауважив і запам'ятал, то хочу призвати, що баничане газдували добрі, бо всядило було поле пооране і вроди, як на наші гористы терени, були красни і утриманы в добром порядку. И жили вшитки, можна повісти, середньо, лем перед самом II св. війном, коли не було доступу на еміграцію, ани на місци не було жадных додатковых занять, дуже молодых поженилося и они були в кепських обставинах, бо досталася ім маленька част землі дагде під лісом або на помірках, то ясне, же не було роскошу. Але тата проблема існувала по всіх наших селах Лемківщини.

Лісі в Баниці були витянуты праві дочиста, бо всі праві газдове попродали дерево на пняку жыдам и думам, же лем зостал чевічтятій ксенжій и жыдівский лісі, но и з нару газдівських, а реїта виняткы були витянуты. В сусідніх селах газдове того витята лісів не похвалияли, бо уважали же треба з лісом оцадні газдувати, жебы не лем гнес було добрі, але жебы забезнечыты и будуны покоління. Але выпадкы по-літнічны поготылися некористно для нас лемків и тоты, што критикували баничанів за витята лісів, гнеска мусят признати ім, же зробили добрі, бо баничане взяли грона за своі лісі, а іх сусіде в Кривій, Ясениці и других селах Лемківщини зостали выгнаны и лісі їх витяли гнеска полякы. Не єден жалувал того и рспоминал поступок Баниці.

В практиці, то лемляного баничане вишли добрі, же продали лісі, бо нас вигнали. Але коли бы пришло нам там дале жити, то баничанім было бы тяжко вижити без лісів, бо молодий не садили, а сам скоро ся не розширит. Можливо, что они "дашто предвиджали", як поточиться судба нашого народа на Лемковщині...

ШКОЛА

Шкоду баничане побудували деси в роках 1934 — 1936 и була она поставлена повище Натичинка. Я сам був в тій школі два рази, яко учень першої класу, в літі 1939 р., коли нас учителька Габельєва з Кривої попровадила на прогульку до Баниці. Там в баницькій школі мали зме встречу з дітьми и учителем. Обоє учителі були поляки, бо а приділили нам "польських патрійотів", щоби нас маленьких першокласних учителей в тих часах потяки попереносили на польські терени, класників поумадені ки польонізували. (Але о тих справах написано ест широко на попередніх сторонах о школі в Кривій).

Другий раз був єм в баницькій школі, але юж в часі німецкої
окупації. В тот час в Баници була учителькою жена Андрея Сайферта,
отра тенер проживат з троїма дітьми деси ту в Америці, а чув єм, що
Нью Йорку. Зас єй муж, Андрей Сайферт, живє на вигнаню в Зелено-
урскім воєвудстві. Побыт тот ся мі кус запамятали, бо уч. Сайферт при-
готовила концерт и представління. Не памятам, што за представління бы-
ло одгрыване, але памятам до гнеска єдину зворотку співанки:

Мі приснился сон дивненький,
Що приїхал мій миленький,
А я встала засвітила,
Нее того, читом любила.

піванку туту співала прекрасно Анна Романьчак, котру єм знал, бо ви-
а она з нашого села, а в тот час служила в Сайфрів.

При тім концерті запознав єм собі колегів, а то Підліпчаків. Фе-
тів і інших, котрі тепер всі проживають в СРСР.

Перед 1934-1935 роками баничане належали до школы в Ґривіні перед тим там іх діти ходили вчитися, але о тім єст писано на іншім лісінн. Треба бы было вымінити ту и назвиска учителів и учеників, котры покінчыли тоту школу, але то не єст в моих силах, то лем всномнулька осіб, котры зашли кус дальше в своїй освіті и знаны были и сутре лем серед наших баничанів, але и серед Лемків там в краю и на еміграції.

До приходу німців в наши сторони учительюм, як юж єм спомінал, був Гвіждж Генрік поляк, а в часі німецької окупації учительюмала жена Андрея Сайферта. По войні, то єст в роках 1945/47 школа в Баници не була отворена, бо більшість людей виходили до Росії, а тих, хто залишився, то ходили до школи в Кричеву дітей, що остали іх родиче в Баници, то ходили до школи в Кричеві, де вчали учительі: А. Сайферт и Базарник з Панкної.

За учеників не можу дуже написати, бо totы, што ходили до ба-
нницької школи, виїхали, як юж єм спомнула, до Росії, то незнам, як там
ся урядили. В кождім разі многи з них покінчыли школы и роблят на-
рповідних роботах.

О тих, що знам, же вишли вище од своїх старших братів і сестер, то сут таки: Петро Сайферт, брат Андрея, покінчил вищы школы, але не знам де и якы. Знаний він ест на еміграції, де видавал для членків газету, на выдаваня которой пожычил грошей од своего брата Осифа, але не вишло на тім добрі и мусіл перестати выдавать газету, а брат Осиф з того аж захворіл умислово и жыл потім в Баници при наймолодшім браті Фецку. Петро Сайферт проводил тіж жыття культурно-просвітительне в Баници перед виїздом до Америки и по повороті перед II св. войном. Жыл він потім на Помірках, але на початку війни німці забрали го до Осьвенцімія и там загнулу.

Андрей Сайферт — вивчався за учителя и довгы роки речы в селі Ждыны — аж до року 1944, а в роках 1945/47 в Кривій, а пак быў выгнаний на захід и учыткювал в Зеленогірськім воевудстві и там жыє до гнеска, але юж на пенсії. Діти Андрея Сайферт, ту в Америці, тіж цокінчыли высшы школы, але они з лемками не тримают.

Ту хочу зазначити, же за німецької окупації з Баниці пішли до середньої школи таки учні, як Митро Гуреш, Марія Бігуняк, Петро Гілєта та Фешы. Знам лем, же Марія Бігуняк єст учительком, а решта не закінчили школи, бо всі розшилися по світі: П. Гілєта єст в Англії.

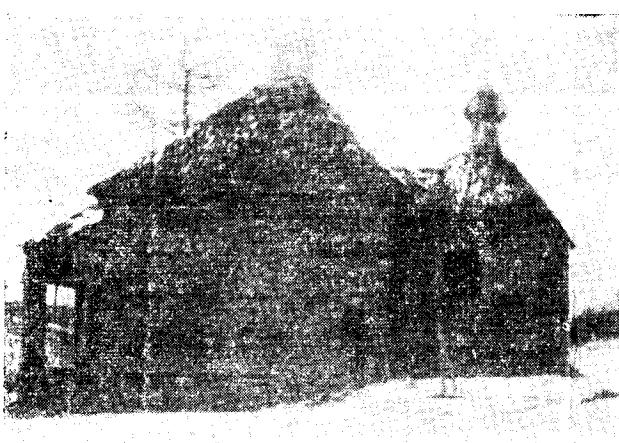
На вигнаню з тих пару фамелій, що не пішли до Росії, то вигналися на учителів: Ковтко и Ярослав Курило; други сут шофераами, трактористами и т. п. В Сівітському Союзі дівка Стефана Быбля закінчила школу (Технікум Коляйове) и робить завідуючим стації коляйової коло Тарнополя.

Решта учеників баницької школи не вишли на ширший світ, бо лем покінчили школу, жебя знати писати и читати, но и рахувати для своїх потреб, хоць були серед них и здібни. Але перед II св. воїном має хто міг собі позволити дати вивчите літичу, а котры покінчили, то з великим трудом, а и о роботу было барз трудно для інтелігента — земка. В часі війни и по віні тіж было ици тяжше, но и перешколило тому дуже переселеня, вигнаня и розмаіты трагедії.

Школа баницька не існувала довго, бо зараз по виселеню поляки розобрали її и перевезли до Гладышова, де дальшє служит за школу.

ЦЕРКОВ

Баниця, так само, як Крива и Ясюнка належала в давних часах до парафії и до церкви в селі Воловець. Потім в 19 віку хтось з кривянів подарувал гронт на клебаньшину, а Демчар пляц під церков, то вспільні тити три села побудували церков в Кривій, а священника привозили з Волівце за коляйком. Так було аж деси до року 1930, коли то св. Володимир Гайдукевич перешол мешкати на стале до Кривої, бо Воловець переніш на православіє. Але в тих роках, то єст деси в 1925-1930.

Так виглядала баницька церков в 1968 році. Церков ту баштанче побудували, коли перенесли на православіє.

на православіє переходити в Баниця. Іри церкви в Кривій зостало лем пару фамелій, а кілька фамелій... Шкыльба Іван, Гуреш Іван и Ротко Петро — переніш на віру баптистів. Так што по 1930 році в невеликім селі Баниця виниклося аж три одміни християн: православни (більшість), греко-католики и баптисти.

Тити, які переніш на православіє, то побудували собі маленьку церковину виснє Спуста за водом. Священника зас возили з Волівце же, бо сама Баниця не могла утримати. Річы до церкви мусіли зас купувати, хоць в Кривій мати свою част.

ТРАГЕДІ СЕЛА БАНИЦІ:

Коротко єм описал за Баницю, бо уважам, же дуже справ єст описано на других місцях, котры лем бы треба было повторити, то я лем старался выбрать титы факты, котры належат до Баниці. Котры факты сут вспільні всім трьом селам, то старал єм ся іх описувати лем раз, хоць не все ся мі тіто удало.

Вспільна була довгы рокы церков, школа, вспільні сут нашы звычай, занятя, співанкы и ціла наша судьба; вспільно собі помагали, радили єдны другым, женилися; но и на вспільнім цментарі спочывали засмучений, же судьба не дала нам быти дальше разом, чтобы будувати гнес нове житя в наших селах, але майме надію, же колисий спра-ведливіст мусіт побідити. Пречі и наши братя з Баниці, Кривої и Ясюнки боролися за ліпше за ран, котры згинули в часі I и II св. воїн в концентраційных таборах, тюрмах, в партизанті и на фронті. И не лем, же сами не дочекалися дачого лішшого, бо згинули, але и для своіх потомків нич не выбороли, а противні — іх потомки остали найлю-тішше покривджені в історії нашої громады.

ТАЛЕРГОФ (ГРАЦ)

З Баниці так, як и з других сел, были вивезены на муки до Таллергофу такы газдове: Ваньо Смій, Іоанн Сайферт и Бігуняк. Переходили они страшны знущаня од австрійских зверхників того обозу.

ОСВІНЦІМ

Як чуєме о тій назві, то аж мороз переходит по нашім тілі, бо припоминається нам бестияльська метода нищення людей гітлеровскими людоїдами. З Баниці згинул там спомнений юж Петро Сайферт, а Євка Шкимба повернула з того обозу, але зо знищеною здоров'ю. Євка Шкимба дostaлася до обозу за Стефана Гілеть, ей кузина, котрий был в партизанті и німці глядали, а жебя слід змылити, то Євка написала лист з Німеччини и дала імено Стефана, што потім гестапо викрило и зато її посадили до обозу.

ПАРТИЗАНКА

Найгірше потерпіла Баниця в часі німецької окупації. Не мам ту думці контингентів, ци примусових робіт, але трагедію, яку перенесли баничане од німців і іх слугів — січовиків.

По нападеню гітлеровців на СССР в 1941 р. здавалося, же юж іх никто не встримат и завоюют цілій світ. Єднак пізнішы рокы показали, што наши переконаня были мыльни, бо на Москві и Сталінграді (тепер Волгоград) гітлеровці стратили найкраць свої силы и ініціатива перенесла в руки Сівітського Союза на всході, а США и Англія на заході. Не малу ролью одограли тіж партизане, котры нападали на німців в окупуваних ними краях. И можна сміло повісти, же од Москви и Сталінграду през цілу Европу вирости, як гриби по дойджу, огниска партизаского сопротивленя, котры висаджали потяги довозивши про-взянят и амуніцію, нападали на меншы отдельы німецьких войск, на вязниці, на обозы воєнноплінних и т. п.

Єдним таким огниском партизанского руху была Баниця. Деси

В роках 1942-1943 повстає сильна група партизантська, котрої організатором був Лукач Шкимба. Як повстала та група?

Не можу докладні того описати, бо не мал єм можливості довідатися єй історії од безпосередніх учасників, бо всі загинули. Лем можу зазначити, же рекрутування членів одбувалося в тот спосіб, же члени той групи ишли даному газдови дашто робити в полі; косити зерно або сіно, орати, конати або огартати бандури, рыхтувати дырва, але в подальши місця од села и там під грозьбом и присягом втігано даного газду або парібка до партизантів. В групі тій было и по двох з єдной хыжы, то ест отец и сын або двох братів. И лем пару баничых газдів не належало, котры злагли в чім ест сирава и не хотіли сусідской помочы.

Коли іде о діяльністі баницьких партизантів, то они найважче організували засідки на Maguri, де нападали на німців, повертаючих з Горлиц до Конечної на пограничну пляшівку або на гвадышівських січовиків. Розвідку свою мали барз добру, бо єден із членів, Андрей Гбур, повернувшись з роботи в Німеччині, де навчався добре німецької мови, був переводчиком при німецькім коменданту Дуве в Устю Руським. Дуве був комендантом над січовиками. В такім выпадку А. Гбур знал вшытки заміри и рухи січовиків, то легко ім було уникати поважнійшим потычкам.

Припомінам собі, як зме мусіли вартувати в селі и по полях, щоби нико незнайомий не крутился в даній околиці, а єсли дакого ся зауважило, то быв приказ, під каром смерти, замельдувати на поліцию. Я сам пару раз был на такій варті, але никого и николи ём не виділ, бо по правді, ани ём не смотріл за никым, лем жебы одбыти колейку. Баничане все деси виділи партизантів: раз на Лісківцях, другий раз на Магуричы, а третій раз деси інде, лем же прибывши на указане місце січовики и німці николи никого не нашли, бо деж могли найти, як партизанте были з ними за провідників.

Коли таке дашо викрили і Дуве їх повідомил, же прийде на облаву, то баницький шовтис, товдиль був шовтисом Митро Кец, відправив свого брата Філіпа і других по Баници, Кривій і Ясюонці за курами, яйцями, маслом, хлібом і другими продуктами, жеби шовтис мал чим тих німців і січовиків погостити. Але як ми ся довідали, то може єден раз погостили тым, а решта збераня ішла до партизантів. Зберали заєдно і люде домышлялися, що ся робит, але кождий тихо сіділ, бо боятися о свою скору.

При тім видно було, же більшіст баничанів маються дос добрі, як в тім самі часі сусідни села були в великім недостатку. Баницькі пірбци ходили країні позбераны и на всіх іх членах фамелії видно було ліпши вахи, як на других. Як дахто ім звернул увагу, то повідали, же ходят на Словакы и гандлюют, то зато ся мають ліпше, як други. Тівко в тім було і правды, то трудно удоводнити, але люде меньше все уважали, як ся справы представляли, лем же вшытко так остало и може и ліпше, бо мы всьо пережили. а они бідаки потратили своє моладе житя и оставили сиротами своїх дітей, жены и старых родичів.

Але не довго баничанім ся вело добрі, бо де війна, то там мусят быти и жертви. Найперше був забитий Лукач Шкимба. Зостал він забитий меже Свіржовом Русском а Бортним, де на них напали німці зо січовиками, а на сайд напровадил іх шовтис зо Свіржовы Р. Жена Лукача Шкимби, по його смерти, барз нарікала и партизанті боялися. Ѵа в

означи по утраті мужа, може іх зрадити, то урадили єй згвадити зо-
віта. Так і зробили, а вирок тот виконал Гриц Кец, о чим признался
по заарештуванню го в Устю Русским. Было иные даже розмайтых бесід
по тих партизанах, але я не могу писати, коли не мам докладных фак-
тів. Еден єст факт важний, же баничане виступили протів найгіршого
ворога людства -- гітлеризму и його слугів, то виштко інше треба за-
быти и вибачити, бо тото єст важніше од вишткого.

Зима з року 1943 на 1944 була для баницьких партизантів літа
спива, бо нашолся якись провокатор, що іх вшитих видал і вшит-
ки були виарештувані. Дакотри з них сідили в Устю Русським і там на-
постерунку єден з них, Андрей Гбур, повісився, а решта вшитих ви-
везено до Ясла і там всіх іх постріляно. Лем єден з посеред них уник-
нув арешту і потім кривляся, то був Стефан Глєта.

Заарештувані були і згинули таки баницькі партізанте: Феш Степан (як звали до Заяця), Феш Михал, Быбель Степан, Налисник Осиф, Філяк Митро, Філяк Фецко (син Митра), Шопа Андрей (жена-титій був в Смия, а походил з Ясюнки), Косар Михал, Обуханиць, Романьчак Петро, Гбур Андрей, Шкымба Іван, Філяк Василь і Кен Гриц. То була окропна трагедія, котра встрітила баничанів і з баничанами ми всі того барз переживали, але нич єме не могли порадити ани помо- чи тій справі.

Юж видно было в 1944 року, що німці програвають війну, бо юж
до нас чутка, о іх цофанюся з Росії. В Баници, як и по дру-
хих селах, були так само розділены біженці з України. Єдного з тих бі-
женців єм знал добре, бо мешкал в моого швагра, Павля Курилы, а звал-
ся Петро Петренко. Походил він з Києва. Часто з ним приходило мі бе-
їдувати за Київ, за школу и т.п. Він перший оповіл мі широко за сто-
лицу давної Руси и теперішньої України, котру 16 років пізніше єм
сам одвиділ.

Літом року 1944 в Баници впав англіцький европлян, котрий перевозив групу поляків — партизантів, котрих мал зошмарити на парашутах в центральній Польщі. Перелітаючи понад Карпати зостал нарадений німецькими европлянами і запалений літаль понад Ясюнку, Кдяню, Воловець, Незнайову і в кінці пільоту вибрал собі найрівніше місце до льондування — кривянські Сиглы, але зльондувал за далеко, но втрепался до берега в Цигольськім. Там він розбился на куски і спасився разом з пасажерами. Було то літом вночі. Дакотри люде вартивали бандури, то виділи, як кружыл, ніч не впал. Оген палючогося европляна освітил цілу околицю, то всі зме повыходили з хиж і обсерували зме tot винадок з далека, бо близко не мож було підійти з поводу страшної стрілянини — вибухала од горячкы амуниция, гарната і бомби. Коли зме пішли видіти на другий ден, то указаліся окронний видок: криво лежало при дорозі, а решта куски желіза, бляхи і інших опалсных річей, змішаних з попелом і кавальцями людзкого тіла і волося рознесены по цілім Цигольським, лежали на траві або на кряках, а моторы вбилися до берега. Німці приїхали видіти tot випадок, але одышли з усмішком на твари, же то іх діло.

На Сигвах, ту коло циганів, лежал єден забитий, бо вискочил на
рашуті, але юж занизко і ся му парашут не отворил. Был він родом
познанського и по войні родина го забрала з кривянського цментаря.
Це молодий маю ся виратувати, которы вискочыли перше. Єден

Пару людей мало ся выратувати, котры выскочылі на

Мужчина навет бесідувал з котрысъма нашымъ людми, што одвиджали тут выпадок.

По приході русскихъ, баничане в 90 процент выїхали до Савітскому Союза, бо лем зостали такы фамеліи: Феш Петро, Шкымба Иван, Кыцей Асафат, Курило Павльо, Євка Дзьола, Сайферт Андрей, Сайферт Фецко, Гуреш Иван и пару повернуло з Німец — Курило Антоха, Каніщак и други. В Савітскім Союзі баничане оселилися в ріжных областях, але найвеце іх жыє в Львівской и Тарнопольской областях.

Вертаючи ицы до партизантів, то хочу спомнити, же лем єден з партизантів уникнул арешту, то ест Стефан Гілета, котрий укрывался довгы місяці, но а по приході русскихъ зостал повітовым комендантам Уряду Безпеченства Публичного (У. Б. П.) в Горлицях. Але не тово го был на тім становиску, бо в часі парумісячной службы выїмал и пострілял пару укрываючыхся на нашихъ селахъ січовиків, поарештувал шовтысів (меже іншыма и М. Кеца з Баниці), війтів, священників и другихъ, на которыхъ мал данто тяжке, або же служыли німцямъ, но и переслідувал тыхъ, котры йому дашто пошкодили в часі укрывання. Но и деси в квітни або на початку мая 1945 року, коли пришол до родичів в Баници и ночувал в своімъ домі, то бандеровці на нього стерегли и го зоспаня забрали, а родину окропні скатували. Потім на Лісківцях го мордували цілу ніч. а на рано (правдоподібно юж замученого) повісили на сосну в Долинах над Панкном. Так загынул остатній з баницкыхъ партизантів. Похованій ест на цментарі в Кривій и має на гробі памятник з савітском звіздом.

Деси внет по тім выпадку баничане выїхали до Росії, а Баниця зостала праві пустом. До Бігуняковой хижы пришла якыса вдова з дітьми з Панкной, а до Феша Михала осілся Стефан Быбель (сын Петра Быбля з Кривої), што кус было іх веце з тыма, што осталися з баничанами.

Фамелія Налесника з Баниці, пов. Горлиці в Савітскім Союзі, котрого єден сын тіж згынул разом з баницкымъ партизантами.

нів. Село было барз смутне, бо лем нижній конецъ был кус обораний и видно было жыти.

Коли мы приходили на яфыры в літі 1945 року на Мохнач або на Магурич, то не треба было дуже ходити, бо барз зародилися и в єднім місци назбералося дос, а при тім и грибів можна было назберати. Лем же баничанів юж не было видно ани не было чути співу баницкыхъ пастухів. На вышнім кінци села вшытко позаразтало и лем місцями, де были ліпши загороды, то дахто з оставшихъ баничанів, кривянів або панкнянів повыкошали ліпшу траву на сіно. Хыжи страшыли пустком — двері поотвераны, вікна повыбиваны вітром и як лем кус задул вітер, то чулося стуки, скрипіння, што аж страх зберал на такий видок.

Зерно и іншы рольничы рослины, якы осталися, зберали оставшы люде або польське войско. Коли полякы приходили косити зерно, то товдиль заберали з пустыхъ хиж вшытко, што лем ся дало: выгляды, двері, дошки и вшелеякы предметы, котры ся ім сподабали. Потім в осени и в зимі зачали купувати за марны гроши од уряду и розберати цілы хижы, з которыхъ дерево перевозили до своіхъ сел. В тім часі розобрано и перевезено баницкую школу до Гладышова, котра стоїт там до гнеска. Много ліпшихъ будинків зостало розваленыхъ в тім часі.

Друга половина року 1945 была дос можлива для оставшихъ баничанів, бо кус зажыли спокою, лем же то не на довго. И лем як ся зачал рік 1946, то зас зачынатся інша трагедия, бо зачынают появлятися партизанте з УПА, котры часто тамадиль переходили, бо в поблизкім Чертежы и Магуричы мали свои леговиска.

Припомнится мі, як будучы в Баници при молочыню зерна в споменого повысше швагра, котры молотили зерно машыномъ и при помочы керату, а я поганял коні, то цілий ден віділ ём дым над Чертежом и Магуричом, де бандеровці мали свои пункты постою. Не боялисянич, бо знали, же войско до них не підйиде до такого великого ліса и сой сміло сідили, а коли ся змеркало, то выходили на села и заберали людям зерно, бандуры, уці, худобу и пацята, за што давали поквітування, же як вывоюют самостійну Україну, то вшытки пошкодуваны отримают заплату. Если ходит о численніст бандеровців, то мушу ствердити, же было іх всядиль повно по лісах, бо на такихъ селах, як Баниця, нашли безпечне склониско, а в всхідній Галичині совітскы войска іх більше переслідували и одтамаль більшіст іх звалися на нашу Лемковину. Полякы ім дуженич не гварили, бо мали так само своихъ власныхъ партизантів, то лем часом приходило польське войско до Баници або до окolinaхъ сел, котре не ишло за слідом до Чертежа або до Магурича, лем ходили по певницях за бандеровціями и заберали што ся ім притрафило: молоко, сметану, яйца, сыр и другие річки, а оставших пару фамелій терроризували.

Роки 1946 и 1947 были для Баници зас барз тяжкими, бо ицы добрі ся не одтрясли од єдныхъ пережывань, а юж звалися на іх голову други. Жыли зас в великомъ страху, бо николи не знали ци встанут рано жывыми.

Коли бандеровцімъ полякы прорідили ряды, то на місце выбитыхъ заберали они нашихъ хлопців, котры повертали з Німеччины або з савітской Армії. З Німеччины в тот час повернулися: Андрей Феш зо сыномъ и поіхал зараз за женомъ до Сав. Союза; Антоха Курило, котра осталася жыти в стрыка, Павлья Куривы; Каніщак, котрий пішол на службу до поляка в Загожанах; Митро Кен повернул зо Сибіру, бо был в

часі німецької окупації шолтисом, то го по воїні заарештували, але тіж поїхал до СРСР. Союза до жени и дітей; Михал Феш, брат Стефана Феша, забитого німцями, повернув з русского войска, але го внет забрали бандеровці до своїх рядів (тепер має жити деси на заході, то єст в Англії або в Америці). В бандеровцях не було веце з Баниці, бо и не було кого взяти. Напевно дахто хотіл бы шырше знати за бандеровців, про котрых поляки нас выгнали, же нібы мы з ними вспівправували. То була и єст велика брехня, бо лемки передовсім не організували бандеровців, лем українськими националістами з ОУН, которым о Лемковину сянич не розходило, бо навет іх гасла свідчать о тім: "Ляхи преч за Сян!" А наша Лемковина зачиналася од Сяну, но и ту виходит шыло з мішка, же тоты, котры гнеська ту на еміграції удають приятелів лемківських, видают для них специальні газеты и туманят тым наших людей, то сут тоты самы люде, котры скрываючися перед совітскими войсками звалися на нашу Лемковину, грабили ёй, забирали наших молодых хлопців, котры для них мусили служыти, а як пришло на них тяжко, то іх польщали в горах на паству полякім, а сами втекли на захід — до іх польщали в горах на паству полякім, а сами втекли на захід — до Німеччини, одкаль розышлися в Канаду, США и т. п.

Як юж єм споминал, же бандеровці часто одвиджали Баницю, де чулися безпечны и мали в окolinaх лісах свої леговиска, то не обишлися и без поважнішых потычок. Рік 1946 был зас трагічним для Баниці. Хоц не остало лем пару фамелій, но и тоты переживають страшни часы. Початково войско ходило на облавы и тероризувало оставших невинних людей, але до Чертежа або до Магуринча боялося зазріти, де бандеровці на них смотрілися. Лем бідных людей били и катували, што бу призналися, хто належить до бандеровців. Баничане, як и всі лемки, не знали товдиль з ким мають до чыніння, бо обі сторони тероризували народ и никому не мож было вірити. То люде мовчали, бо то була найлініший спосіб.

Єдной зимової ночы пришли поляки до Баниці и зашли по хижах за бандеровцями, але не напали никого. Не маючи на кім виладувати свою зліст, то зашли до хижы Євки Дзьона, котра жые тепер в Ватервілл, Н. І. В їй хижы мешкал кривян Василь Быбель з женом, котрий повернул з Німеччини и помогал Євкі Дзьона в роботі на газдівці. Коли поляки вlamувалися до хижы, то Василь зорвался зі спання и летіл світити лямку, но и в тім моменті вояки пустили серию куль з автомата до хижы и забили Василя, а мешкаючого там теж Івана Петринина з Лінкій скатували и зааренчтували. Але на тім ся не скінчыло, бо жертвы падают и дальше.

Пізном осенью 1946 р. до Баниці завітали бандеровці, котры вертали пияны з якысого весіля в Панкній, и без жадной варти заночували в Баниці. Спали собі спокійно аж до рана, а и рано не вставали, бо гмла прикрила гори, то думали, што идицы ніч. Лем же тот одиночник был для них дакотрих остатнім и передсмертним. Неред полудньом за іх слідом прибуло польське войско. Вояків найперше зауважыл єден з баницьких хлопців, котрий нас коровы на Спусті, но и він юж на тівко был зорентуваний, же грозит Баниці якыс небезпеченство и полетіл з домів дати знати, што бу тоты непрошены гості вынеслися и што бу заонадити свое село. Дакотрым бандеровцям удалося втечы або сковать, а котры не дали рады втечы, то позрывалися за сну и вилязали бій а меже нима и войском. Были забиты и ранены, але меже тым згинули и нівинны цивільні люде, а то Стефан Быбель, сын Петра Быбля з Кривини

вой. (Стефан Быбель повернулся з Німец и оженился з Анном Зорило з Ясюнкы, дівком Гната Зорилы — застріленого січовиками. Они обое заняли газдівку Михала Феша, як звали за путьом, бо там была отдана Стефанова сестра, выїхавша до СССР). Серед принимающих участ в битві были ранены и забиты, але мі не відомо кілько осіб, лем памятам, же єдним з забитых бандеровців, коло Дзьоловой хижы, был бруна-рян, Ковальчик. Две хижы, то єст Євки Дзьона и Феша были спалены, бо поляки не могли інакше выгнati стріляючих бандеровців, а решту житеїв Баниці поляки зогнали до купы и били без милосердя. Здавалось, же помордуют всіх, але коли выбили іх до волі, то лишили іх скатуваних, выстрашених на спаленисках. Мы в Ясюнці чули стрілянину и виділи луну пожару, але никто не одважился там піти, жебы дати поміч, бо бы нас тіж постріляли. То аж на другий ден зме ся довідали и забрали свої родини до себе: Анна Быбель пришла до своєї мамы, Євка Дзьона до братової, Насти Быбель, а други мали хижы не спаленни, то остали дале жыти в Баниці, але в великім страху. Од того випадку часто приходило войско и знущалось над баничанами — били хлопів и домагалися, чтобы призналися, кто належить до бандеровців. Тяжке было жыти тых пару фамелій, але горю іх не был ище конец, бо рік 1947 мал ім принести єдно з найгірших событий, то єст выгнання на захід.

Ясюнчанів поляки выгнали 9 червця 1947 р., а кривянів и баничанів пару днів пізніще. Загнали іх тіж до Загожан, до того самого парку, де и мы пробыли пару днів, лем же для них было ище гірше, бо юж застали лем болото и нечистоты по худобі и людях. На захід вивезено баничанів потягами до повіту Глогув и розміщено іх по селах в гмінах Радваніце, Грембоціце и других. Выгнаны были з Баниці такы фамеліі: Петро Феш (выгнаны зостали лем його діти и жена, бо його самого поляки заарештували и вивезли до Явожна, де зостал замордуваний, Феш Петро был заарештуваний зато, же його сына Михала бандеровці забрали в свои ряды. Зас його найстарший сын, Стефан, належал до партизантки за окупації и німці го тіж замордували разом з всіма баничанами.), Иван Шкимба, Асафат Кицей (зят И. Шкимбы), Анна Быбель, Павльо Куриво, Євка Дзьона, Фелко Сайферт, Иван Гуреш, Кузма Ковтко и Антоха Куриво.

Коло Глогова застали они знищені поінімецкы хижы и там осілися, де и до гнеська прожывают, кроме пару, што виїхали до Америки, як Євка Дзьона, Антоха Куриво и фамелія Павля Куривы. Треба лем запінчыти, же поляки на таітих селах были дос богаты, бо назінамали велики и красивы поінімецкы газдівки, то лекше в них было заробити зерна и бандур. Навет дакотры ясюнчане, оселены в сусіднім повіті Волув, іздили там коло Глогова на зарібки в жніва року 1947.

Матеріяльно, выгнаны баничане, якоси ся устабілізвали, але учтывово тужыли за свойом отцовізном, хоц и так там дуже потерпіли. Лем же так само, як и други лемки, не достали позвоління вернутися назад до Баниці. Хижы по тых баничанах, што поїхали до СССР и по тых, што выгнано на захід, были всі праві порозбераны и вивезены на польські села. а зостали лем такы: Павля Куривы, Стефана Быбля, Бігуняка, Андрея Сайфра и Ивана Гуреша. Мешкали в них поляки и кривянски цигане, а остатнью чуєме, же мешкают там в Быблівской хижы Роткі з Панкній.

Здавало бы ся може, же на заході юж баничане зажыли в спокою

и без страху, але то не было так, бо горе пережыте в Баници не скінчилось для всіх. Нашлися фальшивы люди, котры з заздрости скаржыли на УБП, котре приходило ночами и дальше терроризувало дакотрьх. Тото переслідування мало місце за часів сталіновських и аж по смерти Сталіна закінчылося. Аж товдиль баничане могли кус свободнішее отыхнути.

Діти баничанів на выгнаню покінчыли школы и розмаіты курсы, то тепер вшытки роблят на своіх роботах: Ковтків и Куривів сынове сут учительями, Гурешовы сынове сут шоферами, а други роблят в фабриках або на газдівках.

БАНИЧАНЕ НА ЕМІГРАЦІІ

Баничанів на еміграції жыє барз дуже, бо з каждой фамеліі хто-си выїхал до Америки або до Канады, а в дакотрьх выпадках и по кілька осіб. З выгнаня приїхали до Америки в 1949 р.: Антоха Курило и Євка Дзьопа; кілька осіб приїхало до Америки и Канады з Німеччини, як Мотыка, котрий перед войном был листоношом; Укач Гуреш и Іван Гілета сут в Англії; а в остатніх роках приїхали до Америки з фамеліямі Павлью и Марія Куриво, но и іх дівка Юlia Кріль з мужем Кундратом и сином Мірославом. Ёден з братів Гуреша жыл в Прагі, Чехословакія. Велика еміграція прибыла перед I св. войном и кус по войні. Початкы еміграціі з Баниці датуються в 19 столітю. Ёдным з найстарших баницьких емігрантів, котрого знам особисті, ест хыбаль Николай Васенко, котрий рахуе собі тепер юж 97 років. Приїхал він до Америки молодым хлопцьом и доховался великой фамеліі. За жыття того баницького піонера найдете веце кус дальше, де ест и поміщена його знимка.

За старшу еміграцію з Баниці знам мало, але о котрых знам, то іх выміню: Юнкерс, Н. І. — Філяк Василь и його жена з Косарів, Тимка Шкимбы сестра, Смій, Павлью и Марія Куриво, Юlia и Кундрат Кріль, Николай Васенко и други; Юlia Гуреш Мельник в Бікон, Н. І.; Денбури, Конн. — Іван Феш, Філяк, Косар (жыє деси в Коннектікат); Нью Джерзи штат — Яцко, Семан, Михав, Юlia, Анна и Антоха Куривы; Нью Йорк — ту жыє жена Андрея Сайфра и з троіма дітmi; Торонто, Канада — Шкимба (сын Тимка); Гамільтон — Гебуз. Знам, же ест дуже веце, але не знам іх назвіск и де жыют.

Бесіда з Николайом Васенко — перепечагано з газеты “Карпатска Русь” на просьбу того найстаршого вікон емігранта з Баниці. (Лютій 1968 р.)

“Мы сідили коло вікна на другім поверху під ч. 46 Молфорд Гарденс в Юнкерс, Н. І. Ден был ясний, а одталь можна, через велике вікно, відіти цілій Юнкерс и його окрестности.

— Я Вас ту закликам, бо хотіл бым заплатити собі газету “К. Р.” и нову “Карпаторуский Американец”. Сам я юж так не выходжу часто, бо рокы юж мі не позваляют, а заран ищи хочу зайти до дентисты поправити зубы.

— Вы сказали, что хотите зубы поправляти, а я чул, же Вам юж минуло 95 років, ци то правда? — звідался я Николая Васенко.

Николай Васенко.

Баницькі газдни, 1936 р.

— Ой, та то рокы зо зубами не мають нич вспільного! Як мате добры зубы, то и рокы ім не пошкодят. А што до тых років, то зараз деси мі буде 96 років.

Я звернул увагу на стіл, на котрім лежало пару газет, а меже ними и наша “К. Р.” Прошуся, ци може ищи читати, бо до нас в редакцию часто приходит листы, в которых наши старши люде говорят зо жальком, што газету мусят перестати читати, бо очы ім не позваляют.

— О, та тото ест можливе, але не про мене. Я ищи читам газету часто без окулярів, бо я твердий руснак.

— Вы жартуєте собі над жытъом?

— Та ци жартую або ніт, але факт фактом, же газету сой читам и зато Вас ём попросил, жебы сте пришли по предплату.

Николай Васенко перешолся до другого покою, штоси поглядал, а потім отворил двері в миснику и поставил на столі фляшку палюнки.

— Што пиєте? Палюнку, пиво, суду, ци дашто інше? Видите, я ту сам жыю, бо як знаете, жена мя оставила юж пару місяців тому назад. Пішла там, де и мы всі підеме. Мы обое прожыли довгы рокы, бо ми-нувшого року 5-го вересня мы празнували 71-шу рочницю нашего супружеского жытъя.

Николай Васенко открыл вікно и продолжал свою бесіду:

— И видите, я ту виджу міст Вашингтона, там дале виджу всьо далеко и далеко, а часом в цноті, так на самоті я скучам, але сам хочу жыти. Дітей мам много, мам 5-ох сынів и 3 дівкы, мам внуків и правнуків, але самому, кажу вам, якоси мі найліпше. Моі діти мене люблят и шануют, хотят, штоы з ними жыти, але якоси мі так оно не выходит, як сой подумам за небожку Юлию, котра од мене одышла на вікы...

Жена моя померла 16-го грудня минувшого року. Была хована з похоронного бюра на 107 Юнкерс Евню. Похороны одслужыл о. Пышней з церкви на Симор Ст. Родом походила зо села Ропиця Русска, повіт Гарлиці, од родичів Антонія и Кляры Глива. Женили мы ся 5-го вересня 1896 року в Джерзи Сіти, Н. Дж.

За довгы рокы робил ём про молочну компанию (фірму) Шерфіл Ко. Робил ём долги рокы кондуктором на стрит-карі (трамваю), но найдовше ём робил про компанию Митрополітан Лайф Іншюренс Ко. (фірма секурацыйна). Потім ём за довгы рокы мал свій інтерес Ріл Естейт, на што ищи гнес мам лайнсис (позвоління).

Я брал жыву участ и в політычн'м жытю американского народа и нашого народа. А в жытю американских законів и права мене юнкерски и околичны суды 13 раз назначали в "жюри трайл", Вы розумієте, де 12 людей судят ріжны справы, и як они осудят, то так и остане.

Нераз было небезпечно показуватися на двір, бо тоты, што програли, сідили за тыма, што іх засудили. Но я того не страхался и 13 раз я отслужил назначену для мене отповіальніст.

Обое мы прожили добры и недобры роки, але гнес для мене оно виглядат так, як бы мы обое за цілий tot час жили на небі, а не на землі...

Николаю Васенку поляглися слезы, покотилися свободно по лиці, и зато в моїх очах він виглядал, як молодий хлопчик, а не старушок на 96 років.

— Мы знаме, што и Вы сами и Ваша жена трудилися в многих организациях, а в тім и для Лемко-Союзу, то што Вы мі скажете, же што Вы научылися за так довгий час?

— Я научылся дуже много. У мене, як знате был свій інтерес рес-

Юлія Гурець Мельник зо свойом внучком.
Ю. Гурець Мельник написала за Баницю так:
"Я походжу зо села Баниця, котре граничит
з Бортним, Когівцом, Кривом, Вірхном и
Панциром. Село наше зостало мі в памяти,
яко прекрасне селечко, де люде трудилися,
щобы жити; сіяли зерно и лен, садили бан-
дуры, карпелі и капусту; спущали олій и
так дальше... Гнес тых людей там нее, бо их
силом выгнало. А наша задача, на емігра-
ції, писати за нашы села и выдавати книж-
ки, штобы наши дити, внуки и правнучки
знали хто мы є и одкаль зме пришли."

тврация, работ я на ріжных роботах и міг бы я Вам дуже розповісти, але то не все буде інтересне для Ваших читателей, лем Вам скажу, што генерация молодеж мя барз смутит, як посмотрю кругом, што дієся в на-
шій Америці.

— Я того року піду з 5-том групом Лемко-Союза до Старого Клаю, та што бы сте хотіли передати свому селу?

— Село мое Баниця, повіт Горлиці, на Лемковині. А передати, ци хочу дашто, то передайте той землі низкий поклон от єй старшого сына, штобы наши люде могли собі жити в спокою, як сами хотят и зна-

ют. И як підете там, то ціле село мое обоймийте го и притульте близко
ку своим грудям. Я Вам даю на то повне право!...

При выході з його дому я розсмотріся доокола, де я увіділ ве-
лику чистоту и одчуял приемну теплоту. А Васенку ици довожыл:
"Придите ту заран, я мам много доброй одежы, то най бы дахто зужыл".

Я вишол з його дому и подумал собі: Який то прекрасний чло-
век! Якы то прекрасны роки! Ци мы лемки не повинни быти горди на-
таких наших людей? Я подумал собі, штобы такы золоты старики
дово, а довго жили, а мы молодышы, штобы зме дэчого доброго од них
научылися!

14-го вересня 1968 року Николаю Васенку минуло 96 років. Наш
народ привітав його з множеством листів и телеграм.

Степан Кичура".

* * *

То ест винятко, што єм міг написати за Баницю и єй мешканців,
але если дашто бы было проминене, то вірю, же баничане ся одозвут и
дедадут, штобы поповнити історию іх села.

На закінчыня хочу перепросити, если бы м дашто написал кус за
остро або критично. Я старался писати так, як я даны факты пережы-
вал або чул іх од баничанів, лем не знам ци мі ся в ваших очах тото
удало? Прагну тіж зложыти всім баничанам на еміграці и на выгнаню
псердечны пожелания, а передовсім пожелания доброго здоровля и по-
вороту охочых на свою прадідовску землю з выгнаня, з переселения и
еміграції. Дай Вам Боже виняткового найлішшого!

Іван Гашиц — липян, котрий выразил охо-
ту, жебы помістити його фотографію и ко-
ротку біографію в нашій книжочці, бо Лип-
на была сусіднім селом нашої громады. Пи-
ше він так: "Дорогий Т. Докля! Я бы хотіл
помістити мюю фотографію, если возмож-
но. Я родился в Липні пов. Горлиці, дня 13
февруара 1888 р. Отец мій назывался Петро
Гашиц. В 1900 р. моя баба предсказала мі
довге жыття, но дякувати Богу ся то сполни-
ло. Ми юж 82 рокы. До Америки я пришол
в 1969 р. и осілся в Ватервліт, Н. І. Зани-
мал ем ся ремеслом при будові хыж. Я ре-
монтувал нашу церков и построіл я иконо-
стас в 1941 р. в церкви Св. Василия, где я
належу од майого приїзду. Ту в тій церкви
я занимал та же за пару років місце дяко-
учителя. Поздоровляю всіх ясунчанів, кри-
чанів и баничанів, як тіж наших липянів и
желам ім всім щещя и доброго здоровля.

Іван Гашиц

КРИВА

ЧАСТ IV.

Так як и попередні села, так і село Крива не посідат писаної назву "Крива" од свого крутого (кривого) положення. Річка кривянська бере початок з Ясюнського Верха і через Млаки закрутами робить зволнуття з Ясюнським і разом плинути до Волівце. Село Крива було, як на наші гористы терени, дуже рівне, лем же підмокле і з того поводі часто на низьких місцях плоди рольни вимакали, а луки давали нерешні і др. Крива граничить з Ясюнком, Баницьком, Вірхњом і Лугом. Жило там понад 200 людей, котри посідали понад 400 гектарів землі (в тім поля управні, луки, ліси і пасовиска). Жили там таки фамелії: Урда Іван і Василько Михал в Границі, Гыба Митро, Демчар Семан, Гілета Іван, Кицей Яцко, Быбель Гриц, Урда Фецко, Слата, Сляк Фецко, Гілета Іван, Быбель Демко, Мигалик Фецко, Демчар Митро, Кицей Василь, Гайдукевич Володимир (священник), Быбель Марія, Быбель Митро, Федорко, Абіс (жыд-кравець), Каніщак Митро, Урда Михал, Урда Іван, Урда Митро, Быбель Марія, Кобан Андрей, Сокира Фецко, Тхір Михал, Малик Анна, Сивак Петро, Сивак Афтан (цигане), Быбель Михал, Покрещак Іван, Покрещак Миколай, Ваньцко Митро, Быбель Семан, Быбель Андрей, Пыртко Іван, Квочка Гриц, Сиротяк Андрей, Якимик Іван, Кізвак Юрко і Сивак Сидор (оба цигане).

Што до Кривої, то не буду дуже писат, бо зробили того за мене Урда Петро і Антося Мигалик, котри проживають в Канаді, за що ім належиться сердечна подяка. Я лем хочу додати, же села нашы не ріжились меже собом дуже, бо вшытки три села належали до єдної громади і до єдної парафії, то і їх історія, обичаї, заняття і т. п. були праві таки самы, лем називиска кус інакшы і даякы справы кус ріжнилися, о котрих пишут сами кривянє, повисше вспомнены. Додам лем, же кривянє тіж подібно переживали всю як і ми з Ясюнкою і з Баниці. Мають они своїх вченых: учительями зостали — А. Мигалик, Ярослав Гайдукевич, Іван Кобан і др., а многи покінчали даякы іншы школы або курсы, но и роблять по фабриках и на газдівках. Не можу оминути, же з Кривої было много хлопців забраных до бандеровців — аж семох. Лем єден з них, Митро Малик, пішол охотничо, а решта були забраны примусово. Митро Малик и Михал Демчар сут тепер в Америці, Митро Быбель здизертерувал и му полякы подарували кару; но а решта були поіманы и сідили од 10 до 15 років в тяжких криминалах Польши.

"Мое село Крива, п. Горлиці переносило тяжкі часы, так, як і всі други села на Лемковині. Як я запамятал I св. войну, то цілий наш народ потерпіл. Не было єдного міста ани села на Лемковині, штоби хтось не був арештуваний. Дуже ся мі памятат штырнадцетий рік, як Австрія виповіла войну Сербії. Потім незадовго послала своїх жандармів, котри тероризували наш народ.

Так, як колись давно пастухи пасли стада овець в наших горах, те вовкы нападали и нераз убивали уці, так само Австрія показалася зі своїм "культуром". Арештувала она більше свідомых наших газдів, котри стояли за свою релігію, народну назву — руский, и котри

закладали читальні під іменом Качковського. За тото австрійське правительство назвало їх шльонами и зрадниками державы.

В єден, дуже гардій ден, я пришол з поля з худобом на полуднє, штоби пообідати, а по обіді знова вигнати худобу на пасовиско. Так само і няню зо старшим братом і сестром пришли з роботы, бо мама прирхтували обід для всіх и казали сідати, бо всю ю було готове.

Так мы позасідали за стіл, тай начынаме істи. Іще мы не докінчили наш обід, аж нараз двері до хыжы ся отворили, як бы найбільша буря ся зорвала. Мы всі повернулися в сторону дверей и смотримо, а в дверях стоят дві особи в уніформі австрійських жандармів. Жандарми познимали гверы, котри были наложені оstryма багнетами и елен з них по польськы каже: "Ци ты є Иван Урда?" Мій няню встал и каже: "Так." Товдиль шандар продовжат: "Од найвишого пана писаря Франц Йосифа ты є арештуваний, як шльон и зрадник австрійской державы." Розумієся, в хыжы всі мы постопіли. Наша мама тримала на руках наймолодшого брата, бо ище не мал року. Зараз ей вжича з рук выпала. А жандарм продолжат: "За пят минут маш быти готовий!" Няню бере гуньку и каже: "Я нич не виден. Я є готовий." И попровадили го на перед себе, як дакого бандиту.

В хыжы начался великий плач, всі мы повылітували на двір, але то нич не помогло. По дорозі вступили до Семана Вислоцкого и так само го заарештували, но и попровадили іх аж на середину села, де жил Михал Урда и всіх трьох вивезли зо села, ани никто не знал де.

Хочу зазначыти, же з Кривої в Талергофі было штырьох, але Кицей был арештуваний пізніше. Розумієся, же великий смуток и плач настал в фамеліях, котрым забрали мужів, нянів, братів. В селі од той пори было смутно, майже всі люде одчули несправедливість, котра була зроблена нашому народу. Люде сходилися групами в селі и провадили всякі дискусії. Єден каже, што може іх пустят з постерунку, а другий каже, же найдальше можут іх взяти до Горлиц на переслуханя и іх пустят, бо тоти люде нич не винувати.

Але родинам арештуваних не приходило легко, бо навет не знали, де ся находят іх близкы. Жены и діти пробували всіма способами довідатися за них навет жены іхали до Горлиц, жебы ся дознати, што ест з нима, но то всю ю было надармо, бо австрійски власти навет ім не повіти, де ся находят.

Нараз, як гром з неба, приходить повідомленя з Горлиц, што о. Максим Сандович зо Ждыні был розстріляний в Горлицях. Великий смуток и плач начался меже фамеліями арештуваних в нашім селі Крива, як тіж по цілой Лемковині. Наш народ навет уложыл співанку, котрой слова выражали жаль и смуток за поарештуваними:

Штырнастий рочок смутний настал,
На Лемковині плач ся начал.
Плакали жены, плакали діти,
Найбарже плачут бідны сироты.

Тяжко было переживати тоты часы, бо никто не знат, што ест з поарештуваними. Переходил ден за днем, тыхден за тыхньом, а відомостей не было ніяких. Але по шестиох тыхнях довідали зме ся од старого чоловіка, котрий називался Вілюсь, дідич в наших сторонах, котрий был дуже знаний в нашім повіті. Він нам принюс найправдивішу новину, якой мы всі чекали. Він казал, што ма інформації, што той люде вшытки жают и сут в Талергофі, то ест в найбільшім арешті в

Австриї. Всім нам стало легше, бо зме ся дознали, што жують. Але наїх життя проходило тяжко, бо мама ся лишила зо шестеръома дітми: шість ріох хлопців и двоє дівчат. Найстарший мал 15 років, а наймолодший інче не мал рока.

Люде, котры не были звязаны особисто з такым сиравами, то певно не одчували так того тягару. Але житя мусілося продовжати, но и в такім смутку мы пережыли до пізної осені.

Війна продовжалася и повним кроком приближалася штора раз близьше нашого села, бо юж было чути стріляння. Наші люде в селі більші всі задоволены, што русска армія зближается до нас, то віковы мрії нашого народу сполняться и мы будем освобождены раз на завсі и никто нас не буде переслідувати.

Австрійска армія переходила через село и видно было, што вітчут. А не вистояло довго, лем пару днів, як чутка ся розышла по селі, што русски козаки вступляют в наше село. И была то правда, бо в долину села идут козаки з довгими ліками и в великих баракових шапках, бо то юж было зимно. Люде новыходили на двері, смотрят, як идут дорогом. Не ишли они купом, але по якых 200 метрів єден од другого, бо то была патроль. И тоты патролі переходили заедно. Як не австрійски, то русски и не давали селянам спокою. Наша ху́жа была остатня коло дороги, котра провадит до села Ясюнка, то не было єдной ночы спокійной. Бо як не єдны, то други дуркали до дверей и пытавалися за розмайты інформації.

Але незадовго русски козаки завалили наше село так, што не было де ся повернути. И видно было, же козаки прирхтовуються пебыти цілу зиму в нас, бо сніги завалили всі дороги. Но и так было, бо козаки зимувалися в нас и зо своіма кінми, то выжерли всю сіно и овес, а козаки худобу, бо лем нам лишали по єдній корові на фамелію.

Люде в селі смутны, бо село знищене и никто не зна, што буде. Потім половина козаків опустила село, а друга осталася, але и они юж не были довго, бо за пару днів австрійяки начали офензиву, то всі мусіли втікати. Але перед тым офішеры, што перебывали в нашій школі, поставили оркестру, котра грала марша цілу годину, а пізніце за якы дві години ся выбрали и село остало як пустка. Лем люде групками сходилися и бесідували: "Што то буде дальше?"

Не витревало довго, боколо єденастой години в ночы австрійска армія як зачата стріляти з канонів з Магури в Гладышові, то здавалося, же вишукому буде конец. И так продовжали до самого рана. В селі никто не спал, бо не мож было од тых гырмотів и блискавиц спати. Но и около десятой години рано пришла юж австрійска армія, то заберали старых хлопів на нижній конец села під ліс. Мы думали, же іх будуть стріляти, але они іх не стріляли, лем звідувалися за русскую армію и іх пустили.

Обі армії перешли через село там и назад, котры зовсім знищыли не до познання. Єдного плота нигде не зостало и овочевы дерева, як ли мал, то всіо было знищене.

Остатній раз мы виділи русскую армію в нашім селі в тоты дні, што ём описал, котра пришла нас освободити од всякого гнета, але того не сталося, бо нарід наш и надальше невысвобождений, лем інче и так даліше. Назвы такы мали газдове для того, жебы ся могли дома добесідувати, де мають ити до роботы, и де мають што сіяти, ци садити.

Петро Урда з фамелійом перед своім домом.

А горы Карпаты там на Лемковині,
Як там было красно в глубокій долині.
Як мы там співали, мы єй шанували,
И горы Карпаты мы розвеселяли.
А лемки-руsnаки треба зо сну встали!
И за свій рідний край треба подумати...
Штобы други знали, што мы ще живеме,
И за свій рідний край мы не забудеме.

А смутно єстествено там на Лемковині,
Выгнали наш народ аж до вроцлавщини.
Але лемки краяни всі ся обєднали
И за свій рідний край мы ся домагайме!
Бо братя славяне за наснич не дбають.
Лем нашу культуру нам уничтожают.
А лемки-руsnаки будем ся тримати,
И нашу культуру будем ся хранити!"

Петро Урда
Монреаль, Кв., Канала

"Село Крива граничыт зо селами такими, як Ясюнка, Ждыня, Вірхня, Баниця и Воловец. Крива, Ясюнка и Баниця, то была все єдна громада. Село Криву знали окolinaхи села, бо она лежала меже лісами, в якых было дуже малин, черниц и ягід, та до тых лісів и з інших сел люде приходили зберати тот Божий дар. Тоты ліси называлися: Чертиж, Шопотицкий. Были и інши назвы газдівских лісів и частей поля, як Гуша, під Гушом, Обшар, Спалениска, Студник, Бучки, Граничне Млаки, Яличник, під Верхом, Стай, Вершок, за Верхом. Помірки, Сигвя, в так даліше. Назвы такы мали газдове для того, жебы ся могли дома добесідувати, де мають ити до роботы, и де мають што сіяти, ци садити.

В селі Крива было 28 газдів, а дві фамелії не мали газдівки ...

Малик Анна и Кицей Яцко. Окрім того жили ици в Кривій: священик з фамелією и учитель. Ім їх учителі то ся дос часто зміняли, што залежало од державного устрою. В Кривій жили ици и цигане 4 фамелії. Они занималися ковальством и ходили грati на весілля, забавы, но а циганки занималися жебраньом.

Житя кривянських газдів було тверде і тяжке, але веселе. На Лемківщині кожда пора року мала свій урок, а з ним означену роботу:

Найбільше радісна була весна, як природа будилася зо зимового сну. Тішалися діти, тішалися і родина. Діти літали коло хыж, кричали, імалися, бавилися в хованого, в "уну дуну..." і т. д. Закаль ден был, літали до перемученя. Зас газдове витігали плуги и борони, остирили лемешы и зубы до борони або наостреныма зубами набивали борони, розберали сані, а складали возы, рыхтували зерно до сіяння; но а як был підходящий час и сніг цілком зліз, ишли орати. Газдыні переберали бандуры, грабали купки землі набиты кертицями, грабали патыча по загороді, обмітали коло хыжи свій двір и палили голузя, а на тім попелиску копали и сіяли карпелі и капусту на росаду. Як юж час такий был добрий до сійби, та газдове, при помочы газдынь и старших дітей, орали, сіяли зерно — овес, ярець, жыто (яре), оркіш, санопшу, но и садили бандуры, потім буракы, карпелі и капусту. Газдыні ищи кус посіяли и посадили огородовини: моркви, петрушкы, цибулі, честку, огурків, физолі, гороху, бобу и т. д. Так ишла робота за роботом, бо потім треба было бандуры копати з першого, з другого (огартати), копати капусту и карпелі, потім ся зачали сінокосы. Та кед был добрий рік, та байка, а як напала слота, та ся бідны люде намучыли. Клали до кілок сіно, и знов трясли, як натрафили на погоду. По сінокосах приходили жнива: Найперше косили озиме жыто, то хлопи підкошали, а баби підберали. Потім косили што першэ пристало (дозріло), бо залежало од гатунку, якє было зерно. При тім, як небарз погода дописувала, та ишли на ягоды, на грибы, на малины, на яфыры до Магурича. Переважно од св. Петра и Павла барз росли грибы, та вишкты з каждого дому од найстарших до малых дітей зберали, а юж молодіж, то обовязково. Вставали з рана, як лем засвітало и летіли до Млак и на Чертіж за грибами. Як юж облетіли цілий ліс и вертали, та собі гівкалі, лем голос раздавался по лісі. Тоты грибы сушыли, потім здживали на нитку и продавали на ярмаку в Горлицях. А часом был ярмак в Ждыни, та мали ближе, бо лем за гору. А даколи приходили гандляре (жыди) аж до хыжи, та ім продавали, лем же они кус менше платили, як на ярмаку в Горлицях або в Ждыни.

Як ся літо скінчило і пришла осінь, то було дуже роботи, бо треба було бандури копати, нераз по 3 тижні копали. Та як була добра погода, та байка, але як слотило і було студено, та ся людям дали добреї вознаки. Іщо як до того ся бандури не вродили, то скараня Боже. Копай, мучся, а ту мало що накопаш. Потім бураки витігали, очищали карпелі, ярину, а на кінци, як юж морозок імав, то стинали капусту. Газдове в осені, дакотри, покус помагали женам в роботі, а покус покладали землю під ярину. Часом дакотри дерево до тартаку возили, а часом їздили по дошкы до Незнайової або під Довге.

Як юж вшытко було дома, товдиль молотили. Хто мал машину и керат, та добрі, а дакотри руками при помочи ціп товкли або машина была на корбі, та тягнули люде. Ой тяжка то була робота, бо курилося як в "пеклі" и треба ся було до поту мучити. Потім треба було ищи млинкувати, носити зерно на під або до сыпання. Тоту зернину в млинці молоди на муку, сіяли на решеті и пекли з ньої хліб. Потім

рыхтували дырва на зиму, котры треба было привезти з ліса, потім носкладати іх попід щіну, в сінях або в стайні. Бабы все мали роботы по уха, бо гвадили лен, потім го пряли, рахували повісма и давали робити на кросна полотно.

З тим прядженьм, то було роботи, але ночі були довгі, та молоды бабы і дівкы організували вечірки дагде в єдній хыжы, на котры прядкы приносили нафту до лямпы, жебы властитель дому не быв покрибджений.

Перед І св. війном и зараз по війні быви ищи курны хыжы, тай не свічено в хыжах лямпами нафтовыми, лем сухыми буковыми шкіпами. Шкіны схли на грядці и нима світили. На вечірках было барз весело: оповідали собі ріжны приповідки, співали, сгадували и бавилися в ріжны забавы. Забаву розпочынали, як юж быви поспряданы куделі, и як приходили парібци, бо переважні парібци організували тоты забавы. Бавилися в "кота и мыш", котра то забава полігала на тім, же робили колесо и кіт імал мыш, а мыш втікала попід руки. Бавилися также в "стонкы", котра полігала на тім, же уставлялися наоколо по двое, а до того єден втікал, а другий з паском або соломяном сушом го імал. Тот што втікал, мал незауважно стати спереду, а як задній не зауважыл, то дostaл сушом або паском од імаючого го. Иши іншым разом бавилися в почту, што полігало на тім, же ишло двое за двері и єдно з них переказувало почту тому наступному, кого собі партнер або партнерка жычыла, а тот наступний зас кликал того, кого собі передостатній жычым. Быви ищи забавы, як "гастухы" и др. Пастухи полігали на тім, же єден кавалер або дівка переберался за пастуха, но и всіх вечірників выганял з хыжы, а потім мал іх вшытых назад нагнати. Мусіл добре уважати, ци вшытых гвошли, бо' інакше мусіл ходити и глядати. При тім з нього сміялися, же планий пастух.

Тых забав было без ліку. О 12-їй годині, а часом о 1-їй вночі кінчилася вечірка і ишли всі дому. Пряли так цілу Филипівку, а переважно в другій або в третій день свят Різдвяних робили закінчення — "заманік". Купили палюнки або крошки і давали перекусити, поспівали інцы собі, побавилися, подякували господарям, же позвили ім хъжы на вечірки і ся розышли. Таки вечірки дуже були придатни і користны.

Хоць жыття людей на Лемковині було тяжке і мозольне, але було веселе, бо кожда пора року і кожды більшы свята мали штоси інтересного. Як ходить о поры року, то так малы діти, як и найстаршы люди чекали на весну, коли прилетит жайворонек, котрий будь звістуном весни. Нотім вишніко зачало ся розвивати, иташкы співали чудово розмаїтъма голосами и розвеселяли тверде жыття людей, а як бучына зачала ся розвивати, то в тім часі зозуля кукала. Каждий хотіл, жебы го зозуля перший раз закукала з грошами і з хлібом, бо стары люде ворожили, же так, як зозуля закукат, такий буде цілий рік для того человека.

Потім в літі вечерами було барз весело. Но тяжкій роботі настунали чудовы вечеры. Як было гарде літо, то ся сподівали доброго урожаю. В повітрю и в лісі пташкы співали, пчолы бінчали и ріжного рода мушнія ся іграла. Найгірше докучали овады, бо як вкусил, то аж кров пырсла, но а коровы так як скажены ся гзили од них.

Бідни були тоді діти на Лемковині, дакотри од 6 років пасли гуси, потім корови при хижы, а од 12 років всю худобу. Худоба літала, бо то було мало пашы на пасвиску, а родиче не розуміли того пастуха, же він од вшиткých, на свій вік, найтяжче робит, та ищи не раз отец набил, же зле худобу пасе. Ціле літо и осін рано грибаре и

настухи співали и гівкали, но а вечером вертали домів и ділилися роботом: газдиня рыхтувала вечерю, газда ішол на село довідатися даяку норину або читал даяку газету руску або українську, бо таки виходили. Як були дома дівки, то они доїли коровы и молоти в машинці на хліб и на опляцьки або на пероги.

В Кривій в часах межевоїнної Польщы кус ся змінило, бо в Ф. Мигалика заложили чытальню "Просвіта", но й в суботу и в неділю приходил священник, который читал інтересны книжкы. Дітей шкільных вчыл представіння, а дівок и гарібків даякых свіцкых співанок. Але то не было довго, бо польська поліція не дуже любила и заєдно справджала и перестухувала священника и газду, де была бібліотека. Онинич злого не робили, але же то было перед другом світовом війном, та ся поліція бояла и скасувала чытальню.

Скоро по скасуванню чытальні заносилося на другу св. війну. Товдиль учителька з Кривої пані Габельова и учитель з Баниці часто робили віча: выберали радних и голосували. Было дуже сковороду з того, лем же війна выбухла, тай повстали ищи тяжши часы, як было перед війном. Вишко было на картки, а картку трудно было достати. Окрім того вишко заберали на контингент: яйця, масло, молоко, зерно, худобу, пацята, уці. За тото платили барз мало: давали кілька марок або зл. и пару пунктів на картку, але тоты гроши тратили вартість, бо то було воєнний час. Маю того, же заберали вишко, то ищи час од часу гнали на форшнан хлонів з кінми, а як не пішол, то приходили формунти, што то мали на шапці трупну чашку (польова німечка поліція). А до той поліції ишли сами "чорти" не люде, лем же были они все в юдзкім тілі. Ім легко было застрілити або набити людину. Часом приходили и українські січовики, меже котрия була тіж ріжна шумоміна, та тіж ся трафлял меже ними такий "чорт", не чловек, што и был, и конфіскувал, як даке яйце газдині везли на ярмак, жебы купити зато патиціків (сірників), соли и камфіні.

Січовиків німецка поліція висыдала на розвідки и казала всю конфіскувати, але як були меже нима люде з серцем, та розуміли селянина и перепущали без ревідувна, а часом ся сховали дадзе в лісіку и не ревідували селянів, лем смотріли ци од дакль німец іх не иде контролювати, бо товдиль юж мусіли. Дакотры з січовиків були добрыми людми и як могли, то ишли на руку нашим людям, то єст смотріли на вишко през пальці, а дакотры були ветики службісты.

В часі окупации не хаюло было той біды, та ищи до того наши села мусіли приняти русских и українских віткачів и кормити іх. Мешкали они за порядком по газдах, лем єдна фамелія замешкала в Гілеты, бо тамта хыжа була пуста, зато, же фамелія Гілетів виходала до Америки. Тоты, што замешкали в ній були родом з Бродів. В Бродах быв фронт и бомбардування, та цівком того місто знищене. До того ищи и німецкого воиска немало припакувало в 1944 р. и за два місяці по вишкохах ся размістили, то был єден табір, а другий табір мешкал в школі и побудували собі бараки. Третій табір размістився в Ясюнці. Потім тоты виходали, а новы з фронту приїхали одпочывати. Але на Новий Рік в ночы 1945 р. дostaли наказ скоро втікати. Был страшний пополох, а за три дни потім якысы воякы: голодны, заросненые, мокры, перестуждены стяглися до села и просили о што небудіти, бо юж наше село и окolina были під русскими.

8-го мая 1945 року офіційно оголошено "Мир". Війна закінчена, але таким закінченем наши газдове не тішалися, бо мы зостали дальше під чужим батогом. Зараз по війні зорганізували виборы и

праві же примусово треба было голосувати "три разы так", хоц люде не хотіли, жебы ім диктувано, кого мають выберати, але мусіли. Тай посмітріл каждый на туто карточку, но и шмарил ёй до баксы. Потім по виборах каждого дня приходило НКВД и намовляло газдів на виїзд до Россії. При тім дуже сміялися и выголошили "не цензорованы слова" на св. образы, бо на Лемковині был звычай вішати кілька або през цілу фронтову стіну образы характеру релігійного. Тото НКВД так намовляло газдів, же більшіст з Баниці, кілька фамелій з Ясюнкы, но и Олена Быбелль, жена Демка, Иван Пыртко, Иван Слота, Иван и Василь Спяк з Кривої поїхали до Россії до колгоспів. Кривяне вишко трималися шолтыса, але шолтыс ани не думал іхати на тамто незнане добро. Тоты, што зостали, то много потерпіли, бо што кус, то польське УБЕ через наши села іхало, впадало до шолтыса, но и треба ім было зберати по хыжах яйца, масло, сыр и кури. Бо як ніт, то як "когуты" скакали до битки до шолтыса и підшолтыса. Были з них велики "герої", бо мали карабіни и кулемети и в своїй державі, та робили што хотіли, бо не было ся де пожалувати.

Потім привандрували в наши горіл т. зв. Українска Повстаньча Армия (УПА), деси зо всходу, котра з тым польским УБЕ и войсками Ка Бе Ву часто билася.

В 1947 р. вишко лемки зостали примусово выгнаны на землі заходні и розміщені по ріжних повітах и воєводствах. Але дос ся набідували, бо іхали и по місяцю. Ясюнку выгнали кус перше, як Криву и Баницю. Поляки тамтешні на тім добрі вишли, бо вишко зостало зато, же не было підводи, а на єдну фуру, котру тягнул єден кін або коровы, то ици не можна было взяти. Зрештом и так вишко ся ициклило, бо по два-три тыжні люде були під голым небом, а цільма днями ліяло, як з коновки, а люде як тоты псы, з маленькима дітми мерзли и плакали. Жебы ся так тоты дочекали, што так нам зробили, жебы они скоро свою державу прогойнували. Были и такы, што з того погуріли, бо то и было чого. Лемки з праділів отдавали свое жыття и здоров'я, жебы своїм дітом дашто лишні, а потім такий дітко вишко захарамчыл.

Ици хочу написати, же як нас везли, та давали лемкам зупу, лем же в тій зупі было більше хробаків, як кашы, то така то була поміч для лемків од поляків. На заході звалили нас до даякой буды без виглядів и дверей, пеща, лем голы и подрананы и з дірами од куль стіни. Была велика біда, а понередні оселені -- поляки, выкорыстували лемків, як лем могли. За пару кільо пленени або жытва, то цілий ден треба было робити в них нераз и о голоді. Дос ся лемки з фамеліями набідували, закаль ся дачого доробили, бо од вишко і до птуга и воза мусіли нове купити.

На закінчыня ици хочу вспомнити, же мы лемки мали прекрасны обычай, котры были переказуваны з покоління на покоління. Попередньо я вспомнула о вечірках, котры традиційно одбывалися перед Різдвом, но а коли вечірки закінчылися, на которых не єдны молоды пары запозналися и полюбилися, то потім в мяснишах зачыналися многи весілля. Весілля давно справляно барз гучны, котры тревали и до тыжня, але з часом були они корочены, но и гнес трафлятся, же тата церемонія ограничиться лем до пару годин. Штобы описати цілы церемонии весілля, то требы бы было написати цілу книгу, бо мы лемки мали много іх. Я лем вспомну, же до найголовнішых належали заручыны, на которых обі стороны догварялися за віно, за записана грунта, за будову хыжы для новоженців, за само весілля и т. д. Само весілля одбывалося дуже уроочисті и при участі многих гостей и негостей, котры по цере-

монії вибираються до слобу и впрашаняся по слобі, весело співали и забавлялися цілу ніч. Потім на довгий час зоставали приємні вспомини о весілях и забавах, но и чекалось других мясниц, жебы пережыти новы вражения и натишытыся новыми событиями.

Кромі весіль не можу оминути також хрестин, котры так само барз радосным пережытком не лем для родичів, але праві для цілого кожного села, бо за кумів прошено праві всіх молодых жытей в даного села. Ту тіж не лем перемония в церкви была важна, але и гостина богата в присмакы, напитки, и прекрасны співы. Додати ту ишы треба прекрасны обычай святочны, як Святій Вечер, Різдво, Щедрый Вечер, Йордан, Велигден, Русаля, Матка Біжа и др. Хоц наш народ был бідний и не мал доступу до шкіл, але створил пребогату народну культуру, но и нам гнес лем треба тоту культуру записати, опубликувати, штобы будуици покоління могли корыстати з ньой. **A. Мигалик**"

СЕЛО АСТРЯБІК, ПОВІТ НОВИЙ САНЧ

Дорогий Господин Докля! Дякую Вам за книжку "Наша грамада" част перша. Я дуже люблю читати о тім, як жили люде по селах на Лемковині. Зато я напишу тіж дашто за мое родне село Астрябік и прошу Вас помістити в других частях вашої книжки.

Село Астрябік єст в повіті Новий Санч. В селі было 105 нумерів. Там була церков, але священник жыл в сусіднім селі — в Злоцкім, бо то три села належали до єдной парафії. То були: Астрябік, Злоцке и Ізвінник. В Астрябіку було Богослужение кожду третю неділю в місяцю. Була в нашім селі и школа. В школі була єдна велика комната (кляса), де ми діти вчалися лекцій, а по боці були три малы комнаты, де научытель мешкал. Лем же, про якысу мі не знану причину, научытели часто змінялися и при тім наука нам тратилася, бо як єден научытель одній, а ніч другий пришол, то брало кілька тыжнів, а часом и пару місяців. То було в тім часі, як я ходила до школы, то зрозуміло, же зме барз на тім тратили.

Вишній конец села, было 15 газдів, то тото называло "Шолтыство". В нашем селі, в єдного газды в хыжы, була чытальня М. Качковского. Коли отверали чытальню, то поприходили рускы патрийоты зо сусідніх сел: Криниці, Новорозника и священник з Ізб. Наш місцевий священник не пришол, бо він не любил туто чытальню, ани не любилнич того, што було русске. Мій пок. брат Григорий Теліцак отримувал газету "Русске Слово", то як го священник виділ в церкви, то ціла його проповід була політична, а не быблайна. Він туто русскую газету називал брудном шматом. Єдно, што ся мі затримало в памяті, як отверали чытальню, то мі дали повісти вершик. То был вершик "ПЛАЧ МАТЕРИ". Я мала в тот час тринацет років, а то было в 1907 року.

Наше село Астрябік було отдалене од міста Мушыны б кілько- метрів. В Мушыні була пошта, аптыка и кілька склепів з ідолом и другими товарами, но и там отбывался ярмарк в каждый понеділок.

Повысше діялося в Астрябіку в роках од 1907 до 1910, бо в 1910 року я лышыла мое родне село Астрябік и виїхала до Америки То мі потому донесли, же в 1914 року трох газдів забрали австрійски власни до Талергофу, а то були такы: Григорий Теліцак, Онуфрий Ковалічук и Василь Слота. Они повернулися назад до села, але зо знищенным здоровльом и неодвогва поумерали.

А коли было переселеня до Россії, то 60 фамелій переселилося до Россії, а 45 фамелій остали в Астрябіку, котры в 1947 року были выгнаны вшытки на запад Польщи, а село Астрябік заросло лісом так, як и дуже другыс сел в Ново Сандецкім повіті и на цілой Лемковині.

СПІВ О ЛЕМКОВИНІ

(1962 — 1970)

1947 рік в нашім селі

Над Лемковином громы вдарил
И шустнул густий дойдж,
До нашей хыжы вояки влетіли
З великим рявком: "Ідзьце преч!"
Было то рано, лем зме встали,
Тай каждый сонний был,
Але як totы слова почули,
То в селі стався великий крик:
Діти плакали у колысках,
Перестрашены тым криком тіж,
Стары дідове в своїх мыслях
Перезерали прожытій вік...
Не припомнулинич подібного,
Бо рід наш нигда не страдал так —
За сотки років ту жытя своего ---
Была то єдна з найтяжіших кар.
Тяжко нам было опущати
Своі пороги и свій труд!
Плакали нянько, плакала мати,
И я заплакал, обернувшись в кут.
Під образами зме поклякали,
Обціували кождий з них
И гірко, тяжко зме заридали,
Тай пішли, гнаны, в незнаний світ.
Горы за нами барз "плакали",
Ліси шуміли зо вшыткіх стран,
А и потічки смутно шемралі:
Жалосну пісню — знану лем нам.
Польськы вояки не мали сердця,
С поспіхом нас гнали в незнану даль,
А по дорозі били до смерти
Тых бідных людей, до гнес мі жаль.
Так зрабуваных, збитых, збідженых,
Як бы дичыну, вывезли гет.
Порозвозили до рудер збуреных,
Тай роб чловече сам што хцеш...

Весна

Зима щезла, пропала,
Як тяжкий сон кошмарний,
Весна юж до нас завитала
И світ настал гардій.
Весна, люба весна,
Як мило тя встрічати!
На долинах чудесна,
На горах снігу платы.

Сонечко гріє, припікат,
Вітер "шепче сой з тиха",
А над річком розвиваєт
Свої багнятка рокыта.
Гташки всядиль цвіркают
Свою пісню веселеньку,
Радостно весну витают,
Же прожили зиму тяженську.

Шумит вітер над горами

Шумит вітер над горами,
Шумит собі з тиха,
Плачут лемкы звиганяны,
Бо зазнали лиха:
Плачут они гын над Одром,
Де ім пришло жити;
І над Нисом, і над Бором,
Всядиль плач іх чути.
Не зреалися своїй мовы,
Ни старых звичаів,
А и дітій шлюют до школы,
Жебы дашто знали.
Лем полякы на них смотрят,
Як вовк на ягнятко,
И на кождім кроку шкодят,
Кед лем можут дашто.
Але лемкы тверды люде!
Виштко перетерплят,
Лем же товдиль пізно буде:
Для тых, што іх гноблят...
Шумит вітер гын в Карпатах,
Бесідує з ними,
Його шуму чують в "хатах"
Лемкы на рівнині.

Лемковина буде наша!

Краю наш милений,
Чудесний, зелений:
В більшості гористий,
А и каменистий.
Дуже там потоків,
Звертистих вертелів,
А лісі чудесни!
Під хмары небесни.
В тых лісах пташина
Без ліку сой літат
И ріжна звірина
Провадит там жытя.
Виштко, што там жыло,
Барз тебе любило,
Хто лем тя раз віділ,
Барз wysoko цінил.
Бо як не любити
И тіж не хвалити?
Кед єс мі так милий,
Лем барз ненасливий.
Лемкы розогнаны
По ціому світі,
Хызы розобрани
И нее де жыти.

Церкви попадали,
А другы знищыли,
Кресты повалены,
гробы зароснены.

Не чуєш ту мовы
Цільма роками,
Понижены школы
Разом зо селами.

Горбки терньом вкрыты,
Лісы вырубаны,
Дороги розрity,
Чекают за нами.

Виштко зрабуване,
До ренти знищене,
Земля спльондрувана,
Страшно запущена.

Іташків тепер неє,
Не мило ім жити,
Лем вовк дагде выє
В лісі на розпути.

Грибы перестали
В смеречках роснути,
Малини здичали
И не хідуть квитнути.

Лем трава, яфыры
Роснут сой wysoko,
Ягоды червены
Стеляться широко.

Мы тебе любиме!
Ненчастна краіно,
Слезами тя кропиме,
Наша люба Лемковино.

Бо ты нас ховала,
Як найліпша мати,
Виштко-с нам давала,
Што-с нам могла дати...

Зато всі так плачут,
За тобом нарічут,
Все тя вспоминают,
Все до тебе втічут.

Краю наш коханий
Памятай тіж о нас!
Твій народ прогнаний —
Видит тебе в снах.

Лемковино, краю наш,
Нам пречудна краса!
Хоц нам одобрана,
Будеш інцы наша!

Забудме наше непорозумліня

Не дільмеся на групы,
Бо мы єдна родина,
Шануймесь докупы,
А зраде наша Лемковина.

Зашумлят товдиль Карпаты
Радосну пісню лемківску
И люде будут нас шанувати
За нашу любов прадідівску.

Бо нас николи нич не ділило,
Были зме бідны, ненчастливы.
Што ж тепер нас розъединило:
Чужи богацтва, чужи нивы?

Коли мы того не поправиме,
То страшно тяжки гріхи ро-
биме,
И наша мати Лемкоівна!
На вікі зречеся нас любима!

А гріх тот піде на покоління
И никто нам го не одпустит,
Бо то єст зрада недопустима,
Хто до ньой свідомо ся допус-
тит.

Забудме виштко, як наро-
ком,
Наша взаімны непорозумлі-
ня,

А робме крок за кроком,
Буде щаслива наша родина.

А як підеме вишткы разом,
То никто нич нам не пошко-
дит,
Бо знаме добрі, то є доказом,
Же в єдности сила ся родит.

Товдиль будеме сильны и
розумны.
Любов нам буде товариши-
ти,
Не зинцнат нас вороги неум-
ны,
И мы можеме ціль нашу до-
сягнути.

Памятаймо о тім вишткы,
Же край наш барз знищений:
По горах терня, неужыткы,
А народ з нього вышмарений.

Наши приятелі в зимі

Зима, зима! Сніgom дує.
Мороз річки ледом кує.
Заміт велич крье хызы,
В лісі реве елень рыйй.
Горы вкриты, як перином,
Пречудном білом вкрывом.
Сосни, букы и ялиці
Аж хвіются, як пянци.
Іташків мало дагде чути,
Бо не мают з чого жити.
Прилетіли ближе к хыжам
И цвіркают: "гынем, гынем!"
В хыжах діти босы, голы
Коло пеца доокола:
Гріют ноги, гріют руки
И слухают тоты звуки.
Погріяся, порадили,
Взяли хліба надробили
И винесли гын до садку,
Тай всышали в іташу будку.
Так штоденно добри діти.
Не забыли іх кормити
И іташки так прожили,
А на весну гнізда вили.
Вили в саді и під стріхом:
Скоро, звінно и з утіхом.
Нотім малых сой вивели,
З того барз щасливы были,
Мило ім было видіти.
И рішили так робити —
Іташків в зимі все кормити.

Курна хыжа в зимі

Свінче вітер и в долині,
Тріцьці стара каленіця,
Люде сідят в хыжи в дымі,
Бо на дворі курявиця.
Поставали коло пеца,
Зокручаны в плахты, чугы,
На помістку теля, паця,
При кобици з бочкы дуты.
Виштко в хыжи розміщене,
В кождім куті повно всього,
Всядиль сію натрясене,
Бо коровам несли його.
Під принецком вишткы кури.
Тіж сніданя істи хотят,
А в боїску ісписко бурий
И голубы сой туркотят.

Двері на розстеж отворені,
Жебы дым нима выходил,
Кычки чорни обчаджені,
Як бы дахто іх осмогил.
Ціла хыжа жыття повна:
Чути крики и то смішны,
В пеце трішат смільны дровна,
На выглядах квіты ріжни.

Лемковське дівчатко

Я мала Марися,
Лем сім років маю.
Барз люблю вчытися
И маму кохаю.
Люблю тіж братика
И цілу родину,
Чорного котика —
Та ляльку тетину.
Нигда ся не встыдам
По свому радити,
Вшытком ту присігам!
Так дале робити.
Бо мене так мама
На выгнаню вчыли,
Тепер знаю сама,
Же добрі робили.
Люблю тіж Висову,
Бо одтамаль мама,
Люблю Лемківщину,
Хоц она знищена.

Ци вас істория не навчыла?

Моя отчизна в Карпатах,
То пречудна країна,
Як царівна в шатах —
На імя ей Лемківщина.
Она найкраща в світі,
Мила серцю мому,
Мушу о ньой снити —
Думати по свому.
Ей нам одобрали
Братя и славяне,
Нас повыгнаняли,
Як звірів — погане.
Ци вы юж забыли
Сторочну неволю?
Нич вас не навчыли
Повстаня за волю?
Таж вас розберали:
Вспільно цар з німцями,
Школы одберали,
Мучыли турмами.

Лем села и міста
Вам вшытки лишали,
И людей до чиста.
Тіж не выгнанти.

Так, то было пекло,
До днес памятате,
Дуже часу втекло,
Але свое мате.

Мате своі нивы,
Рікы, горы, море
И міста красивы.
Лем там в горах горе!

Вшытки свои злости
На нас сте шмарили,
Робите пакости,
Край наш сте знищили.

Ци не встыд ся мстити
Над нами лемками?
И вшытко знищити —
Лісы зо селами?

Таж мы малий нарід,
Лем пятсо тисячний.
И ци вам не встыдно
Над ним ся знущати?

Встыд вам превеликий
Над нами ся мстити!
Мы народ розбитий,
Штох маме робити?

Не маме помочы
Од никал на світі,
Блукаме, як в ночы,
Всядиль трудно жыти!

Матере не маме,
На крест ей розпяли!
В світі ся блукаме
В злыднях и печали.

Кукала зозуля

На високім буку
Зозуля кукала:
"Куку, куку, куку" —
Так все повтаряла.

Я туту зозульку
Барз любил слухати,
И своего колегу
Мусіл ём все брати.

Мы сіли під буком
На довгім кореню
И пречудным звуком
Были утішены.

А він нюсся вколо
Понад горы верлом,
Та звучал премило
Разом з своїм ехом.

Мы так все слухали
Аж до пізної ночы,
О світі забывали,
Сон закрыває очы.

Тепер юж не чую
Нигда той зозулі,
Бо в чужині жыю
На другій півкулі.

Вовірка

В лісі в старім буку
Вовірка сой жыла.
Мала там свій домик,
Котрий барз любила.

Был він выгідніцкий
И теплай на зиму,
Хоц и невеличкий,
Дос выстарчал про ню.

Носила там вшытко:
Мох, сіно и листки,
Жебы мягко было
Про єй малы діткы.

А коли орішки
И буков пристала,
То з великом втіхом
Она працуvala.

Обізріла кождий
Орішок лісковий
И го укладала
В буку "до коморы".

Зносила іх додня,
Зносила во днину,
Жебы было надос
Про цілу родину.

Потім покликала
Своі милы діти,
Бо так о них дбала,
Як никто на світі.

Навчыла іх істи
Орішки и буков,
Ходити, скакати —
З якнайлішом штуком.

Як діти підрошли,
На прогульку брала,
Жебы, як дроснут,
Знали свої права.

Вшытко вказувала,
Вчыла и робила,
И так своі діти
В жыті впровадила.

Остатні дні літа

Юж минуло тепле літо,
Вшытки втіхы юж за нами,
Осін чвалкат барз сердито —
Лісі вкрила кольорами.

Травы, зіля поницьла,
В кождий куток мусит зайти:
Горбки, убочы высушыла,
Зеленого не мож найти.

Кождого дня всю смуtnie,
Змінят свою чудну красу,
А сонечко скупо гріє
И заходит барз завчасу.
Не чути жадных голосів:
В парках, и над озерами,
Лем смуток взыдерат з лісів,
Бо літо юж єст за нами.

Тоты, што там учашали,
Гнеска поважно вдуманы,
Бо юж в лавкы посидали,
И створюют зас новы пляны.
Там будут сой здобывать
Новы знаня и правила,
Тяжкы числа рахувати,
И ци земля ся змінила.

Одпочили сой здоровово,
Бо літо было пречудне,
То не буде тяжке слово,
И жыті не буде нудне.
Лем най вчаться, як належыт,
Як на світі треба жыти?

Най на сердци то ім лежыт,
Же и свого тра ся вчыти.
Свойой історіи и мовы
Не забудме научати!
Не навчат ту чужы школы,
Лем в своюю треба послати.

Осін на Лемковині

Юж листки з дерев летят
И вітер холодний дує,
То осін до нас зазерат,
Кажде створіння тото чує.
Птахи літают стадами,
Все штоси ся нараджают,
И поволи одлітуют групами
Гын, де зо зимна не страдают.

Поля юж пусты и сіры,
Лем місцями ріпа зеленіє,
Уні зогнаны в кошары,
Бо зла погода и ліє.
Смереки, ялиці на горах
Сут дальше зелены, чудовы,
Лем буки, березы в потоках
Готовяцца на сон зимовий.
Вовіркы сой скакут по сухах,
Зберают оріхы и буков,
А серны насутся на луках,
Чуйны на найменьший стукот.

Там мене Маті повила

Над горбком, під Камянником,
Там наша хъжа стояла,
Нідперта довгым друком —
О саму землю ся операла.
Верх цілий соломяний был,
Лем стріхи и гребін з гонтів,
А спідкы вшытки гриб юж іл
И сруб розходился з боків.
Там мене маті повила,
Крас, леняныма пеленками
И в колыску положыла,
Тай вкрыла теплыми лахами.
Я зачал страшні плакати
Своім дітячым голосом,
Мама взяли ня колысати
И підспівували під носом.
Тоты співанкы красны были
И гнеска іще іх чую,
Бо то іх моі мама співали,
За што іх дуже, дуже любую.

Весна и Велигден

Юж сонце світит давніє,
Проміня його барже гріє,
Вішніко ожыват скоріше,
В природі чудо ся діє.
По луках, полях и лісах
Новы рослины ся розвивають,
А на беріжку на рокытах
Багнітка ся розквітают.
Воскресат ціла природа,
Каждий з нас тым ся радує,
Бо ж то єст дар од Господа,
Котрий в нашых сердцях жыє.
Він дався за нас мучыти,
Перешол тернисты пути,
За правду зостал розпятый
И в камінний гріб закутый.

А жебы сицу свою оказати
И правду голошеной науки,
Він потрафил з гробу встati.
Хоц перешол тяжкы мукы.
Зато Його шануеме,
Бо Він для нас так ся мучыт
И до нього ся молиме
бы на нас от зла выручиа.
Коли цыро все ся помолиме
И пригадаме сой Кацяты.
То Лемковину увидиме,
Як Його, Христа, розняту.
Зніцены села и церкви,
Лем де-не-де кус поправлены,
Выгнаны на чужину лемкы,
Думками з крайом сполучены.
Не почуєте там: Христос!

Воскрес!
Як давно зме ся здоровкали,
Бо пустка ище и днес,
А Його кресты поваляли.
Але най в нашых серцях зо-
стане:
Віра и любов Христова,
То и наш любий край отрима-
ме
И Лемківщина буде нова!

За што они гынули?

Далеко од Лемкоівны,
Од свого села и родины,
В тяжкых таборах клятых —
Не ёден лемко там затих.
Забрали го австріякы,
Замкli в затухлы баракы
И там в голоді, хвороті
Мучылся и думал о повороті.
За што його мордували?
И штоденні катували?
Лем зато, што вірив в Христа,
Бе не виден быт дочыста.
Там в Австрії він зостал,
В проклятім Грацу загынул!
Лем вспомнул матір и жену,
А и маленьку дітину.
А коли конал, то виділ:
Родинне село, сусідів,
И горы любы — Карпаты,
Жаль передчасно вмерати.
Але смерт лята костюга
Забрала його душу до Бога,

И не увидіт юж нигда
Свойой родины и сусіда. .
А котрий вернул до села,
То його доля быта невесела,
Бо му здоровия зницили
И на каліку обернули.

Новорочний привіт лемкам 1965

З далека, з над ріки Гудсона
Сердечний привіт передаю:
Всім лемкам у чужих сторонах
И тым, што живут в ріднім
краю.

Най моі слова дотрут до Вас,
Най поконают велику даль,
Бо я не забыл нигда за Вас,
А коли вспомну, все мі є жаль.
Най моі слова дотрут до Вас,
На крылах вітру в далечину,
И echo іх най одозвеся зас,
Та най поверне на чужину.
Хоц ділят нас и океаны,
Высокы горы, моря, рікы,
Мы все о собі задуманы,
Бо мы злучены навікы!
Нас дучыт лем єдно гасло,
Котрого слова лем мы знаме,
И хоц бы што на світі зашло,
То мы його все одгадаме.
Тото слово, то Лемкоівна,
Котру нам гнес одобрали,
А нас притулила чужына
И в цілий світ мы выїхали.
Єдны в Канаду, Америку
За свободом там ся удали,
Од Фльориды аж до Квебеку
Свое жытia розплянували.
Другых льос шмарил в Арген-

тину,
До Бразилії и Уругваю,
Третім одобрано родину
И силом іх выгнали с краю.
Они гнес жыют на выгнаню:
На Шлеску, в Познанськім, По-
морю,
Україні и Казахстані,

Але вшыткого не повторю.
Бо брак мі слів вось описати:
Цілу трагедию народу,
Жаль превелікий вспоминати
О смутных справах того роду.

Лем всіх Вас моі братя лемкы
З тым Новим Роком поздрав-
ляю,
Знайомы, близкы и далекы
Христос Раждается! Вам пере-
сылаю.
Най Новий Рік буде щасливий,
Як ицы никотрій в жытю,
Най кождый буде здоровий,
И спокій най буде на світі.

Люблю Лемковину

Люблю Лемковину,
Люблю до загыну!
Своіма думакми
Блуджу в ній ночами.

Ходжу сой по горах,
Поточках и лісах,
Купамся в банюрах,
Крачам по єй путях.
Думам в ден и в ночы
О тобі кохана!
Ходжу по убочи
До самого 'рана.
А вшытко чудесне,
Миле, кольорове!
Аж трудно вірити,
Же мож так блудити.

* * *

Лемковино, краю рідний!
Як тебе забыти?
Хоц ты ицы не свободний,
Але хочеш жыти.

Твоі поля, ліси, горы
Виджу каждой днини.
Ніхто не зміг до той поры
Вкрастi Лемковини.

Хоц выгнали нас полякы
И землю забрали,
То горячай любви до тя
З сердця не вырвали.

Хоц по світі ся туламе,
В краю зме думками,
Сном ся з тобом получаме
Тішымеся горами.

* * *

Можеш перейти цілий світ
И одвідіти вшыткы краіны,
Але не найдеш крашой, ніт!
О нашой любой Лемковини.

Бо Л-на лем єдна на світі
Гориста, поперетинан потоками:

Пречудна в зимі, и в літі
Зо своїм лісом и полянами.
Хто єден раз лем там был,
И если міг ей увідіти,
То зараз бы там жыл,
Жебы ся красом натішити.

ЧАС ЮЖ НАЙВЫСШИЙ...

Юж час нам,
Великий час встати
И свою судьбу
В мозолисты руки взяти!
Бо минали століття,
А наш народ гнул плечы
Нід чужими панами
И ждал од всходу помочы.

Надія тота облудна,
Николи не сповнена,
Юж нам зникла на все
И не буде одновленна!
Бо як вас дахто
Ошукат пару разів,
То трудно му вірити,
Хоц бы зо скоры вылазив!

Хоц бы ся вам
Бил в груди, присігав,
То и так не увірите,
Же він правду повідав.
А нас так ощукали —
Наши братя зо всходу.
Повіли, же нас освободят,
А мы не видиме свободу.

Бо наш лемко-русин
Дальше переслідуваний
И гне свої плечы
Перед кольонізаторами.
Лемковский край —
Лемковина и Пряшевщина,
Зданий на ласку судьбы,
Зносит велики терпіння:
Під польським пануваньом
Села наши и міста
Стоят в руїнах
И знищены дочыста.

Нарід на выгнаню
Чекат той години,
Же поверне назад
В горы Отцовини.

По другой стороні
Той штучной граници
Розпалили борбу
В нашей Маковиці.

Борьбу религийну
Там нам нашмарили,
Штобы наши русины
Сами себе били.

А де двох ся бие,
Там третій корыстат,
И наш лемко-русин
Нич на тім не зыскат.

Лем сам себе убе
И край свій загладит,
Як так буде робил,
То нигда ся не высвободит.

Час юж нам найвысший
Тото зрозуміти
И в єдину группу
Всім ся об'єдинити!

А товдиль нас никто
Нигда не поділит,
Хоц бы зо скоры выліз,
Лемкорус му не увірит!

БУДМЕ РОЗСУДНЫ

Слухайме виштко доокола,
Што до нас долітue
И выберайме виштко добре,
А планне най ся одсіве.

Будме розсудны и уважны!
Бо світ гнес барз фальшивий.
И треба добрі роздумати,
Який наш крок властивий?..

Бо оточены зме ворогами:
И своими, и чужими,
Але мусиме якоси жыти
И выйти з жытьем непобідимы!

А не залежно, де проживає:
Ци в Америці, ци в старім
краю,
Але всі о єднім думаме —
Што станеся в нашім случаю?
Ци юж нам конец?
Ци будеме дальше жыти?
На того гнеска трудно нам
Всім во світі отвітити.
Лем памятайме лемкорусини,

СПІВАНОЧКИ МОІ

Співаночки моі,
Де я вас подію?
Ей, вийду на поле,
Та там вас посію.
Будут там дівчата
Літом лен торграти,
Моі співаночки
Прекрасні сивати.
Як они затягнут
Аж при вишнім кінци,
Голос ся рознесе
Но цілій Ясюні.
А як заспівают
Трьома голосами,
Голосы рознесстуся
Нонад Карпатами.

ВІНОЧКОК

Дівчатко квіточок,
Де-с діво віночок?
Иштам през лавочку,
Хпав мі до ярочки...
Дівчатко, дівчатко,
Ты квітку ружовий,
А де ты подіво
Віночок барвінковий?
Де бым го подіва,
Хлопці мі го взяли,
Де-м ся обернува,
Всядиль мі го рвали.

Было не слухати
Паробской розмовы!
Было приспіляти
Віноч до головы!
Я го приспілява
Злотыма спільками,
Не міг ся встремати
Меже паробками.

Же треба ся в группу соєдінити!
И твердо наши права,
Нашу віру и язык боронити!
Бо лем так єст надія,
Же вытрамаме тому напору,
Котрий нас гнеска дусит
Зо середины и з надвору.
Не зважайме на перенікоды,
Котры стоят перед нами,
Лем идме в перед до цілю!
То всі будут з нами.

ЯК Я СОЙ ЗАСПІВАМ

Як я сой заспівам
По росі, по росі,
Почує мяня мілій
По моім голосі.

Як я сой заспівам
Дњома голосами,
Почує мяня мілій
Далеко за горами.

Пасте, же ся, пасте
Моі коровички,
Як придете домів,
Дам я вам травички.

Нес мяня конику, нес!
Ирез tot зелений лес,
Занес мяня до гаю,
Там де дівча маю,
Там овса достанеш.

Конику сивяний,
Вынес мяня до гаю,
Як мяня не вынесеш, (2)
Стріло ти до главы!

Стріло ти до главы,
До правого бочка,
Як мяня не вынесеш, (2)
С під того горбочка!

ДАРМО ДІВЧА ДАРМО

Дармо дівча, дармо,
Зламалося ярмо!
Ярмо калинове,
Дівча шугайове.

Дармо дівча, дармо,
Зламалося ярмо!
Зламался и дышель,
Шкода наших мысель... .

ШУМІЛА БЕРЕЗА

Шуміла береза,
Як ся розвивала.
Плакала дівчына,
Як ся выдавала.

Не шум ты березо,
Але розвивайся!
Не плач ты дівчыно,
Але выдавайся!

СПІВАНКИ, КОТРЫ ЗАПИСАЛА ПАРАСКА ШВЕДА

Час дівчата замуж ити,
Час дівчата, юж пора!
Бо я молода замуж вышла,
А тераз хня болит голова.

Діти просят: "мамо спати!"
Други просят: "мамо істи!"
А муж лежыт на постели,
Каже сой файку подати.
И я му файку закурила,
Я му файку подала.
Кебы я знала, же буду біду
мала,
То бытам ся не выдавала!

А вчера з вечера
Файка ся курила,
Внала з горы на долину,
Тай ся файка збила.

А я ся хыляю,
Файку позберати,
Файка была тайкетова,
Не міг поскладати.

А пішод я на ярмарок
Файку купувати,
Файка была дорогая,
Не міг вторгувати.

Там молода дівчинка
Горці продавала.
Она мі там дорогу
Файку вторгувала.

Там пониже Шеметовец,
Там зелений ядовец.
Пришли до нас залотниці:
Не паробок, лем вдовец!

Я, мамусю дорогенька,
Я, не гіду за нього!
Бо він брыдкин пиячына
И не люблю я його.

Гудачкова жена
Барз ест выхвалена,
Стойт за гудачком,
Міхом загорнена.

Гудачку, гудачку!
Не свої гушлі маш.
Ходил ёс до Руси,
Вкраял ёс іх комуси...

Там на горі три керниченьки,
Любил козак три дівчиноньки:
Чорнявию, тай білявию,
Третю руду препоганую.

До чорнявой зализаюся,
З білявом оженюся,
А з третьою препоганою:
Хыбаль піду розпрашаюся...

Не всі тоты сады квітнут,
Што на весну розвиваються,
Не всі тоты побераются,
Што любляться и кохаются.

Половина тых садів квітне,
Половина розвивається:
Сдна пара поберається,
А сто тисяч розлучається.

"ЖЕНА МІ УМЕРЛА"

(Жартовлива співанка вдівця)

Жена мі умерла --
Юж ём вдовец.
Дат я єй поховац
Нід ядовец.

Рефрен: Гоя-я-я під ядовец.

Інцы ся єй піду
Дозволити,
Ци ся мі покаже
Оженити?

Рефрен: Гоя-я-я оженити.

Сжен мі ся мужу,
Ожен, ожен,
Лем ты моіх дітей
Не розожен!

Реф.

Як ты моіх дітей
Розоженеш,
Скарє тебе Пан Біг,
Што не станеш!

Реф.

Співанка з запису Евы Чернецької Шведа

Ой там на горі села
Малювати малає черевічки:
Для гардого дівчатка,
Лем таки невелички.
Ой мамусь моя мила!
Пожыч мі дуляра,
Выкупити черевічки
Од младого малаля.
Моя дівко красна, біла!
Літо и зима била,
Было собі заробити,
Черевічки выкупити -- од
младого малаля.

Ой мамо моя люба!
Боліла мене голова,
Не моглам собі заробити,
Черевічки выкупити -- од
младого малаля.

Співанки з запису Анны Докля

Перейшол я штырі мілі ліса,
Міла на мія волала:
Ой вернися мілі любій козаче!
Чым я тебе прогнівала?

Ой не верну, ой не верну,
Сі не зроблю я того!
Был я вчера під твоім окен-
ком,
А ты мала інного.

Ой немала я інного,
Ой не мала, не мала!
Він лем просил квітку розма-
рні,

Я му вікном подала.
Ой былож ты моя наймілій-
ша

Квітку вікном не давати,
Ой былож ты моя наймілій-
ша,

Ой вікном не пущати!
Летіли лебеді по над став,
Просили водиці, я не дал. (2)
Плеснули крыльцями по леду.
Солодша дівчына од меду. (2)
Ой вставай дівчино не лежи!
Попас мі коника на межі. (2)
Над водом, кряк,
А в воді рак,
Серед воды рыбочка,
То моя коханочка.
Я тому рад!

Міла моя почекай ня,
Ночекай ня до яри,
Як выквитнут фіялы,
Будеш моя.

Она мене не чекала,
Фіялы позрываала,
Выrosti ім не дала —
До Михала.

Я таляр дал,
Жебым з ньом спал,
Таляря мі oddala,
Мене з неца попхала —
На землю-м вгл.

Ци я твій пес,
Же мяня не хщеш?
Я за свої дукаты
Найду собі не таку,
Яка ты ёс...

А юж ём ся оженил, оженил,
Юж ня нянько oddilil, oddilil,
Дал мі кожух барані, барані,
Жебым рундал плечами, пле-
чами.

Мам я жену молоду, молоду,
Не нуну їй по воду, по воду,
Бо ся може втопити, втопити,
Мусіл бым ся женити, женити.

Ой сусідко, сусідко
Пожычте мі решітко, решітко,
Я вам зараз прнесу, прнесу,
Лем сой муку потрясу, потря-
су.

Ой ты старий сиваку, сиваку
Вывед коня на мляку,
Ест там трава и вода, и вода,
И дівчына молода, молода.

Ой боюся, бою!
Аж ся з того трясу,
Же ся не ожено,
Же коровы пасу.

Не бійся мій сину,
Та ани ся не тряс,
Бо я ся оженил,
Хоц ём и коровы пас.

Дівчатко леля
Лігай там де и я,
Лігай на лавочку
По при моім бочку.

Як бы я лігала
По при твоім бочку,
Не ходила бы я
В зеленім віночку.